Яритилиш

Худаниң аләмни яритиши

1 Муқәддәмдә Худа асманлар билән зиминни яратти.
□ ■
2 У чағда йәр болса шәкилсиз вә қупқуруқ һаләттә
болди; қараңғулуқ чоңқур суларниң йүзини
қаплиди; Худаниң Роһи чоңқур сулар үстидә ләрзан
пәрваз қилатти.□
3 Худа: «Йоруқлуқ болсун!» девиди, йоруқлуқ пәйда
болди.
4 Худа йоруқлуқниң яхши екәнлигини көрди; Худа
йоруқлуқ билән қараңғулуқни айриди.
5 Худа йоруқлуқни «күндүз», қараңғулуқни «кечә»
дәп атиди. Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу
тунҗа күн болди.□

□ **1:1 «Худа»** — ибраний тилида «Әлоһим» дейилиду. Бу тоғрилиқ «Тәбирләр»ни көрүң. **«Асманлар»** — Муқәддәс Китап бойичә үч қатлам асман бар; биринчи қат асман «атмосфера», иккинчи қат асман «аләм бошлуғи», үчинчи қат асман Худаниң әршидур. Шуңа «асман» көп йәрләрдә «асманлар» дейилиду. ■ **1:1** Аюп 38:4; Зәб. 32:5-6; 88:12; 135:5-6; Рос. 14:15; 17:24; Ибр. 11:3 □ **1:2 «болди»** — Бәзи тәрҗимиләрдә «еди» яки «туратти» дәп елинған. Алимларниң бу айәт үстидики үч хил қариши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. **«чоңқур сулар»** — деңиз-океанларни көрситиду. **«қаплиди»** — яки «қаплиған еди». **«ләрзан пәрваз қилатти»** — мошу һаләтни ибраний тилида «(тухум бесиватқан) күрүк тохудәк һаләттә туриду» дәп чүшүнүшкиму болиду. □ **1:5 «кәч билән сәһәр»** — «тунҗа күни»дә «кәч билән сәһәр» болған екән, ундақта «тунҗа күн» адәттики бир күнни, йәни 24 саатлик бир күнни көрсәтгән болуши мүмкин. Адәттә Муқәддәс Китаптики барлиқ хатириләрдә, шундақла бүгүнгә қәдәр ибранийларда «күн»ниң беши кәч яки ахшам билән башлиниду дегән қараш бар.

6 Андин Худа: — Суларниң арилиғида бир бошлуқ
болсун вә сулар *жуқури-төвән* иккигә айрилип
турсун, деди.□ ■
7 Шуниң билән Худа бир бошлуқ һасил қилип,
суларни бошлуқниң астиға вә бошлуқниң үстигә
айривәтти; иш әнә шундақ болди.□ ■
8 Худа бу бошлуқни «асман» дәп атиди. Шу тәриқидә
кәч билән сәһәр өтти, бу иккинчи күн болди.
9 Андин Худа: «Асманниң астидики сулар бир йәргә
жиғилсун, қуруқ тупрақ көрүнсун!» девиди, дәл
шундақ болди.■
10 Худа қуруқ тупрақни «йәр», жиғилған суларни
болса «деңизлар» дәп атиди. Худа буларниң яхши
болғанлиғини көрди.
11 Андин Худа йәнә: «Йәр һәр хил өсүмлүкләрни,
уруқлуқ отяшларни, мевә беридиған дәрәқләрни
түрлири бойичә өзидә үндүрсун! Мевиләрниң ичидә
уруқлири болсун!» девиди, дәл шундақ болди;
12 йәрдики өсүмлүкләрни, йәни уруқ чиқидиған
отяшларни өз түрлири бойичә, мевә беридиған, йәни
мевилириниң ичидә уруқлири болған дәрәқләрни
өз түрлири бойичә үндүрди. Худа буларниң яхши
болғанлиғини көрди.
13 Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу үчинчи күн
болди.
14 Худа йәнә: «Күндүз билән кечини айрип бериш
үчүн асманларда йоруқлуқ җисимлар болсун. Улар
күнләр, пәсиллар вә жилларни айрип турушқа бәлгү

□ **1:6 «бир бошлуқ»** — ибраний тилида «йейилған бир нәрсә». ■ **1:6** Зәб. 32:6; 103:3; 135:5-6; Пәнд. 8:28; Йәш. 42:5; Йәр. 10:12; 51:15 □ **1:7 «суларниң айрилиши»** — бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **1:7** Зәб. 32:7; 135:6; Пәнд. 8:24; Зәб. 148:4. ■ **1:9** Аюп 26:10; 38:8; Зәб. 23:2; 135:6.

болсун;■
15 улар асманларда туруп нур чиқарғучи болуп, йәр
йүзигә йоруқлуқ бәрсун!» девиди, дәл шундақ
болди.■
16 Худа икки чоң нур чиқарғучи җисимни яратти; чоң
нур чиқарғучини күндүзни башқуридиған, кичик
нур чиқарғучни кечини башқуридиған қилди. Һәмдә
йәнә юлтузларниму яратти.
17-18 Худа буларни йәргә йоруқлуқ берип,
күндүз билән кечини башқуруп, йоруқлуқ билән
қараңғулуқни айрисун дәп асманларниң гүмбизигә
орунлаштурди. Худа буниң яхши болғанлиғини
көрди.
19 Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу төртинчи күн
болди.
20 Худа йәнә: «Суларда миғ-миғ җаниварлар болсун,
учар-қанатлар йәрниң үстидә, асман бошлуғида
учсун» деди.
21 Шундақ қилип Худа судики чоң-чоң мәхлуқларни,
шундақла суларда миғ-миғ җаниварларни өз
түрлири бойичә вә һәр хил учар-қанатларни
өз түрлири бойичә яратти. Худа буниң яхши
болғанлиғини көрди.□
22 Худа бу җанлиқларға бәхит-бәрикәт ата
қилип: «Нәсиллинип, көпийип, деңиз сулирини
толдуруңлар, учар-қанатларму йәр йүзидә
көпәйсун» деди.■
23 Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу бәшинчи күн
болди.
24 Худа йәнә: «Йәр җаниварларни өз түрлири
бойичә чиқарсун — мал-чарвиларни, өмүлигүчи

■ **1:14** Зәб. 135:7. ■ **1:15** Қан. 4:19; Йәр. 31:35 □ **1:21** **«чоң-чоң мәхлуқлар»** — бу сөз гаһи вақитларда «әждиһа»ни билдүриду. ■ **1:22** Яр. 8:17.

җаниварларни вә явайи һайванларни өз түрлири
бойичә апиридә қилсун» — девиди, дәл шундақ
болди.
25 Шундақ қилип Худа йәрдики явайи һайванларни өз
түрлири бойичә, мал-чарвиларни өз түрлири бойичә
вә йәр йүзидә өмүлигүчи барлиқ җаниварларни
өз түрлири бойичә яратти. Худа буниң яхши
болғанлиғини көрди.
26 Андин Худа: «Өз сүрәт-образимизда, Бизгә
охшайдиған қилип инсанни яритайли. Улар
деңиздики белиқларға, асмандики учар-қанатларға,
барлиқ мал-чарвиларға, пүткүл йәр йүзигә вә
йәр йүзидики барлиқ өмилигүчи җаниварларға
егидарчилиқ қилсун» деди.□
27 Шундақ қилип, Худа инсанни Өз сүрәт-образида
яратти;
Уни Өзиниң сүритидә яратти;
Уларни әркәк-чиши қилип яратти.■
28 Худа уларға бәхит-бәрикәт ата қилип: «Силәр
нәсиллинип, көпийип, йәр йүзини толдуруп
бойсундуруңлар; деңиздики белиқлар, асмандики
учар-қанатларға, шуниңдәк йәр йүзидә җүридиған
һәр бир һайванларға егидарчилиқ қилиңлар» деди.■
29 Андин Худа йәнә: «Мана, Мән пүткүл йәр йүзидики
уруқлуқ отяшлар билән уруқлуқ мевә беридиған
һәр бир дәрәқләрни силәргә озуқлуқ болсун дәп
бәрдим;■
30 шундақла йәрдики барлиқ җаниварлар билән
асмандики барлиқ учар-қанатлар вә йәр йүзидә

□ **1:26 «Худаниң сүрәт-образида болуш»** — бу тоғрилиқ вә «Худаға охшайдиған қилиниш», шундақла Худаниң бу айәттә «Биз, Бизниң» дегини тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **1:27** Яр. 5:1; 9:6; 1Кор. 11:7; Әф. 4:24; Кол. 3:10. ■ **1:28** Яр. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Яр. 9:3; Зәб. 103:14, 15

барлиқ өмилигүчиләргә, йәни барлиқ җан-
җаниварларға озуқлуқ болсун дәп барлиқ гүл-
гияларни бәрдим» девиди, дәл шундақ болди.■
31 Худа яратқанлириниң һәммисигә сәпселип
қариди, вә мана буларниң һәммиси наһайити яхши
болған еди. Шу тәриқидә кәч билән сәһәр өтти, бу
алтинчи күн болди.■

2

1 Шундақ қилип асман билән зимин, пүткүл
мәвҗудатлири билән қошулуп яритилип болди.□
2 Худа йәттинчи күнигичә қилидиған ишини
тамамлиди. У йәттинчи күни барлиқ яритиш ишини
тохтитип арам алди.□ ■
3 Йәттинчи күни Худа барлиқ яритиш ишлиридин
арам алған күн болғанлиғи үчүн, шу күнни бәхитлик
күн қилип, уни «муқәддәс күн» дәп бекитти.□

«Асман-зиминниң тарихлири» {2:4-4:26} •••• Ерәм баг — Адәм атини яритиш җәряни

■ **1:30** Зәб. 103:13-14 ■ **1:31** Қан. 32:4; Мар. 7:37. □ **2:1 «пүткүл мәвҗудатлар»** — ибраний тилида «барлиқ қошунлири». Бу сөз, шүбһисизки, барлиқ җаниварларнила әмәс, асмандики барлиқ юлтузлар вә керуб-пәриштиләрниму өз ичигә алиду. □ **2:2 «арам алди»** — Худаниң «арам елиш»и тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **2:2** Мис. 20:11; 31:17; Қан. 5:14; Ибр. 4:4. □ **2:3 «муқәддәс күн»** — «Муқәддәс Китап»та, «муқәддәс» дегән сөз «Худаға мәхсус аталған», «Худаниң ишлитишигә мәхсус айрилған», «Худағила мәнсуп» дегәндәк мәнидә ишлитилиду.

4 Пәрвәрдигар Худа зимин билән асманни яратқан
күнидә, асман-зиминниң яритилиш җәрянининиң
тарихлири мундақ: —□
5 Зиминда техи һеч гүл-гия, йәрдә һеч отяш үнмигән
еди; чүнки Пәрвәрдигар Худа йәр йүзигә һөл-йеғин
яғдурмиған еди, шундақла йәр терийдиған адәмму
йоқ еди.□
6 Лекин йәрдин булақ сүйи чиқип, тамам йәр йүзини
суғарди.□
7 Андин Пәрвәрдигар Худа адәмни йәрниң тописидин
ясап, һаятлиқ нәпәсини униң бурниға пүвлиди;
шуниң билән адәм тирик бир җан болди.□ ■
8 Андин кейин Пәрвәрдигар Худа мәшриқ тәрәптә
Ерәм дегән җайда бир бағ бена қилип, ясиған адәмни

□ **2:4 «Пәрвәрдигар»** — мошу китапта елинған «Пәрвәрдигар» болса, ибраний тилидики «Яһвәһ» дегәнниң тәрҗимисидур. «Яһвәһ» Худаниң йәнә бир исми болуп, «Мәңгүлүк Болғучи», «Өзүм бардурмән», «Әһдисидә мәңгү турғучи Худа» дегәнни билдүриду. Бу тоғрилиқ йәнә мунасивәтлик тәбирләрни көрүң. **«Асман-зиминниң яритилиш җәрянининиң тарихлири мундақ»** — ибраний тилида: «асман-зиминларниң дәвир-тарихлири мундақ болди». «Кириш сөз»имиздә ейтқинимиздәк, «Аләмниң Яритилиши» дегән китапта он бир «толидот» («тарих») болуп, һәр бири «булар паланчи-покунчи дәвриниң толидоти (тарихи)...» дегән сөзләр билән башлиниду. Бу йәрдә баян қилиниватқини тарихниң биринчисидур (2:4-4:26). «Пәрвәрдигар Худа зимин билән асманни яратқан күни» дегән мошу йәрдә бәлким 24 саатлик бир күн әмәс, бәлки 2:4-4:26дә баян қилинған пүткүл мәзгилни көрсәтсә керәк. □ **2:5 «һеч гүл-гия, йәрдә һеч отяш үнмигән еди»** — бу җүмлидә бәлким Ерәм беғида алаһидә болған әһвал көздә тутулған болуши мүмкин. □ **2:6 «булақ сүйи»** — яки «бир хил туман». □ **2:7 «Адәм» вә «топа»** — ибраний тилида «топа» вә «адәм» дегән сөзниң тәләппузи йеқин; у йәнә «қизил» деган сөз билән мунасивәтлик (Оттура Шәриқтә топа қизилға майил болиду). ■ **2:7** 1Кор. 15:45, 47.

шу йәргә орунлаштурди.□
9 Пәрвәрдигар Худа йәрдин көзни қамлаштуридиған
чирайлиқ, *мевилири* йейишлик һәр хил дәрәқни
үндүрди; у йәнә бағниң оттурисида «һаятлиқ
дәриғи» вә «яхши билән яманни билгүзгүчи
дәрәқ»ни үндүрди.□ ■
10 Бағни суғиришқа Ерәмдин бир дәрия еқип чиқти;
андин бөлүнүп, төрт еқин болди.
11 Биринчи еқинниң нами Пишон болуп, алтун
чиқидиған пүткүл Һавилаһ зиминини айлинип
өтиду.
12 Бу жутниң алтуни наһайити есил еди; шу йәрдә
пурақлиқ девирқай билән ақ һеқиқму чиқиду.□
13 Иккинчи дәрияниң нами Гиһон болуп, пүткүл Куш
зиминини айлинип өтиду.
14 Үчинчи дәрияниң нами Дижлә болуп, Ашурниң
шәрқидин еқип өтиду, төртинчи дәрияниң нами
Әфрат еди.□

15 Пәрвәрдигар Худа адәмни елип Ерәм беғиға ишләп,
пәрвиш қилсун дәп уни шу йәргә қоюп қойди.□
16 Пәрвәрдигар Худа адәмгә әмир қилип: бағдики һәр
бир дәрәқ мевилиридин халиқиниңчә йә;

□ **2:8 «Ерәм»** — ибраний тилида «Едән». Мәнаси «ләззәт», «һозур». □ **2:9 «һаятлиқ дәриғи» вә «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»** — бу дәрәқләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң. ■ **2:9** Вәһ. 2:7. □ **2:12 «девирқай»** — яки «мәрвайит». □ **2:14 «Дижлә»** —ибраний тилида «Һиддәкәл». **«Ашур»** —Асурийәниң қедимки нами. □ **2:15 «пәрвиш қилсун»** —ибраний тилида «пәрвиш қилиш» мошу йәрдә йәнә «қоғдаш, мудапиә қилиш, қараш» дегән мәнини өз ичигә алиду. Ениқки, инсанниң әмгәк-хизмәт қилиши инсанниң гунакар болғанлиғиниң нәтижиси әмәс, бәлки Худа инсанларға ата қилған бир хил бәхит-бәрикәттур. Бирақ инсанларниң гунаға петип қалғандин кейинки қилған әмгиги бәк жапалиқ болиду.

17 амма «яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ»ниң
мевисидин йемигин; чүнки униңдин йегән күнүңдә
җәзмән өлисән, — деди.

Һава'аниниң яритилиши

18 Андин Пәрвәрдигар Худа йәнә сөз қилип: —
Адәмниң ялғуз туруши яхши әмәс; Мән униңға мас
келидиған бир ярдәмчи һәмраһни ясап берәй, —
деди.□
19 Пәрвәрдигар Худа тупрақтин даладики барлиқ
җаниварлар билән асмандики һәммә учар-
қанатларни ясиған еди; уларға адәмниң немә дәп
ат қойидиғанлиғини билиш үчүн, У уларни адәмниң
алдиға кәлтүрди. Адәм һәр бир җаниварға немә дәп
ат қойған болса, униң ети шу болуп қалди.
20 Бу тәриқидә адәм һәммә мал-чарвиларға,
асмандики учар-қанатларға вә даладики һәр бир
җаниварларға ат қойди; вәһаләнки, адәм өзигә мас
келидиған һеч бир ярдәмчи һәмраһ учратмиди.
21 Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа адәмгә бир қаттиқ
уйқа салди; у ухлап қалди. У ухлаватқанда, У униң
биқинидин бир аз елип, андин униң орнини әт-гөш
билән етип қойди.□
22 Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа адәмниң
биқинидин алған шу қисимдин бир аялни ясап,
уни адәмниң қешиға әкәлди.■

□ **2:18 «униңға мас келидиған»** — яки «өзигә охшаш». **«ярдәмчи һәмраһ»** — бу сөз һәргиз аялниң әр кишидин мәлум тәрәптә төвән туридиғанлиғини көрсәтмәйду. Чүнки Муқәддәс Китаптики бәзи йәрләрдә Худа Өзиниң инсанға «ярдәмчи» болидиғанлиғи көрситилиду (мәсилән, «Зәб.» 9:35, 29:11, 45:1-2, 53:6дә). □ **2:21 «биқинидин бир аз елип»** — яки «бир тал қовурғисини елип». ■ **2:22** 1Кор. 11:8.

23 Адәм ата хошал болуп: — Мана бу сүйәклиримдики
сүйәк, етимдики әт болғач, «аял» дәп аталсун; чүнки
у әрдин елинғандур, — деди.□ ■
24 Шуниң үчүн әр киши ата-анисидин айрилип,
өз аялиға бағлинип бир болуп, иккиси бир тән
болиду.□ ■
25 Адәм ата билән аяли һәр иккиси ялаңач болсиму,
һеч уялмайтти.□ ■

3

Адәм атиниң Худаниң әмригә хилаплиқ қилиши

1 Йәр йүзидә илан Рәб Пәрвәрдигар япатқан даладики
һайванларниң һәммисидин һейлигәр еди. У
аялдин: — Худа растинла бағдики дәрәқләрниң
һеч қайсисиниң мевисидин йемәңлар, дедиму? —
дәп сориди.□

□ **2:23 «аял»** — ибраний тилида: «ишшаһ», «әр киши» «иш» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзләр әрәбчә «инсан» вә «ниса» дегән сөзләр билән мунасивәтлик. ■ **2:23** Мал. 2:14; әф. 5:30,31. □ **2:24 «бағлиниш»** — ибраний тилида: «бағлиниш» дегән бу сөзниң мәнаси «жилим билән чаплиниш» дегәнгә йеқиндур. **«бир тән»** — яки: «бир әт». **«бир тән болиду»** — яки: «бир тән болушиға тоғра келиду». ■ **2:24** Мат. 19:5; Мар. 10:7; әф. 5:28, 29, 31; 1Кор. 6:16. □ **2:25 «ялаңач болсиму, һеч уялмайтти»** — бу муһим айәт тоғрилиқ биз «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **2:25** Яр. 3:7. □ **3:1 «илан... дәп сориди»** — биздә гуман йоқки, иланни ишлитип сөз қилғучи Шәйтан еди («Вәһ.» 12:9, 20:2ни көрүң). Оқурмәнләр шуни байқайдуки, Шәйтан «Худа» дегини билән, «Рәб» яки «Пәрвәрдигар» дегән намларни қәтъий ишләтмәйду. У аялдин соал сориғанда Худаниң ейтқан сөзидики «халиқиниңчә» дегән сөзни чиқириветиду.

2 Аял иланға жавап берип: — Бағдики дәрәқләрниң
мевилирини йесәк болиду.
3 Амма бағниң оттурисидики дәрәқниң мевиси
тоғрисида Худа: «Униңдин йемәңлар, қолму
тәккүзмәңлар, болмиса өлисиләр» дегән, деди.□
4 Илан аялға: — Ундақ әмәс! Һәргиз өлмәйсиләр!■
5 Бәлки силәр уни йегән күнүңларда, Худа
көзүңларниң ечилип, Худаға охшаш яхши билән
яманни билидиған болуп қалидиғанлиғиңларни
билиду, — деди.■
6 Аял дәрәқниң *мевисиниң* йемәклик үчүн
яхшилиғини, униң көзни қамлаштуридиғанлиғини
көрүп, һәмдә дәрәқниң адәмни әқиллиқ қилидиған
җәлипкарлиғини көрүп, мевидин йеди вә униңдин
йенида турған еригиму бәрди; уму йеди. □ ■
7 Йейиши биләнла һәр иккисиниң көзлири ечилип,

□ **3:3 «Бағдики дәрәқләрниң мевилирини йесәк болиду»** — Һава анимиз Худаниң тапилиғинини ейтқанда, биринчидин «халиқиниңчә» дегән сөзни дейишни унтуп қалған, иккинчидин Худаниң сөзигә: «қол тәккүзмәңләр» дегәнни қошуп қойиду (2:4). Лекин Һава анимиз мошу сөзләрни беваситә Худадин аңлиған әмәс, ери Адәм атимиз униңға тоғра йәткүзүши керәк еди; шуңа бу хаталиқниң мәсъулийити Адәм атимиздиму болуши мүмкин. Йәнә диққәт қилимизки, гәрчә «бағниң оттурисида» икки дәрәқ болсиму, Һава анимиз пәқәт «бағниң оттурисидики дәрәқ» дәп, бирла дәрәқни тилға алиду. Униң көңли аллиқачан шу дәрәққә мәптун болуп қалған болуши мүмкин. ■ **3:4** 2Кор. 11:3. ■ **3:5** Юһ. 8:44. □ **3:6 «Аял ... көрди»** — Һава ана учриған аздурулушни Мәсиһ Әйса учриған синақ билән селиштурсақ уларда охшаш үч амил мәвжут — «Луқа» 4:1-14 вә «1Юһ.» 2:16ни көрүң. Инжил бойичә Һава анимиз алдинип қалғучи, толуқ гуна садир қилғучи Адәм атимиздур; чүнки у һеч қаршилиқ көрсәтмәй, билип туруп шу мевидин йеди («1Тим.» (1)» 2:14ни көрүң). Адәм атимиз Һава анилиң йенида болғини билән, йәнила уни мевини йейиштин тосумиди. ■ **3:6** Рим. 5:12,14-21; 1Тим. 2:14.

өзлириниң яланач екәнлигини билип, әнҗир йопурмақлирини елип бир-биригә улап тикип, өзлиригә япқуч қилип тартти.
8 Күн салқинлиғанда, улар Пәрвәрдигар Худаниң бағда маңған шәписини аңлап қелип, адәм аяли билән Пәрвәрдигар Худаниң һазир болғинидин қечип бағдики дәрәқләрниң арисиға йошурунувалди.□
9 Лекин Пәрвәрдигар Худа товлап адәмни чақирип униңға: Сән нәдә? — деди.
10 Адәм ата җавап берип:
— Мән бағда шәпәңни аңлап, яланач турғиним үчүн қорқуп кетип, йошурунивалдим, — деди.
11 *Худа* униңға: — Яланач екәнлигиңни саңа ким ейтти? Мән саңа йемә, дәп әмир қилған дәрәқниң мевисидин йедиңму-я? — деди.
12 Адәм җавап берип: — Сән маңа һәмраһ болушқа бәргән аял дәрәқниң мевисидин маңа бәргән еди, мән йедим, — деди.
13 Пәрвәрдигар Худа аялға: — Бу немә қилғиниң? — деди. Аял җавап берип: — Илан мени алдап аздурса, мән йәп саптимән, — деди. ■

Худаниң илан, Адәм ата вә Һава анини җазалиши

14 Пәрвәрдигар Худа иланға мундақ деди: — «Бу қилғиниң үчүн,
Сән һәммә мал-чарвилардин,
Даладики барлиқ һайванатлардин бәкрәк ләнәткә қалисән;
Қосиғиң билән беғирлап меңип,

□ **3:8 «күн салқинлиғанда»** — яки «күнниң салқин шамал вақтида». «Күнниң салқинлишиш вақти» Оттура Шәриқтә кәчқурун башлиниду. ■ **3:13** Вәһ. 12:13.

Өмрүңниң барлиқ күнлиридә топа йәйсән.□

15 Вә мән сән билән аялниң арисиға,

Сениң нәслиң билән аялниң нәслиниң арисиға өчмәнлик салимән;

У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду,

Сән қопуп униң тапинини *чеқип* зәхимләндүрисән».□ ■

16 Андин Худа аялға: — «Сениң һамилдарлиғиңниң җапа-мушәққәтлирини көпәйтимән;

Сән қаттиқ толғақ ичидә бошинисән;

Сән ериңдин үстүн турушқа һәвәс қилсаңму,

□ **3:14 «Пәрвәрдигар Худа иланға мундақ деди»** — Худа иландин һеч қандақ соал соримайду. **«бәкрәк ләнәткә қалисән»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «пәқәт сәнла шу ләнәтләргә қалисән...». Амма Адәм атимизниң гунайи үчүн барлиқ җан егилири ләнәткә қелип өлиду; шуңа биз 3:14дики тәрҗимини тоғра дәп қараймиз. **«Топа йәйсән»** — Иланларниң озуғи топа әмәс, әлвәттә, бирақ улар һәрдайим озуқ йегәндә топа йемәй қалмайду. Бу иш иланниң пәсләстүрүлгәнлигини, номусқа қалдурулғанлиғини тәкитләйду. □ **3:15 «У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду»** — аялниң нәсли шундақ қилиду. **«У сениң бешиңни дәссәп зәхимләндүриду, сән қопуп униң тапинини чеқип зәхимләндүрисән»** — мошу бешарәттә көрситилгән иш шуки, аял кишиниң нәсли Шәйтанниң бешини пути билән дәссәп янчиғанда, Шәйтанму униңға һуҗум қилип тапинини яриландуриду. Бу бешарәтни дунияға келидиған Қутқузғучи тоғрилиқ, дәп ишинимиз. Буниң үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **3:15** Мат. 4:1; Кол. 2:15.

У үстүңдин ғоҗилиқ қилиду» — деди.□ ■
17 Андин У Адəм атиға: — «Сəн аялиңниң сөзигə қулақ селип,
Мəн саңа йемə, дəп əмир қилған дəрəқтин йегиниң түпəйлидин,
Сениң түпəйлиңдин йəр-тупрақ лəнитимгə учрайду;
Өмрүңниң барлиқ күнлиридə пəқəт җапалиқ ишлəпла, андин униңдин озуқлинисəн.□
18 Йəр саңа тикəн билəн қамғақ үндүриду;
Шундақтиму сəн йəрдики зираəт-отяшларни йəйсəн.□
19 Таки сəн тупраққа қайтқичə йүз-көзүң тəргə чүмгəндə, андин нан йейəлəйсəн;
Чүнки сəн əсли тупрақтин елинғансəн;
Сəн əслидə топа болғач,
Йəнə топиға қайтисəн» — деди.
20 Униң аяли барлиқ җан егилириниң аниси болидиғини үчүн адəм униңға «Һава» дəп ат қойди.□

□ **3:16 «Һамилдарлиғиңни. ... көпəйтимəн»** — инсан өлидиған қилинғачқа, аял киши көпрəк бала туғуши керəк. **«Сəн ериңдин үстүн турушқа һəвəс қилсаңму, у үстүңдин ғоҗилиқ қилиду»** — башқа бир хил тəрҗимиси: «Шундақтиму, ериңгə күчлүк иштияқ бағлайсəн вə у сени башқуриду». Амма Худаниң мошу һөкүми билəн гуна түпəйлидин əр-аял арисида зиддийəт вə күрəш пайда болди, дегəнликтур, дəп қараймиз. Охшаш пеилларни ишлəткəн, охшаш шəкиллик бир җүмлə 4:7дə тепилиду. ■ **3:16** 1Кор. 14:34; 1Тим. 2:11,12; Тит. 2:5; 1Пет. 3:6. □ **3:17 «аялиңниң сөзигə»** — ибраний тилида «аялиңниң авазиға». **«... дəрəқтин йегиниң түпəйлидин»** — əлвəттə, Адəм атиниң бу дəрəқниң мевисини йейишини көрситиду. Əслий текст ибраний тилида «дəрəқтин» дəп елиниду. □ **3:18 «Сəн йəрдики зираəт-отяшларни йəйсəн»** — Нуһ пəйғəмбəрниң дəвригичə инсанларға пəқəт зираəт-отяш (гөшни əмəс) йейишкə рухсəт еди (1:29ни көрүң). □ **3:20 «Һава»** — ибраний тилидики «һаятлиқ» дегəн сөз билəн аһаңдаш. Адəм атиниң бу сөзлири бешарəтлик еди; чүнки Һава ана техичə бала туғмиған еди.

21 Пәрвәрдигар Худа Адәм ата билән униң аялиға
һайван терилиридин кийим қилип кийдүрүп
қойди.□ ■

Адәм ата билән Һава аниниң Ерәм бағдин қоғлиниши

22 Пәрвәрдигар Худа сөз қилип: — Мана, адәм
Бизләрдин биригә охшап қалди, яхши билән яманни
билди. Әнди қолини узитип һаятлиқ дәриғидин
елип йәвелип, та әбәткичә яшавәрмәслиги үчүн *уни
тосушимиз керәк*, деди.□
23 Шуниң билән Пәрвәрдигар Худа уни Ерәм бағдин
қоғлап чиқиривәтти; шундақ қилип уни йәргә
ишләйдиған, йәни өзи әсли апиридә қилинған
тупраққа ишләйдиған қилип қойди.
24 Адәмни қоғливетип, һаятлиқ дәриғигә баридиған
йолни муһапизәт қилиш үчүн, у Ерәм бағиниң
мәшриқ тәрипигә керубларни вә төрт тәрәпкә
пирқирайдиған ялқунлуқ бир шәмшәрни қоюп
қойди.□

4

Қабил билән Һабил

□ **3:21 «Һайван терилири»** — бу териләрни ишлитиш үчүн мәлум гунасиз һайванатлар өлүши керәк. Бу бәлким биринчи қурбанлиқлар болуши мүмкин. Худаниң Адәм ата вә Һава анимизға ейтқан сөзлири вә қилған муамилиси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **3:21** 2Кор. 5:1-5 □ **3:22 «Бизләр»** — тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имизни (1:26 тоғрилиқ) көрүң. **«Уни тосушимиз керәк»** — мошу сөзләр әйни текстта йоқ. □ **3:24 «Керублар»** — бәлким аләмдики әң күчлүк вә әң жуқури дәрижилик пәриштиләр яки мәхлуқлар болуши мүмкин. «Тәбирләр»ни көрүң.

1 Адәм ата аяли Һава билән биллә болди; Һава
һамилдар болуп Қабилни туғуп: «Мән бир адәмгә егә
болдум — У Пәрвәрдигардур!» — деди.□
2 Андин у йәнә Қабилниң иниси Һабилни туғди.
Һабил падичи болди, Қабил болса терикчи болди.□
3 Бекитилгән шундақ бир вақит-сааттә шундақ
бир иш болдики, Қабил тупрақниң һосулидин
Пәрвәрдигарға һәдийә кәлтүрди.□
4 Һабилму падисидин қойлириниң тунҗилиридин,
йәни уларниң йеғидин һәдийә сунди. Пәрвәрдигар
Һабилни вә униң сунған һәдийәсини қобул
қилди.□ ■
5 Лекин Қабил вә униң сунғиниға қаримиди. Шу

□ **4:1 «Адәм ата аяли Һава билән биллә болди»** — ибраний тилида «Адәм ата аяли Һавани тониди» билән ипадилиниду. **«Қабил»** — ибраний тилида «Қайин» яки «Кайин» дейилиду. «Қайин» дегән исим ибраний тилида «егә болдум» дегән сөз билән аһаңдаш. **«Мән бир адәмгә егә болдум — у Пәрвәрдигардур!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигарниң ярдими билән бир оғулға егә болдум». Әйни текст «Мән бир адәмгә егә болдум — Пәрвәрдигар!» дегән мәзмундидур. Бизниңчә Һава анимиз «Худаниң Қутқузғучи тоғрилиқ вәдиси һазир мән туққан бала билән әмәлгә ашурулди!» дәп ойлап қалған болса керәк. У наһайити тезла Қабилниң вәдә қилинған Қутқузғучи әмәслигини билип йетиду, әлвәттә. □ **4:2 «Һабил»** — ибраний тилида «һәбәл» болуп, мәнаси «бир тиниқ», «һор», «бус» «һеч немә» дегәндәктур. Шүбһисизки, бу исим Һава анимиз яки Адәм атимизниң бир хил үмүтсизлинишини билдүриду. □ **4:3 «Бекитилгән шундақ бир вақит-сааттә»** — ибраний тилида «күнләрниң ахирида» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Бу сөзгә қариғанда, Худа Һабил вә Қабилға Өзиниң һозуриға киридиған бир күнни бекитип бәргән болуши мүмкин. □ **4:4 «уларниң йеғи»** — қойларниң әң есил қисми дәп қарилатти. **«Пәрвәрдигар Һабилни униң сунған һәдийәсини қобул қилди»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар униң өзигә вә униң сунған һәдийәсигә қариди». ■ **4:4** Ибр. 11:4.

вәҗидин Қабилниң толиму аччиғи келип, чирайи тутулди.
6 Шуниң билән Пәрвәрдигар Қабилға: Немишкә
аччиқлинисән? Немә үчүн чирайиң тутулуп кетиду?
7 Әгәр дурус иш қилсаң, сән көтирилмәмсән? Лекин
дурус иш қилмисаң, мана гуна ишик алдида *сени
пайлап* бeғирлап ятиду, у сени өз илкигә алмақчи
болиду; лекин сән униңдин ғалип келишиң керәк,
деди.□
8 Қабил иниси Һабилға: «Далиға чиқип келәйли!»
деди. Далада шу вақиә болдики, Қабил иниси
Һабилға қол селип, уни өлтүрди.□ ■
9 Пәрвәрдигар Қабилға: Иниң Һабил нәдә? — дәп
сориди. У җавап берип: Билмәймән, мән инимниң
баққучисиму? — деди.
10 Худа униңға: — Сән немә қилдиң? Мана, иниңниң
қени йәрдин маңа пәряд көтириватиду!■
11 Әнди иниңниң қолуңда төкүлгән қенини қобул
қилишқа ағзини ачқан йәрдин қоғлинип, ләнәткә
учрайсән.□

□ **4:7 «Әгәр дурус иш қилсаң, сән көтирилмәмсән?»** — ибраний тилида «Әгәр дурус иш қилсаң, көтирилиш болмамду?» дейилиду. Әнди немә көтирилиду? Яки Қабилниң йүзи яки елип кәлгән қурбанлиғи (тоғра болса) көтирилиду яки қобул қилиниду. Йәнә бир мүмкинчилиги бар тәрҗимиси шуки: — «Сән (Қабил) иниңдин жуқури (ака сүпитигә лайиқ) көтирилисән» дегәндәк болиду. **«дурус иш қилмисаң...»** — Немишкә Қабилниң һәдийәси қобул қилинмиди? «Қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. □ **4:8 «Қабил иниси Һабилға: «Далиға чиқип келәйли!» деди»** — әң кона көчүрмиләрдә пәқәт «Қабил иниси Һабил билән сөзлишип туруп, далада...» дейилиду. ■ **4:8** Мат. 23:35; 1Юһа. 3:12; Йәһ. 11. ■ **4:10** Ибр. 12:24. □ **4:11 «ағзини ачқан йәрдин қоғлинип...»** — демәк: (1) йәр-зимин Һабилниң қенини қобул қилишқа ағзини ачқан вә (2) Қабил шу зиминдин қоғланған.

12 Сән йәргә ишлисәңму у буниңдин кейин саңа
қуввитини бәрмәйду; сән йәр йүзидә сәрсан болуп,
сәргәрдан болисән, — деди.■
13 Буни аңлап Қабил Пәрвәрдигарға җавап қилип: —
Мениң бу җазайимни адәм көтирәлмигидәк!
14 Мана, Сән бүгүн мени йәр йүзидин қоғлидиң,
мән әнди Сениң йүзүңдин йошурунуп жүримән;
йәр йүзидә сәрсән болуп сәргәрданлиқта жүримән;
шундақ болидуки, кимла мени тепивалса,
өлтүрүветиду!, — деди.□ ■
15 Лекин Пәрвәрдигар униңға җавап берип: —
Шундақ болидуки, кимки Қабилни өлтүрсә, униңдин
йәттә һәссә интиқам елиниду, — деди. Шуларни
дәп Пәрвәрдигар Қабилға учриған бириси уни
өлтүрүвәтмисун дәп униңға бир бәлгү қоюп қойди.
16 Шуниң билән Қабил Пәрвәрдигарниң һозуридин
чиқип, Ерәмниң мәшриқ тәрипидики Нод дегән
жутта олтирақлишип қалди.□

Қабилниң әвлатлири — «мәдинийәт»ниң башлиниши

17 Қабил аяли билән биллә болуп, аяли һамилдар
болуп Һанохни туғди. У вақитта Қабил бир шәһәр
бена қиливататти; у шәһәрниң намини оғлиниң

■ **4:12** Пәнд. 28:17. □ **4:14 «кимла мени тепивалса, өлтүрүветиду!»** — рошәнки, шу вақитта йәр йүзидә адәмләр аллиқачан көпийип кәткән еди. «Кимла мени тепивалса өлтүрүветиду!» — Қабил қәйәргила барса шу йәрдики тупрақ үнмәс болуп қалиду. У мәңиватқан бир апәттур, шуңа уни көргәнла киши уни йоқитишни ойлайду. ■ **4:14** Аюп 15:20, 21. □ **4:16 «Нод»** — мәнаси «сәргәрданлиқ», «беарамлиқ».

исми билән Һанох дәп атиди.□
18 Һанохтин Ирад төрәлди, ирадтин Мәһуяил
төрәлди, Мәһуяилдин Мәтушаил төрәлди,
Мәтушаилдин Ләмәх төрәлди.
19 Ләмәх өзигә икки хотун алди. Бириниң исми Адаһ,
йәнә бириниң исми Зиллаһ еди.□
20 Адаһ Ябални туғди. У чедирда олтиридиған
көчмән малчиларниң бовиси еди, □
21 униң инисиниң исми Юбал еди. Бу чилтар билән
нәй чалғучиларниң бовиси еди.□
22 Зиллаһ йәнә Тубал-қайин дегән бир оғулни
туғди. У мис-төмүр әсвапларни соққучи еди. Тубал-
қайинниң Наамаһ исимлиқ бир сиңлиси бар еди.
23 Ләмәх болса аяллириға сөз қилип:
— «Әй Адаһ билән Зиллаһ, сөзүмни аңлаңлар!
Әй Ләмәхниң аяллири, гепимгә қулақ селиңлар!
Мени зәхимләндүргини үчүн мән адәм өлтүрдүм,
Тенимни зедә қилғанлиғи үчүн бир жигитни өлтүрдүм.
24 Әгәр Қабил үчүн йәттә һәссә интиқам елинса,
Ләмәх үчүн йәтмиш йәттә һәссә интиқам елиниду!»

□ **4:17 «Қабилниң аяли»** — Қабилниң аяли бәлким униң сиңлиси яки нәврә сиңлиси болса керәк («Яр.» 5:4ни көрүң). Шу вақитта йеқин туққанлири билән никаһлиниш мәнъий қилинған әмәс; йәнә бир тәрәптин, бундақ никаһлиниш дәсләпки дәвирләрдә һеч қандақ ирқий (генетикилик) кәмтүклүк яки кесәл кәлтүрүп чиқармайтти. □ **4:19 «Ләмәх өзигә икки хотун алди»** — бу әрләрниң тунжа қетим икки аял елиши еди. Гәрчә шу чағда Худа бу тоғрилиқ беваситә әмир бәрмигән болсиму, рошәнки, У Адәм атимизға пәқәт бир Һава анимизни яритип бәргән еди («Мат.» 19:3-6ни көрүң). □ **4:20 «бовиси»** — яки «пири», «асасчиси» □ **4:21 «Енош»** — яки «пири», «асасчиси».

— деди.□ ■

Шет билән Енош

25 Адәм ата йәнә аяли билән биллә болди. Аяли бир
оғул туғуп, униңға Шет дәп ат қоюп: Қабил Һабилни
өлтүрүвәткини үчүн Худа униң орниға маңа башқа
бир әвлат тикләп бәрди, деди.□
26 Шеттинму бир оғул туғулди; у униңға Енош
дәп ат қойди. Шу вақиттин тартип адәмләр
Пәрвәрдигарниң намиға нида қилишқа башлиди.□

5

Адәм атиниң әвлатлири — Нуһ пәйғәмбәргичә
1Тар. 1:1-27

1 Бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур: —

□ **4:24 «Ләмәх болса аяллириға сөз қилип... деди»** — Ләмәхниң бу сөзлириниң хатирилинишидики мәхсәт бәлким инсанийәтниң умумән һаһайити тәкәббурлишип, мәнмәнчиликкә петип кәткәнлигини көрситиш үчүн болуши мүмкин. ■ **4:24** Яр. 4:15. □ **4:25 «Шет»** — ибраний тилида «бекитилгән» яки «тикләнгән» дегән мәнидә болуши мүмкин. □ **4:26 «Енош»** — «(аҗиз) инсан» дегән мәнидә. Бу сөз әрәбчидин уйғур тилиға кирип «инсан» болуп қалған. «Адәмләр Пәрвәрдигарниң намиға нида қилишқа башлиди» — бу ибарә Худаға ибадәт-дуа қилишни билдүриду («Йоел» 2:32, «Рос.» 2:21, «Рим.» 10:13, «1Кор.» 1:2ни көрүң).

Худа инсанни яратқан күнидә, уни Өзигә охшаш
қилип яратти.□ ■
2 У уларни әр җинис вә аял җинис қилип яритип,
уларға бәхит-бәрикәт ата қилип, яритилған күнидә
уларниң намини «адәм» дәп атиди.□ ■
3 Адәм ата бир йүз оттуз яшқа киргәндә униңдин
өзигә охшайдиған, өз сүрәт-образидәк бир оғул
төрәлди; у униңға Шет дәп ат қойди.
4 Шет туғулғандин кейин Адәм ата сәккиз йүз жил
өмүр көрүп, униңдин *йәнә* оғул-қизлар төрәлди.□ ■
5 Адәм атимиз җәмий тоққуз йүз оттуз жил күн
көрүп, аләмдин өтти.
6 Шет бир йүз бәш яшқа киргәндә униңдин Енош
төрәлди.■
7 Енош туғулғандин кейин Шет сәккиз йүз йәттә жил
өмүр көрүп, униңдин *йәнә* оғул-қизлар төрәлди.
8 Шет җәмий тоққуз йүз он икки жил күн көрүп,
аләмдин өтти.

□ **5:1 «Бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң иккинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Адәм атиниң толидоти» («Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамиси») (5:1-6:8). башлиниду («толидот» тоғрилиқ «кириш сөз»ни көрүң). **«бу Адәм атиниң әвлатлириниң нәсәбнамисидур»** — мошу җүмлә йәнә келип бәлким Адәм ата өзи хатириләп қалдурған қисминиң хатимиси болуши мүмкин вә китапниң йеңи бир қисминиң, йәни 3-қисминиң башлинишидур (5:1-6:8). ■ **5:1** Яр. 1:26; 9:6; 1Кор. 11:7. □ **5:2 «Уларни әр җинис вә аял җинис қилип яритип,...»** — 1-айәттә инсан «уни» дейилиду; 2-айәттә «уларни» дейилиду. Демәк, 1-айәттә әр-аялниң бир гәвдә екәнлиги көрситилиду; шуңа инсан «у» дейилиду. ■ **5:2** Яр. 1:26; Мат. 19:4; Мар. 10:6. □ **5:4 Шет туғулғандин кейин Адәм ата сәккиз йүз жил өмүр көрүп...»** — ибраний тилида «Шет туғулғандин кейин Адәм атиниң күнлири сәккиз йүз жил болди». Бу бабтики охшаш шәкиллик җүмлиләрниң ибраний тилидики шәкли шундақ. ■ **5:4** 1Тар. 1:1. ■ **5:6** Яр. 4:26.

9 Енош тохсән яшқа киргәндә униңдин Кенан
төрәлди.■
10 Кенан туғулғандин кейин, Енош сәккиз жүр он бәш
жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
11 Енош җәмий тоққуз йүз бәш жил күн көрүп,
аләмдин өтти.
12 Кенан йәтмиш яшқа киргәндә униңдин Маһалалел
төрәлди.
13 Маһалалел туғулғандин кейин Кенан сәккиз йүз
қириқ жил өмүр көрүп, униңдин *йәнә* оғул-қизлар
төрәлди.
14 Кенан җәмий тоққуз йүз он жил күн көрүп,
аләмдин өтти.
15 Маһалалел атмиш бәш яшқа киргәндә униңдин
Ярәд төрәлди.
16 Ярәд туғулғандин кейин Маһалалел сәккиз йүз
оттуз жил өмүр көрүп, униңдин *йәнә* оғул-қизлар
төрәлди.
17 Маһалалел җәмий сәккиз йүз тохсән бәш жил күн
көрүп, аләмдин өтти.
18 Ярәд бир йүз атмиш икки яшқа киргәндә униңдин
Һанох төрәлди.■
19 Һанох туғулғандин кейин Ярәд сәккиз йүз жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
20 Ярәд җәмий тоққуз йүз атмиш икки жил күн көрүп,
аләмдин өтти.
21 Һанох атмиш бәш яшқа киргәндә униңдин
Мәтушәлаһ төрәлди.■
22 Мәтушәлаһ туғулғандин кейин Һанох үч йүз
жилғичә Худа билән бир йолда меңип, йәнә оғул-
қизларни тапти.■
23 Һанохниң *йәр йүзидә* барлиқ көргән күнлири үч йүз
атмиш бәш жил болди;

■ **5:9** 1Тар. 1:2. ■ **5:18** 1Тар. 1:3. ■ **5:21** Йәһ. 14. ■ **5:22** Ибр. 11:5.

24 У Худа билән бир йолда меңип яшайтти; у *туюқсиз*
көздин ғайип болди; чүнки Худа уни Өз йениға елип
кәткән еди. □ ■

25 Мәтушәлаһ бир йүз сәксән йәттә яшқа киргәндә
униңдин Ләмәх төрәлди.

26 Ләмәх туғулғандин кейин Мәтушәлаһ йәттә йүз
сәксән икки жил өмүр көрүп, униңдин оғул-қизлар
төрәлди.

27 Мәтушәлаһ җәмий тоққуз йүз атмиш тоққуз жил
күн көрүп, аләмдин өтти.

28-29 Ләмәх бир йүз сәксән икки яшқа киргәндә
бир оғул тепип, униң исмини Нуһ атап: —
Пәрвәрдигар тупраққа ләнәт қилди; шуңа биз *йәргә*
ишлигинимиздә һәмдә қоллиримизниң җапалиқ
әмгигидә бу бала бизгә тәсәлли бериду, — деди.□

30 Нуһ туғулғандин кейин Ләмәх бәш йүз тохсән бәш
жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.

31 Ләмәх җәмий йәттә йүз йәтмиш йәттә жил күн
көрүп, аләмдин өтти.

32 Нуһ бәш йүз яшқа киргәндин кейин, униңдин Шәм,
Һам вә Яфәт төрәлди.

□ **5:24 «Һанох... Худа билән бир йолда меңип яшайтти»** —Һанох болса пәйғәмбәр еди; у Худаниң чүшүридиған җазалири тоғрилиқ агаһландуратти («Йәһ.» 14-айәтни көрүң). «Ибр.» 11:5ниму көрүң. Униң оғлини «Мәтушәлаһ» дәп атиши бәлким бешарәт болуши мүмкин еди. Чүнки «Мәтушәлаһ»ниң мәнаси «У өлгәндә, (шу иш) барлиққа келиду!» дегән мәнидә. Оқурмәнләр һесаплап көрсә, Мәтушәлаһ өлгән жили Худаниң җазаси болған топан апити йәр йүзигә чүшкәнлигини билиду. ■ **5:24** Ибр. 11:5. □ **5:28-29 «Нуһ»** — бу исимниң мәнаси «арам» дегәнлик болуп, ибраний тилида «тәсәлли» дегән сөзгә йеқин келиду.

6

Худаниң инсанларниң рәзиллигидин азаплиниши

1 Вә шундақ болдики, инсанлар йәр йүзидә
көпийишкә башлиғанда, шундақла қизларму көпләп
туғулғанда,

2 Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң
чирайлиқлиғини көрүп, халиғанчә таллап, өзлиригә
хотун қилишқа башлиди.□ ■

3 У вақитта Пәрвәрдигар сөз қилип: —

— Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү күрәш
қиливәрмәйду; чүнки инсан әттур, халас. Кәлгүсидә
уларниң өмри пәқәт бир йүз жигирмә яштин

□ **6:2 «Худаниң оғуллири»** — бу тоғрилиқ төрт хил чүшәнчә бар: — (1) инсан әмәс, бәлки әрштики бир хил затлар, пәриштиләр яки роһлардин ибарәттур. (2) инсан әмәс, бәлки җинлар яки яман роһлардин ибарәттур. (3) һәр җәһәттин адәттики инсанлардин жуқури адәмләр, падиша яки һөкүмдар. (4) Қабилниң худасиз әвлатлиридәк әмәс, бәлки Худа йолида маңидиған шетниң ихласмән әвлатлиридур. Биз биринчи көзқараштә болимиз; «Аюп» 1:6, 2:1, 38:7ни көрүң. Буниң сәвәвини «қошумчә сөз»имиздә беримиз. ■ **6:2** Йәһ. 6-7

ашмисун! — деди.□
4 Шу күнләрдә (вә шундақла кейинки күнләрдиму), Худаниң оғуллири инсанларниң қизлириниң йениға берип, улардин балиларни тапқинида, гигантлар йәр йүзидә пәйда болди. Булар болса қедимки заманлардики даңлиқ палван-батурлар еди. □
5 Пәрвәрдигар инсанниң өткүзүватқан рәзиллиги йәр йүзидә көпийип кәткәнлигини, уларниң көңлидики нийәтлириниң һәр қачан яман болуватқинини көрди.□ ■

□ **6:3 «Инсан әттур» —** «әт» дегән ибарә (вә униңға охшап кетидиған башқа ибариләр) инсанларниң гуналири билән мунасивәтлик һалда тилға елинғанда, дайим дегидәк инсанларниң гунаға әсир болуп қелишини, йәни өз етидики һәвәс-иштияқлириға әсир болуп қелишини тәкитләйду. «Әт» дегән сөз Муқәддәс Китапта мошу йәрдә биринчи қетим инсанниң тәбиитини көрсәткән. «Римлиқларға»дики кириш сөзниму көрүң. **«Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү күрәш қиливәрмәйду»** — бу җүмлиниң башқа бир хил тәрҗимиси: «Мениң Роһум инсанлар билән мәңгү яшавәрмәйду». Лекин бизниңчә Худа бу айәттә Өз Роһиниң адәмниң гунайини чәкләш үчүн униң виҗданида күрәш қилидиғанлиғини көрсәткән болуши керәк; бу тәрҗимини алди-кәйнидики баянларға әң мувапиқ тәрҗимә дәп қараймиз. Худа адәмниң гуналириға чәк қоюш үчүн униң өмригә чәк (120 яш) қойиду («Тесалоникалиқларға (2)»)дики «қошумчә сөз»имизниму көрүң. Оқурмәнләр шуни байқайдуки, Нуһтин илгири адәмләр бир нәччә йүз жил яшайтти. «Кәлгүсидә уларниң өмри пәқәт бир йүз жигирмә яштин ашмисун» дегәнниң башқа бир хил чүшәнчиси: «Бирақ уларға йәнила бир йүз жигирмә жил (топан кәлгичә) өмүр беримән». □ **6:4 «гигантлар»** — ибраний тилида «нәфилим» дегән сөз билән ипадилиниду. «Нәфилим» дегәнниң әслидики мәнаси «жиқилғанлар» болуши мүмкин. **«даңлиқ палван-батурлар»** — улар гәрчә «палван-батурлар» болсиму, улар Худаниң нәзиридә интайин рәзил еди (5-айәтни көрүң). □ **6:5 «һәр қачан»** — ибраний тилида «пүткүл күнидә». ■ **6:5** Яр. 8:21; Аюп 15:16; Пәнд. 6:14; Йәр. 17:9; Мат. 15:19; Рим. 3:10,11,12; 8:6.

6 Шуниң билән Пәрвәрдигар йәр йүзидә адәмни
апиридә қилғиниға пушайман қилип, көңлидә
азапланди.
7 Буниң билән Пәрвәрдигар: —
Өзүм яратқан инсанни йәр йүзидин йоқитимән —
инсандин тартип мал-чарвиларғичә, өмилигүчи
һайванлардин асмандики қушларғичә, һәммисини
йоқ қилимән; чүнки Мән уларни яратқинимға
пушаймән қилдим, — деди.
8 Лекин Нуһ болса Пәрвәрдигарниң нәзиридә шәпқәт
тапқан еди.

Нуһниң кемә ясиши

9 Нуһ вә униң иш-излири төвәндикичә: —
Нуһ һәққаний, өз дәвридикиләр арисида әйипсиз
адәм еди; Нуһ Худа билән бир йолда меңип
яшайтти.□ ■
10 Нуһтин Шәм, Һам, Яфәт дегән үч оғул төрәлди.
11 Пүткүл жаһан Худаниң алдида рәзиллишип, һәммә
йәр зораванлиққа толуп кәткән еди.
12 Худа йәр йүзигә нәзәр селивиди, мана, жаһан
рәзилләшкән еди; чүнки барлиқ әт егилириниң йәр
йүзидә қиливатқини юзуқчилиқ еди.□
13 Шуниң билән Худа Нуһқа: —

□ **6:9 «Нуһ вә униң иш-излири төвәндикичә: —»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң үчинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Нуһниң тарихи» яки «нуһниң толидоти» (6:9-9:29) башлиниду («толидот» тоғрилиқ «кириш сөз»ни көрүң). ■ **6:9** Яр. 5:22.

□ **6:12 «әт егилири»** — бу ибарә Муқәддәс Китапта адәттә инсанларни көрситиду (6:3ниң изаһатиниму көрүң). Бәзи вақитларда «әт егилири» (мәсилән, 19-айәттә) һайванларни өз ичигә алиду (6:4ни көрүң). **«Барлиқ әт егилириниң ... қиливатқини юзуқчилиқ еди»** — ибраний тилида «барлиқ әт егилири... өз йолини бузған еди».

Мана, алдимға барлиқ әт егилириниң заваллиғи
йетип кәлди; чүнки пүткүл йәр-җаһанни уларниң
сәвәвидин зораванлиқ қаплиди. Мана, Мән уларни
йәр билән қошуп һалак қилимән.
14 Әнди сән өзүңгә гофәр яғичидин бир кемә ясап,
кеминиң ичидә бөлмә-ханиларни қилип, ичи-
тешини қаримай билән суга.□
15 Сән уни шундақ ясиғин: — Узунлуғи үч йүз гәз,
кәңлиги әллик гәз вә егизлиги оттуз гәз болсун.□
16 Кеминиң пешайвини астиға бир очуқчилиқ яса,
униң егизлиги бир гәз болсун; ишигини кеминиң
йенифа орунлаштур; кемини асти, оттура вә үсти
қилип үч қәвәт яса.□
17 Чүнки мана, Мән Өзүм асманниң астидики һаятлиқ
тиниқи барлиги һәр бир әт егисини һалак қилидиған
су топанни йәр йүзигә кәлтүримән; буниң билән йәр
йүзидики барлиқ мәхлуқлар тиниқидин тохтайду.
18 Лекин сән билән әһдәмни түзимән. Сән өзүң,
оғуллириң, аялиң вә келинлириңни елип бирликтә
кемигә кириңлар.■
19 Өзүң билән тәң тирик сақлап қелиш үчүн, барлиқ
җандарлардин һәр қайсисидин бир җүп, йәни
әркикидин бирини, чишидин бирини кемигә елип

□ **6:14 «гофәр яғичи»** — яки «арча яғичи». **«кемә»** — мошу йәрдә «сандуқ» дегән сөз билән ипадилиниду. Узунлуғи, кәңлиги вә егизлиги вә буларниң бир-биригә болған нисбити һазирқи замандики әң чоң кемиләрниңкигә охшап кетиду. Лекин шәкли пәқәт сандуқтәк еди. Сәвәви, шу кеминиң мәхсити деңизда меңиш әмәс, пәқәт ләйләп җүрәштин ибарәт еди. □ **6:15 «гәз»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» адәмниң қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи (тәхминән 45 сантиметр) еди. □ **6:16 «Кеминиң пешайвини астиға бир очуқчилиқ яса»** — бу җүмлиниң көп хил тәрҗимилири бар, лекин асасий мәнаси охшаш. ■ **6:18** 1Пет. 3:20; 2Пет. 2:5.

киргин;□
20 Тирик қелиш үчүн қушларниң һәр бир
түрлиридин, мал-чарвиларниң һәр бир түрлиридин
вә йәрдә өмилигүчи җаниварларниң һәр бир
түрлиридин бир җүпи қешиңға кириду.
21 Өзүң вә уларниң озуқлуғи үчүн һәр хил
йемәкликләрдин елип, йениңға ғәмлигин, — деди.
22 Нуһ шундақ қилди; Худа өзигә буйруған һәммә
ишни у беҗа кәлтүрди.■

7

Топан баласи

1 Пәрвәрдигар Нуһқа мундақ деди: —
«Сән пүтүн өйдикилириң билән кемигә киргин;
чүнки бу дәвирдә алдимда сени һәққаний дәп
көрдүм.■
2-3 Һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин
йәттә җүптин, һарам һайванларниң әркәк-
чишисидин бир җүптин елип, шуниңдәк асмандики
учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттә
җүптин елип, уларниң нәслини пүткүл йәр йүзидә

□ **6:19 «барлиқ җандарлар»** — ибраний тилида «әт егилиридин». Бәзи вақитларда «әт егилири» (мәсилән, 7:15дә) һайванларни өз ичигә алиду. ■ **6:22** Яр. 7:5; Ибр. 11:7. ■ **7:1** Яр. 6:9; 2Пет. 2:5.

тирик сақлаш үчүн өзүң билән биллә экир.□ ■
4 Чүнки йәттә күндин кейин уда қириқ кечә-күндүз
йәр йүзигә ямғур яғдуримән; Өзүм ясиған һәммә
җаниварларни йәр йүзидин йоқитимән».
5 Шуниң билән Нуһ Пәрвәрдигар униңға
буйруғининиң һәммисигә әмәл қилди.■
6 Йәр йүзини топан басқанда Нуһ алтә йүз яшта еди.
7 Топандин *қутулуп қелиш* үчүн Нуһ билән оғуллири,
аяли вә келинлири биллә кемигә кирди.■
8-9 Һалал һайванлар болсун, һарам һайванлар болсун,
қушлар билән йәрдә өмилигүчи җаниварлар болсун,
һәр бир түрдин бир җүп-бир җүптин әркәк-чиши
болуп, Худа Нуһқа буйруғандәк кемигә, Нуһниң
қешиға кирди.
10 Вә шундақ болдики, йәттә күндин кейин, йәр
йүзини топан бесишқа башлиди.
11 Нуһниң өмриниң алтә йүзинчи жили, иккинчи
ейиниң он йәттинчи күнидә чоңқур деңизларниң
тәглиридики барлиқ булақлар йерилип, асманниң
пәнҗирилири ечилип кәтти.□
12 Ямғур уда қириқ кечә-күндүз йәр йүзигә тохтимай
яғди.

□ **7:2-3 «һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин йәттә җүптин»** — яки «һәммә һалал һайванларниң әркәк-чишисидин йәттидин». **«һалал» вә «һарам»** —Нуһниң дәвридә «һалал» вә «һарам» дегән уқум йегили болидиған вә йегили болмайдиған һайванларни көрсәткән әмәс (9:3-34ни көрүң), бәлки қурбанлиққа немини сунушқа болидиған яки болмайдиғанлиғини көрсәткән еди (8:20ни көрүң). **«учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттә җүптин»** — яки «учар-қанатларниңму әркәк-чишисидин йәттидин». ■ **7:2-3** Лав. 11. ■ **7:5** Яр. 6:22. ■ **7:7** Мат. 24:38; Луқа 17:27; 1Пет. 3:20. □ **7:11 «чоңқур деңизларниң тәглиридики барлиқ булақлар»** — яки «йәрниң (астидики) чоңқур тәглиридики барлиқ булақлар».

13 Дәл ямғур башланған күни, Нуһ, Нуһниң Шәм, Һам,
Яфәт дегән оғуллири, Нуһниң аяли билән үч келини
кемигә кирди.
14 Улар билән биллә һәр хил явайи һайванлар
түр-түри бойичә, һәр хил мал-чарвилар түр-түри
бойичә, йәрдә өмилигүчи һәр хил җаниварлар түр-
түри бойичә вә һәр хил учар-қанатлар, йәни һәр
хил қанатлиқ җаниварлар түр-түри бойичә кемигә
кирди.
15 Әт егилиридин, йәни барлиқ һаятлиқ тиниқи
болған һәр хил җандарлардин, бир җүп-бир җүп
болуп, кемигә нуһниң қешиға кирди.
16 Киргәнләр Худаниң нуһқа буйруғинидәк әт
егилириниң һәртүриниң әркәк-чишиси еди. Андин
Пәрвәрдигар ишикни етивәтти.□
17 Топан йәр йүзини уда қириқ күн бесип, сулар
улғийип кәтти. Кемә йәр үстидин көтирилип ләйләп
қалди.
18 Су улғийип, йәр үстидә техиму егизләп кәтти; кемә
су үстидә давалғуп туратти.
19 Сулар йәр йүзидә толиму улғийип, пүткүл
асманниң астидики барлиқ егиз тағларниму бесип
кәтти.
20 Сулар *тағлардин* йәнә он бәш гәз өрләп, тағ
чоққилириму су астида қалди.
21 Буниң билән йәр йүзидә җүргүчи һәммә әт
егилири, учар-қушлар, мал-чарвилар, явайи
һайванлар, йәрдә өмилигүчи һәммә җаниварлар,
җүмлидин пүткүл адәмләр һәммиси өлди;■
22 қуруқлуқта яшиғучи, бурнида һаятлиқ тиниқи бар
болғанларниң һәммиси өлди.

□ **7:16 «Пәрвәрдигар ишикни етивәтти»** — ибраний тилида «Пәрвәрдигар уни ичигә солап қойди». ■ **7:21** Луқа 17:27.

23 Йәр йүзидики җени барларниң һәммиси, инсан
болсун, мал-чарвилар болсун, өмилигүчи һайванлар
болсун, асмандики қушлар болсун, һәммиси һалак
болуп йәр йүзидин йоқ қилинди; пәқәт Нуһ вә кемидә
униң билән биллә турғанлар қутулуп қалди.■
24 Бир йүз әллик күнгичә йәр йүзини су бесип
турди.□ ■

8

Топанниң йениши

1 Худа Нуһни, шундақла кемидә униң билән биллә
болған барлиқ явайи һайванлар билән барлиқ мал-
чарвиларни әслиди. Шуниң билән Худа бир шамал
чиқирип йәр йүзини йәлпүтти вә сулар йенишқа
башлиди.
2 Чоңқур деңизларниң тәглиридики булақлар вә
асманниң пәнҗирилири етилип, асмандин төкүлгән
ямғур тохтиди.
3 Сулар барғансери йәр йүзидин янди; бир йүз әллик
күн өткәндин кейин хелә азлиди.
4 Йәттинчи айниң он йәттинчи күни, кемә Арарат тағ
тизмилиридики бириниң үстидә тохтап қалди.□
5 Сулар онинчи айғичә барғансери азийип, онинчи
айниң биринчи күни тағ чоққилири көрүнүшкә
башлиди.
6 Қириқ күндин кейин Нуһ кемигә өзи орнатқан
дәризини ечип,

■ **7:23** 2Пет. 2:5. □ **7:24 «йәр йүзини су бесип турди»** — яки «су йәр йүзиниң үстидин ғалип кәлди». ■ **7:24** Зәб. 27:10; 92:1-4; 103:6-9 □ **8:4 «тохтап қалди»** —ибраний тилида «дәм алди». «Арарат тағлири» шәрқий Түркийәдә болуши мүмкин.

7 бир қузғунни сиртқа чиқарди. У йәр йүзидики
сулар тартилип болғичә уян-буян учуп жүрди.
8 Униңдин кейин Нуһ суларниң йәр йүзидин
тартилған-тартилмиғанлиғини билиш үчүн, бир
кәптәрни чиқарди.□
9 Лекин сулар техичә пүткүл йәр йүзини қаплап
турғачқа, кәптәр путини қойғидәк жай тапалмай,
Нуһниң қешиға кемигә йенип кәлди. Шуниң билән
Нуһ қолини сунуп уни тутуп, кемигә әкиривалди.
10 У йәттә күн сақлап, бу кәптәрни кемидин йәнә
сиртқа чиқарди.
11 Кәптәр кәчтә униң қешиға йенип кәлди; мана,
униң тумшуғида йеңи үзүвалған зәйтун йопурмиғи
бар еди. Буни көрүп Нуһ суларниң йәр йүзидин
тартилғинини билди.
12 У йәнә йәттә күн сақлап, кәптәрни йәнә сиртқа
чиқарди, амма бу қетим кәптәр униң йениға қайтип
кәлмиди.
13 Нуһ алтә йүз бир яшқа киргән жили, биринчи
айниң биринчи күнидә су йәр йүзидин қуруған еди.
Нуһ кеминиң қапқиқини ечип қаривиди, йәрниң
қуруғинини көрди.
14 Иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни, йәр йүзи
пүтүнләй қуруп болди.
15-16 У вақитта Худа Нуһқа сөз қилип: — Сән
өзүң, аялиң, оғуллириң вә келинлириң кемидин
чиқиңлар.
17 Өзүң билән биллә болған барлиқ әт егилиридин
һәр бир түрдики жаниварларни, йәни учар-
қанатларни һәм мал-чарвиларни, йәрдә өмилигүчи
һайванларниң һәммисини өзүң билән қошуп

□ **8:8 «кәптәрни»** — яки «пахтәк». Ибраний тилида бу қуш «йона» дәп атилиду. «Йона» ибраний тилида һәм кәптәрни һәм пахтәкниму көрситиду.

кемидин елип чиққин; шуниң билән улар йәр йүзидә
тарилип-тарқилип, нәсиллинип зиминда көпәйсун,
— деди.■
18 Шуниң билән Нуһ, аяли, оғуллири вә келинлири
билән биллә сиртқа чиқти.
19 Җаниварларниң һәммиси, барлиқ өмилигүчи
һайванлар, барлиқ учар-қанатлар, йәрдә мидирлап
жүридиғанларниң һәр қайсиси өз түрлири бойичә
кемидин чиқишти.

Нуһниң Худаға атап қурбанлиқ сунуши

20 Шу чағда Нуһ Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһни
ясиди; у һалал җаниварлар билән һалал қушларниң
һәр түридин елип келип, қурбангаһниң үстидә
«көйдүрмә қурбанлиқ» өткүзди.□ ■
21 Шундақ қилип Пәрвәрдигар хушбуй пурап *мәмнун
болди*; Пәрвәрдигар көңлидә: — «Инсанниң көңүл-
нийити яшлиғидин тартип рәзил болсиму, Мән
инсан түпәйлидин йәргә йәнә ләнәт оқумаймән
вә әнди бу қетимқидәк һәммә җандарларни уруп
йоқитиватмаймән.□ ■
22 Бундин кейин, йәр мәвҗут күнлиридә,
Териш билән орма,

■ **8:17** Яр. 1:22, 28; 9:1. □ **8:20 «көйдүрмә қурбанлиқ»** — сунушта һайванниң һәммә қисми Худаға атап көйдүрүлиду. ■ **8:20** Лав. 11. □ **8:21 «хушбуй»** — ибраний тилида «арам бәргүчи пурақ» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Тәвратта қурбанлиқлардин чиққан «хушбуй» дейилгәндә адәттә «арам бәргүчи пурақ» дегән сөз билән ипадилиниду. **«яшлиғидин тартип»** — яки «кичигидин тартип». **«Мән ... йәргә йәнә ләнәт оқумаймән вә әнди бу қетимқидәк һәммә җандарларни уруп йоқитиватмаймән»** — ахирқи заманда Худа пүткүл йәрни топан билән әмәс, бәлки от билән йоқитиду (9:11ни, «2Пет.» 3:6-7, «Вәһ.» 21:1ни көрүң). ■ **8:21** Яр. 6:5; Пәнд. 22:15; Мат. 15:19. Мар. 7:21-23

Соғ билән иссиқ,
Яз билән қиш,
Күндүз билән кечә үзүлмәй айлинип туриду» — деди.
□ ■

9

Худаниң Нуһ билән әһдә түзүши

1 Худа Нуһ билән униң оғуллириға бәхит-бәрикәт ата
қилип, уларға мундақ деди: —
«Силәр җүплишип көпийип, йәр йүзини
толдуруңлар.■
2 Йәр йүзидики барлиқ җаниварлар, асмандики
барлиқ қушлар, барлиқ йәр йүзидә мидирлап
жүргүчиләр вә деңиздики барлиқ белиқларниң
һәммиси силәрдин қорқуп вәһимидә болсун; булар
қолуңларға тапшурулғандур.
3 Мидирлап жүридиған һәр қандақ җаниварлар
силәргә озуқ болиду; Мән силәргә көк отяшларни
бәргәндәк, буларниң һәммисини әнди силәргә
бәрдим.■
4 Лекин силәр гөшни ичидики җени, йәни қени билән
қошуп йемәслигиңлар керәк.■
5 Қениңлар, йәни җениңлардики қан төкүлсә,
Мән бәрһәқ униң һесавини алимән; һәр қандақ
һайванниң илкидә қениңлар бар болса Мән униңға
төләткүзимән; инсанниң қолида бар болса, йәни
бирисиниң қолида өз қериндишиниң қени бар болса,
Мән униңға шу қанни төләткүзимән.■

□ **8:22 «Териш билән орма, соғ билән иссиқ, яз билән қиш»** — Оттура Шәриқтә «жилниң алтә пәсли» дәп қарилиду. ■ **8:22** Йәр. 33:20,25. ■ **9:1** Яр. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Яр. 1:29. ■ **9:4** Лав. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Қан. 12:23. ■ **9:5** Мис. 21:12,28.

6 Кимки инсанниң қенини төксә,
Униң қениму инсан тәрипидин төкүлиду;
Чүнки Худа инсанни Өз сүрәт-образида яратқандур.■
7 Әнди силәр, җүплишип көпийип, йәр йүзидә
тарилип-тарқилип көпийиңлар».■
8-9 Андин Худа Нуһ билән униң оғуллириға сөз
қилип мундақ деди: — «Мана Өзүм силәр билән вә
силәрдин кейин келидиған әвлатлириңлар билән,
шундақла силәр билән биллә турған һәр бир җан
егиси, учарқанатлар, мал-чарвилар, силәр билән
биллә турған йәр йүзидики һәр бир явайи һайванлар,
кемидин чиққанларниң һәммиси билән — йәр
йүзидики һеч бир һайванни қалдурмай, улар билән
Өз әһдәмни түзимән.■
11 Мән силәр билән шундақ әһдә түзимәнки, нә
барлиқ әт егилири топан билән йоқитилмас, нә
йәрни вәйран қилидиған һеч бир топан йәнә
кәлмәс».□
12-13 Худа йәнә: — «Мән Өзүм силәр билән вә
қешиңлардики һәммә җан егилири билән мәңгүлүк,
йәни пүткүл әвлатлириңларғичә бекиткән мошу
әһдәмниң бәлгүси шуки: — Мана, Мән Өзүм билән
йәрниң оттурисида болған әһдиниң бәлгүси болсун
дәп һәсән-һүсинимни булутлар ичигә қоймимән;
14-15 вә шундақ болидуки, Мән йәрниң үстигә
булутларни чиқарғинимда, шундақла һәсән-һүсән
булутлар ичидә аян болғинида, Мән силәр билән әт
егилири болған барлиқ җаниварлар билән түзгән
әһдәмни яд етимән; буниңдин кейин сулар һәргиз
һәммә җандарларни һалак қилғучи топан болмас.

■ **9:6** Яр. 1:27; Жиғ. 4:13; Мат. 26:52; Вәһ. 13:10. ■ **9:7** Яр. 1:28; 8:17. ■ **9:8-9** Йәш. 54:9. □ **9:11** **«әһдә»** — ибраний тилида «әһдәм».

16 Һәсән-һүсән булутлар арисида пәйда болиду; Мән
униңға қараймән вә шуниң билән Мәнки Худа йәр
йүзидики әт егилири болған барлиқ җаниварлар
билән оттуримизда бекиткән әһдәмни яд етимән», —
деди.
17 Худа Нуһқа йәнә: — «Мана бу Мән Өзүм билән йәр
йүзидики барлиқ әт егилири оттурисида бекиткән
әһдәмниң нишан-бәлгүсидур», — деди.

Нуһ вә униң оғуллири; Нуһниң өз оғуллири тоғрилиқ бешарити

18 Нуһниң кемидин чиққан оғуллири Шәм, Һам вә
Яфәт еди. Һам Қанаанниң атиси болди.□ ■
19 Бу үчи Нуһниң оғуллири болуп, пүткүл йәр йүзигә
таралған аһалә шуларниң нәсил-әвлатлиридур.
20 Нуһ териқчилиқ қилишқа башлап, бир үзүмзарлиқ
бәрпа қилди.□
21 У униң шарабидин ичип, мәс болуп қелип, өз
чедири ичидә кийим-кечәклирини селиветип,
яланач йетип қалди.
22 Қанаанниң атиси Һам келип, атисиниң әвритини
көрүп, сиртқа чиқип икки қериндишиға ейтти.
23 Шәм билән Яфәт қопуп йепинҗини елип, мүрисигә
артип, кәйничә меңип кирип, атисиниң яланач
бәдинини йепип қойди. Улар йүзини алди тәрәпкә
қилип, атисиниң яланач тенигә қаримиди.□

□ **9:18 «Қанаан»** — мошу «Қанаан» дегән киши «Қананийлар»ниң әҗдати еди. ■ **9:18** Яр. 6:10. □ **9:20 «териқчилиқ қилишқа башлап»** — ибраний тилида «тупрақ әһли еди» дегән сөзләр билән ипадилиниду. □ **9:23 «йепинчи»** — мошу йәрдә бәлким атисиниң кийимини көрситиши мүмкин. Бу сөздин қариғанда, Һам уни дадисиниң чедиридин елип чиққан болуши мүмкин.

24 Нуһ шарапниң кәйпидин ойғинип, кәнжи оғлиниң
өзигә немә қилғинини билип: —
25 Қанаанға ләнәт болғай!
У қериндашлириниң қулиниң қули болсун,
— дәп қарғиди. □
26 У йәнә: —
Шәмниң Худаси болған Пәрвәрдигарға тәшәккүр-
мәдһийә кәлтүрүлгәй!
Қанаан Шәмниң қули болсун.
27 Худа Яфәтни авутқай!
У Шәмниң чедирлирида турғай,
Қанаан болса униң қули болғай! — деди.□
28 Нуһ топандин кейин үч йүз әллик жил өмүр көрди.
29 Бу тәриқидә Нуһ җәмий тоққуз йүз әллик жил күн
көрүп, аләмдин өтти.

10

Нуһниң үч оғлиниң әвлатлири — «Әлләрниң нәсәбнамиси»

1Тар. 1:1-27

1 Төвәндикиләр Нуһниң оғуллириниң әвлатлиридур:
— униң оғуллири Шәм, Һам вә Яфәт болуп, топандин

□ **9:25 «Қанаанға ләнәт болғай!»** — Яман иш қилғини Һам турса, немишкә оғли Қанаан ләнәткә қалди? Бу мәсилә тоғрилиқ, шундақла Нуһ пәйғәмбәрниң бу бешаритиниң башқа қисимлири үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. □ **9:27 «Нуһ пәйғәмбәрниң 25-27-айәттики бешарити»** — Нуһ пәйғәмбәрниң бу бешарити үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

кейин улардин оғуллар төрәлгән: —□ ■

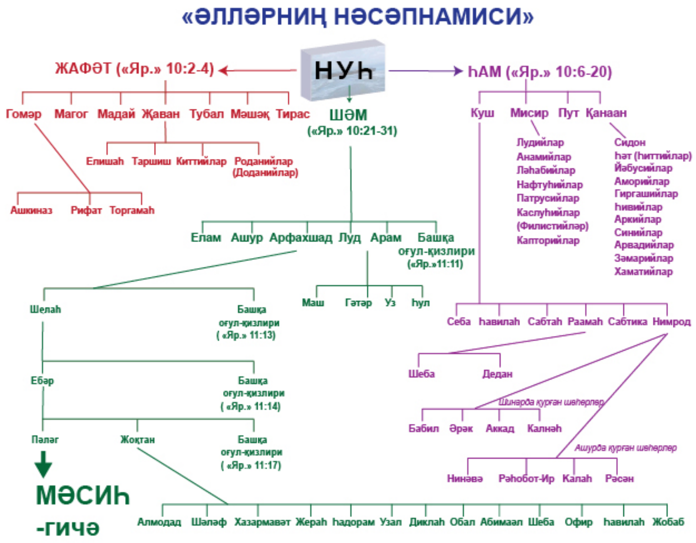

Әлләрниң нәсәбнамиси

2 Яфәтниң оғуллири болса, Гомәр, Магог, Мадай,
Яван, Тубал, Мәшәк вә Тирас еди.■
3 Гомәрниң әвлатлири: Ашкиназ, Рифат вә Торгамаһ
еди.
4 Яванниң әвлатлири: Елишаһ, Таршиш, Киттийлар

□ **10:1 «изаһат»** — мошу бабтики нәсәбнамидики бәзи тәпсилатлар вә нәсәбнамидики йәтмиш әлниң һазирқи қайси әл екәнлиги тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни, шундақла мунасивәтлик хәритини көрүң. **«Төвәндикиләр Нуһниң оғуллириниң әвлатлиридур: — »** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң төртинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Нуһниң оғуллириниң толидоти» («Нуһниң оғуллириниң әвлатлириниң тарихи») (10:1-11:9) башлиниду. ■ **10:1** 1Тар. 1:4 ■ **10:2** 1Тар. 1:5.

вә Доданийлар еди.□

5 Уларниң әвлатлири деңиз бойлирида вә аралларда
айрим-айрим яшиған хәлиқләр болуп, һәр қайсиси
өз тили, өз аилә-қәбилилири бойичә өз зиминлирида
тарқилип олтирақлашқан.

6 Һамниң оғуллири Куш, Мисир, Пут вә Қанаанлар
еди.□ ■

7 Кушниң оғуллири Себа, Һавилаһ, Сабтаһ, Раамаһ вә
Сабтика еди. Раамаһниң оғуллири Шеба вә Дедан еди.

8 Куштин йәнә Нимрод төрәлгән; у йәр йүзидә
наһайити күчтүңгүр адәм болуп чиқти.□ ■

9 У Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи
болди; шу сәвәптин «паланчи болса Нимродтәк,
Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи екән» дегән

□ **10:4 «уларниң әвлатлири»** — Бәзи алимлар «Яфәтниң барлиқ әвлатлири»ни көрситиду, дәп қарайду. Йәнә бәзиләр пәқәт Яванниң әвлатлирини көрситиду, дәп қарайду. Биз иккинчи пикиргә майил. □ **10:6 «Мисир»** — ибраний тилида «митсраим». **«Пут»** — «Ливийә»дикиләрниң әждати болди. ■ **10:6** 1Тар. 1:8. □ **10:8 «Нимрод»** — бу исим «асий» «исян көтәргүчи» дегән мәнидә. Шүбһисизки, бу исим униңға кейинрәк қоюлуп, униң Худаға қарши чиққанлиғини көрсәткән. ■ **10:8** 1Тар. 1:10.

гәп тарқалған.□

10 Униң падишалиғи Шинар зиминидики Бабил,
Әрәк, Аккад вә Калнәһ дегән шәһәрләрдә башланған
еди.□

11-12 У бу зиминдин Ашур зиминиға чиқип Нинәвә,
Рәһобот-Ир, Калаһ вә Нинәвә билән Калаһниң
оттурисидики Рәсән дегән шәһәрләрниму бена қилди

□ **10:9 «У Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи болди»** — бу сөзләр бәлким Нимродниң исмини чүшәндүриду. «Овчи» мошу йәрдә бәлким һайванларнила әмәс, инсанларни овлайдиғанлиғини көрситиши мүмкин; бу йәрдә «овчи» дегән сөзниң «җаһангир» дегән мәнасиму бар. Кона йәһудий устазлар («раббилар»)ниң һәммиси: «Пәрвәрдигар алдида күчтүңгүр овчи болди» дегән сөзләр униң Худаға қарши турғанлиғини көрситиду, дәп қарайтти. Чүнки Нимрод кейин бәрпа қилған шәһәрләр, җүмлидин Бабил шәһири Худа вә униң хәлқигә қарши чиққан, шундақла Худаға қарши чиқишниң символи болуп қалған. **«паланчи болса Нимродтәк, Пәрвәрдигарниң алдида күчтүңгүр овчи екән»** — бу сөзниң мәнаси интайин сәлбий болуши мүмкин: «у наһайити хәтәрлик адәм», «наһайити тәкәббур бир җаһангир», «һәтта Пәрвәрдигарға қарши чиқишқа петиниду» дегәндәк мәниләрни көрситиду. □ **10:10 «Шинар»** — «Бабил» яки «Бабилон»ниң башқа бир намидур. **«айәтниң башқа хил тәрҗимиси»** — «униң падишалиғиниң асаси Шинар зиминидики Бабил, Әрәк, Аккад вә Калнәһ дегән шәһәрләр еди».

(булар қошулуп «Катта Шәһәр» болди).□
13 Мисирниң әвлатлири Лудийлар, Анамийлар,
Ләһабийлар, Нафтуһийлар,
14 Патросийлар, Каслуһийлар (Филистийләр
Каслуһийлардин чиққан) вә Кафторийлар еди.
15 Қанаандин тунжа оғул Зидон төрилип, кейин йәнә
Һәт төрәлгән.
16 униң әвлатлири болса Йәбусийлар, Аморийлар,
Гиргашийлар,
17 Һивийлар, Аркийлар, Синийлар,
18 Арвадийлар, Зәмарийлар вә Һаматийлар еди.
Шуниңдин кейин, Қананийларниң қәбилилири һәр
тәрәпкә тарқилип кәтти.
19 Қананийларниң жут чегариси болса Зидондин
тартип, Гәрар тәрипигә созулуп, Газаға чиқип, андин
Содом, Гоморра, Адмаһ билән Зәбоим тәрипигә
тутишип, Лешағичә йетип баратти.
20 Жуқириқилар болса Һамниң оғуллири болуп,
өз қәбилиси вә тиллири бойичә қовм болуп өз
зиминлирида олтирақлашқан еди.
21 Шәмму оғул пәрзәнтлик болди; Шәм болса
Яфәтниң акиси, Ебәрләрниң ата-бовиси болди.

□ **10:11-12 «Ашур»** — йәни «Асурийә». Мумкинчилиги барки, Нимрод Бабил шәһиридә Худаға қарши болған һәрикәткә башламчи болған еди; шуңа кейин (инсан тиллири қалаймиқанлаштурулғанда) у Бабил шәһиридин чиқип кетишкә мәжбур болди. «У бу зиминидин Ашур зиминиға чиқип» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси «Ашур шу зиминдин чиқип,...». **«булар қошулуп «Катта Шәһәр» болди»** — демәк, Нинәвә дегән «катта шәһәр»ни көрситиду («Юн.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ни көрүң). Чүнки кейинрәк, бу Нинәвә, Рәһобот-Ир, Калаһ вә Рәсән дегән төрт шәһәр бирлишип бир чоң катта шәһәр, йәни «Нинәвә шәһәр»и болди. Бәзи алимлар «Катта Шәһәр» пәқәт Калаһ билән Рәсәндин ибарәт икки шәһәрни көрситиду, дәп қарайду; бизниңчә «катта шәһәр» Нинәвә, Рәһобот-ир, Калаһ вә Рәсәнләрниң һәммисини өз ичигә алиду.

22 Шәмниң оғуллири Елам, Ашур, Арфахшад, Луд,
Арам;■
23 Арамниң оғуллири Уз, Һул, Гәтәр, Маш еди. □
24 Арфахшадтин Шелаһ төрәлди, Шелаһтин Ебәр
төрәлди.□ ■
25 Ебәрдин икки оғул төрәлгән болуп, бириниң исми
Пәләг еди, чүнки у яшиған дәвирдә йәр йүзидә
бөлүнүш болди; Пәләгниң инисиниң исми Йоқтан
еди.□
26 Йоқтандин Алмодад, Шәләф, Хазармавәт, Йераһ,
27 Һадорам, Узал, Диклаһ,
28 Обал, Абимаәл, Шеба,
29 Офир, Һавилаһ вә Йобаб төрәлди. Буларниң
һәммиси Йоқтанниң оғуллири еди.
30 Уларниң олтарған җайлири болса Мешадин
тартип, Сәффар дегән районниң шәриқ тәрипидики
тақчичә созулатти.
31 Жуқириқилар болса Шәмниң оғуллири болуп,
өз қәбилиси вә тиллири бойичә қовм болуп өз
зиминлирида олтирақлашқан еди.
32 Жуқиридикиләр Нуһниң әвлатлири болуп, улар

■ **10:22** Яр. 11:10; 1Тар. 1:17. □ **10:23** **«Маш»** — яки «Мәшәк». □ **10:24** **«Ебәр»** — мәнаси бәлким «(дәриядин) өткүчи». «Ибраний» дегән сөз бәлким бу сөздин чиққан. ■ **10:24** 1Тар. 1:18. □ **10:25** **«Пәләг»** — бу сөзниң тәләппузи «бөлүнүш»кә йеқиндур. «У яшиған дәвирдә йәр йүзидә бөлүнүш болди» — бу сөз һәқтә үч хил имканийәт бар: (1) бу сөзләр Бабил мунари вақиәсидә (11-бап), Худаниң тилни бөлүши билән әлләрниму бөлгәнлигини, шундақла «йәр йүзидикиләрниң бөлүнүп кәткән»лигини көрситиду; (2) йәр-зиминниң өзиниң бөлүнүп кәткәнлигини көрситиду («Яр.» 1:9 бойичә йәр-зимин әслидә бирла қуруқлуқ еди, чоқум кейинчә мәлум вақитта һазирқи Асия, Явропа, Африқа, Америка, Австралийә вә Антарктика қитъәлиригә бөлүнгән); (3) жуқурида тилға елинған икки имканийәтниң тәң йүз бәргәнлигини көрситиду.

өз нәсәблири вә қовмлири бойичә хатириләнгән. Топандин кейинки йәр йүзидики барлиқ қовмлар уларниң ичидин тарқалған.■

Әлләрниң йәр йүзидә тарқақлаштурулуши

11

«Бабил мунари вақиәси» — Худаниң инсанларниң тилини парчиливетиши

■ **10:32** Рос. 17:26

1 У заманда пүткүл йәр йүзидики тил һәм сөз бир хил
еди.□
2 Лекин шундақ болдики, адәмләр мәшриқ тәрәпкә
сәпәр қилип, Шинар жутида бир түзләңликни
учритип, шу йәрдә олтирақлашти.■
3 Улар бир-биригә: — Келиңлар, биз хиш қуюп,
отта пиширайли! — дейишти. Шундақ қилип,
улар қурулушта ташниң орниға хиш, лайниң орниға
қаримай ишләтти.
4 Улар йәнә: — Келиңлар, әнди өзимизгә бир шәһәр
бена қилип, шәһәрдә учи асманларға тақашқидәк бир
мунар ясайли! Шундақ қилип өзимизгә бир нам
тикләләймиз. Болмиса, пүткүл йәр йүзигә тарилип
кетимиз, — дейишти.□ ■
5 У вақитта Пәрвәрдигар адәм балилири бена
қиливатқан шәһәр билән мунарни көргили чүшти.
6 Пәрвәрдигар: — «Мана, буларниң һәммиси бир

□ **11:1 «пүткүл йәр йүзидики тил ... бир хил еди»** — бу тил қайси тил болуши керәк? Биз уни ибраний тили, дәп қараймиз. Сәвәви: (1) «Аләмниң Яритилиши»да учрайдиған, «Бабил мунари» вақиәсидин илгәрки барлиқ нам-исимлар ибраний тилидики нам-исимлар еди; (2) «Аләмниң Яритилиши» 1-11 баблардики көп айәтләрдә «сөз оюни» ишлитилгәнлиги бизгә мәлум (мәсилән, 2:32, 11:9 вә шуниңға мунасивәтлик изаһатларни көрүң). Әгәр шу замандики тил ибраний тили болмиған болса, ундақта, «Аләмниң Яритилиши»да шундақ «сөз оюни»ниң ишлитилиши мүмкин болмайтти. ■ **11:2** Яр. 10:10. □ **11:4 «учи асманларға тақашқидәк бир мунар ясайли»** — уларниң мошу мәхсити бир хил мәғрурлуқни билдүрүпла қалмай, бәлки йәнә мунар арқилиқ асмандики роһлар (жин-шәйтанлар) билән алақә қилиш («Әф.» 2:2), палчилиқ қилиш мәхситиниңму барлиғини ипадиләйду. Демәк, у мунар Худаниң йолиға қаримуқарши болған. Униң үстигә уларниң бундақ өзлирини тарилип кетиштин сақлаш тәдбири Худаниң адәмләргә: «силәр жүплишип көпийип, **йәр йүзини толдуруңлар»** (9:1) дегән әмригә хилап еди. ■ **11:4** Қан. 1:28

қовмдур, уларниң һәммисиниң тилиму бирдур; бу
уларниң ишиниң башлинишидур! Бундин кейин
уларниң нийәт қилған һәр қандақ ишини һеч
тосувалғили болмайду.
7 Шуңа Биз төвәнгә чүшүп уларниң бир-бириниң
гәплирини уқалмаслиғи үчүн уларниң тилини
башқа-башқа қилип қалаймиқанлаштуруветәйли»
— деди.
8 Шундақ қилип Пәрвәрдигар уларни у жайдин
пүткүл йәр йүзигә таритиветти. Шуниң билән улар
шәһәрни ясаштин тохтап қалди.■
9 Шуңа бу шәһәрниң нами «Бабил» дәп аталди; чүнки
у йәрдә Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзидикиләрниң
тилини қалаймиқанлаштуруветти. Шундақ қилип
Пәрвәрдигар уларни у жайдин пүткүл йәр йүзигә
таритиветти.□

Шәмниң нәсәбнамиси
1Тар. 1:1-27

10 Төвәндикиләр Шәмниң әвлатлиридур: — топан
өтүп икки жилдин кейин, Шәм йүз йешида, униңдин

■ **11:8** Қан. 32:8; Рос. 17:26. □ **11:9 «Бабил»** — бу сөзниң икки мәнаси бар: — «Худаниң дәрвазиси» вә «қалаймиқанчилиқ»; шүбһисизки, шәһәрни қурғучилар «мошу шәһәр билән асманларға житимиз» дегән мәхсәттә шәһәргә «Худаниң дәрвазиси» дегән мәнилик намни қойған; лекин кейин «Бабил» дегән сөзниң «қалаймиқанчилиқ» дегән иккинчи мәнаси шу шәһәргә дәл мунасип кәлди. **«Пәрвәрдигар уларни у жайдин пүткүл йәр йүзигә таритиветти»** — бу вақиә 10-баптики йәтмиш әл-қовмниң қайси йол билән бир-биридин айрилип кәткәнлигини, шундақла Нимродниң Бабил шәһиридин чиқип кәткәнлигини чүшәндүриду. Йәнә бир мүмкинчилиги барки, Бабилдикиләр кейинки дәвирләрдә чоқунған илаһ «Мардук» яки «Мәродак» әслидә Нимродниң өзи еди.

Арфакшад төрәлди.□ ■
11 Арфакшад туғулғандин кейин Шәм бәш йүз жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
12 Арфакшад оттуз бәш яшқа киргәндә униңдин
Шелаһ төрәлди.
13 Шелаһ туғулғандин кейин Арфакшад төрт йүз үч
жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
14 Шелаһ оттуз яшқа киргәндә униңдин Ебәр төрәлди.
15 Ебәр туғулғандин кейин Шелаһ төрт йүз үч жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
16 Ебәр оттуз төрт яшқа киргәндә униңдин Пәләг
төрәлди.
17 Пәләг туғулғандин кейин Ебәр төрт йүз оттуз жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
18 Пәләг оттуз яшқа киргәндә униңдин Рәу төрәлди.■
19 Рәу туғулғандин кейин Пәләг икки йүз тоққуз жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
20 Рәу оттуз икки яшқа киргәндә униңдин Серуг
төрәлди.
21 Серуг туғулғандин кейин Рәу икки йүз йәттә жил
өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
22 Серуг оттуз яшқа киргәндә униңдин Наһор
төрәлди.
23 Наһор туғулғандин кейин Серуг икки йүз жил өмүр
көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.
24 Наһор жигирмә тоққуз яшқа киргәндә униңдин
Тәраһ төрәлди.
25 Тәраһ туғулғандин кейин Наһор бир йүз он тоққуз
жил өмүр көрүп, униңдин йәнә оғул-қизлар төрәлди.

□ **11:10 «Төвәндикиләр Шәмниң әвлатлиридур: — »** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң бәшинчи «толидоти» («тарихи»), йәни «Шәмниң толидоти» («Шәмниң әвлатлириниң тарихи») (11:9-11:26) башлиниду. ■ **11:10** Яр. 10:22-31; 1Тар. 1:17. ■ **11:18** 1Тар. 1:25

26 Тәраһ йәтмиш яшқа киргәндә униңдин Абрам,
Наһор вә Һаран төрәлди.

Тәраһниң нәсәбнамиси

27 Тәраһниң әвлатлири төвәндикичә: — Тәраһтин
Абрам, Наһор вә Һаран төрәлди; Һарандин Лут
төрәлди.□ ■
28 Лекин Һаран туғулған жути болған, калдийләрниң
Ур шәһиридә атиси Тәраһниң алдида, Тәраһтин
илгири өлди.□
29 Абрам билән Наһор иккиси өйләнди. Абрамниң
аялиниң исми Сарай, Наһорниң аялиниң исми
Милкаһ еди; Милкаһ Һаранниң қизи еди; Һаран
болса Милкаһ вә Искаһниң атиси еди.■
30 Лекин Сарай туғмас болғачқа, униң балиси йоқ
еди.■
31 Тәраһ болса оғли Абрамни, нәвриси Лут (Һаранниң
оғли)ни вә келини, йәни Абрамниң аяли Сарайни
елип, Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң
Ур шәһиридин йолға чиқти; бирақ улар Һаран дегән
жайға йетип кәлгәндә, шу йәрдә олтирақлишип
қалди.□ ■
32 Тәраһниң көргән күнлири икки йүз бәш жил болуп,
Һаранда аләмдин өтти. □

□ **11:27 «Тәраһниң әвлатлири төвәндикичә: —»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң алтинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Тәраһниң толидоти» («Тәраһниң әвлатлириниң тарихи») (11:27-25:11) башлиниду. ■ **11:27** Йә. 24:2; 1Тар. 1:26. □ **11:28 «Калдийләр»** — ибраний тилида «касдийлар». ■ **11:29** Яр. 22:20. ■ **11:30** Яр. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31 «Қанаан зиминиға бериш үчүн калдийләрниң Ур шәһиридин йолға чиқти»** — хәритә бетини көрүң. ■ **11:31** Йә. 24:2; Нәһ. 9:7; Рос. 7:4. □ **11:32 «Ибраһимниң сәпири»** — мунасивәтлик хәритини көрүң.

12

Худаниң Ибраһим, йәни Абрамни таллиши — Ибраһимниң етиқати

1 Пәрвәрдигар *әслидә* Абрамға мундақ дегән еди: —

Сән өз жутуңдин, өз уруқ-туққанлириңдин вә өз ата җәмәтиңдин айрилип, Мән саңа көрситидиған зиминға барғин.■

2 Шундақ қилсаң Мән сени улуқ бир хәлиқ қилип, саңа бәхит-бәрикәт ата қилип, намиңни улуқ қилимән; шуниң билән сән өзүң башқиларға бәхит-бәрикәт болисән;

3 кимләр саңа бәхит-бәрикәт тилисә Мән уларни бәрикәтләймән, кимки сени хорлиса, Мән чоқум уни ләнәткә қалдуримән; сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду! — деди.□ ■

■ **12:1** Рос. 7:3; Ибр. 11:8. □ **12:3 «сени хорлиса»** — яки «сени төвән көрсә», «сени пәс қилса». **«сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит-бәрикәт ата қилиниду!»** — Худаниң бу интайин муһим әһдиси вә шәртлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **12:3** Яр. 18:18; 22:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.

ИБРАҺИМНИҢ СӘПИРИ (Яритилиш 12-баб)

Ибраһимниң сәпири

4 Абрам Пәрвәрдигар униңға ейтқини бойичә
Һарандин айрилди; Лутму униң билән биллә маңди.
Абрам Һарандин чиққинида йәтмиш бәш яшта еди.
5 Абрам аяли Сарай билән инисиниң оғли Лутни
елип, уларниң жиққан барлиқ мал-мүлүгини қошуп,
Һаранда егидарчилиқ қилған адәмләрни биллә
қетип, Қанаан зиминиға бериш үчүн йолға чиқти;
шундақ қилип улар Қанаан зиминиға йетип кәлди.■
6 Абрам зиминни кезип, Шәкәм дегән жайдики
«Морәһниң дуб дәриғи»ниң йениға кәлди (у чағда у
зиминда Қананийлар туратти).■
7 Пәрвәрдигар Абрамға көрүнүп, униңға: — Мән бу
зиминни сениң нәслиңгә ата қилимән, — деди.
Шуниң билән у шу йәрдә өзигә көрүнгән

■ **12:5** Рос. 7:4. ■ **12:6** Яр. 10:18,19; 13:7.

Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салди.□ ■
8 Андин у бу йәрдин йөткилип, Бәйт-Әлниң
шәрқидики тақка барди; ғәрип тәрипидә Бәйт-Әл,
шәриқ тәрипидә Айи дегән җай бар еди; у шу йәрдә
чедир тикти. У шу йәрдә Пәрвәрдигарға атап бир
қурбангаһ ясап, Пәрвәрдигарниң намини чақирип
ибадәт қилди.□
9 Андин кейин Абрам тәдриҗий көчүп, җәнубидики
Нәгәв райониға қарап йөткәлди.

Абрамниң Мисирға чүшүши

10 Зиминда ачарчилиқ болған еди; Абрам Мисирға
чүшти; у шу йәрдә вақтинчә турмақчи болған еди,
чүнки зиминда ачарчилиқ бәк еғир еди.□

□ **12:7 «У... Пәрвәрдигарға атап бир қурбангаһ салди»** — қизиқ бир йери шуки, Абрам бир нәччә қурбангаһ салиду, лекин сунған қурбанлиқлири тоғрисида һеч қандақ хатирә йоқтур. Бәлким у көңлидә: — «Пәрвәрдигар маңа шундақ шапаәт көрсәткән турса, униңға ибадәт йолида мәлум бир қурбанлиқ сунушум керәк» дәп ойлиған болсиму, лекин немини қурбанлиқ сүпитидә сунушниң мувапиқ болидиғанлиғини билмәй, ясиған қурбангаһлар қурбанлиқсиз қуруқ туруп қалған болуши мүмкин. ■ **12:7** Яр. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Қан. 34:4. □ **12:8 «Пәрвәрдигарниң намини чақирип ибадәт қилди»** — яки «Пәрвәрдигарниң намини чақирип нида қилди». 4:26ни көрүң. □ **12:10 «чүшти»** —Ибранийларға нисбәтән улар Худаниң «муқәддәс зимин»и болған Канаан (Пәләстин)дин чиқип һәр қайси җайларға (уларниң җуғрапийилик орни егиз болсун, пәс болсун) маңса, «чүшүш» дегән пеил билән ипадилиниду; шуниңдәк һәр қайси йәрдин Пәләстингә қарап маңса, «чиқиш» дегән пеил билән ипадилиниду. **«Абрам Мисирға чүшти»** — Абрам (Ибраһим)ниң Мисирға чүшүши тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиз («Ибраһимниң һаятидин алидиған савақлар вә ибрәтләр»)дә азрақ тохтилимиз.

11 Амма шундақ болдики, у Мисирға йеқинлашқанда,
аяли Сарайға: — Мана, мән сениң һөсүн-җамалиңниң
гөзәллигини билимән.
12 Шундақ болидуки, мисирлиқлар сени көрсә, «Бу
униң аяли екән» дәп, мени өлтүрүветип, сени тирик
қалдуриду.
13 Шуниң үчүн сениң: «Мән униң сиңлиси»
дейишиңни өтинимән. Шундақ қилсаң, мән
сениңдин яхшилиқ тепип, сән арқилиқ тирик
қалимән, — деди.■
14 Абрам Мисирға киргәндә шундақ болдики,
мисирлиқлар дәрвәқә аялниң гөзәл екәнлигини
көрди.
15 Пирәвнниң әмирлириму уни көрүп, Пирәвнгә
униң тәрипини қилди; шуниң билән аял Пирәвнниң
ордисиға елип кирилди.□
16 Пирәвн Сарайниң сәвәвидин Абрамға яхши
муамилә қилди; шуниң билән у қой, кала, һаңга
ешәкләр, қул-дедәкләр, мада ешәкләр вә төгиләргә
еришти.
17 Амма Пәрвәрдигар Пирәвн вә өйидикилирини
Абрамниң аяли Сарайниң сәвәвидин толиму еғир
вабаларға муптила қилди.■
18 Шуниң үчүн Пирәвн Абрамни чақирип униңға: —
«Бу зади сениң маңа немә қилғиниң? Немишкә униң
өз аялиң екәнлигини маңа ейтмидиң?
19 Немишкә уни «сиңлим» дәп мениң уни хотунлуққа
елишимға сәвәпкар болғили тас қалисән! Мана бу
аялиң! Уни елип кәткин! — деди.
20 Пирәвн өз адәмлиригә Абрам тоғрисида әмир
қилди; улар уни, аялини вә униң барлиғини қошуп
йолға селиветти.

■ **12:13** Яр. 20:12; 26:7. □ **12:15** **«Пирәвн»** — Мисирниң падишасиниң умумий унвани еди. ■ **12:17** Зәб. 104:14-15

13

Абрам билән Лутниң айрилип кетиши

1 Шуниң билән Абрам аяли вә униң барлиқ
нәрсилирини һәмдә Лутни елип Мисирдин чиқип,
Қанаанниң җәнубидики Нәгәв жутиға манди.
2 У чағда Абрамниң мал-варан вә алтун-күмүчлири
көп болуп, хеләла бай еди.
3 У көчүп жүрүп, җәнуптики Нәгәвдин Бәйт-Әлгә,
йәни Бәйт-Әл билән Айиниң оттурисидики әслидә
чедир тиккән җайға,■
4 қурбангаһ ясиған җайға қайтип кәлди. Абрам
шу йәрдә Пәрвәрдигарниң намини чақирип ибадәт
қилди.■
5 Абрам билән биллә маңған Лутниңму қой-кала
падилири вә чедирлири бар еди.
6 Әнди улар биллә турса, зимин уларни
қамдалмайтти;■
7 бу сәвәптин Абрамниң падичилири билән Лутниң
падичилириниң арисида җедәл чиқти (у вақитта
Қананийлар билән Пәриззийләр шу зиминда
туратти).□ ■
8 Шуңа Абрам Лутқа: — «Биз болсақ қериндашлармиз,
сән билән мениң арамда, мениң падичилирим билән
сениң падичилириң арисида талаш-тартиш пәйда
болмисун.

■ **13:3** Яр. 12:8. ■ **13:4** Яр. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Яр. 36:7. □ **13:7** **«У вақитта Қананийлар билән Пәриззийләр шу зиминда туратти»** — «Қананийлар вә Пәриззийләр»ниң тилға елинишиниң сәвәви бәлким (1) Ибраһимниң аилисидә ички җедәл болса, әтрапидики бутпәрәсләр алдида Ибраһимниң Худа тоғрилиқ бәргән гувалиғиға дағ чүшәтти; (2) ички җедәл аилини аҗизлаштуруветәтти, шуниң билән әтрапидики қәбилиләр пурсәттин пайдилинип уларға һуҗум қилишиму мүмкин еди. ■ **13:7** Яр. 12:6.

9 Мана, алдиңда пүткүл зимин турмамду? Әнди сән
мәндин айрилғин; әгәр сән сол тәрәпкә барсаң, мән
оң тәрәпкә барай; әгәр сән оң тәрәпкә барсаң, мән сол
тәрәпкә барай», — деди.■
10 У вақитта Лут нәзәр селип көрдики, Иордан
вадисидики барлиқ түзләңликниң Зоар шәһиригичә
һәммила йәрниң сүйи интайин мол еди;
Пәрвәрдигар Содом билән Гоморрани вәйран
қилиштин илгири бу йәр бәәйни Пәрвәрдигарниң
беғи, Мисир зиминидәк еди.□
11 Шуниң билән Лут өзигә Иордан вадисидики пүткүл
түзләңликни талливалди; андин Лут мәшриқ тәрәпкә
көчүп барди. Шундақ қилип иккилән айрилди.
12 Абрам Қанаан зиминида олтирақлашти; Лут болса
түзләңликтики шәһәрләрниң арисида турди; у бара-
бара чедирлирини Содом шәһири тәрәпкә йөткиди.
13 Содом хәлқи рәзил адәмләр болуп,
Пәрвәрдигарниң нәзиридә толиму еғир гунакарлар
еди.■

Абрамниң Һебронға көчүши

14 Лут Абрамдин айрилип кәткәндин кейин,
Пәрвәрдигар Абрамға: — Сән әнди бешиңни көтирип,
өзүң турған жайдин шимал вә жәнупқа, мәшриқ вә
мәғрип тәрәпкә қариғин;

■ **13:9** Яр. 20:15; 34:10. □ **13:10 «барлиқ түзләңлик.... сүйи интайин мол еди»** — бу йәрләр һазир «Өлүк Деңиз» әтрапидики қупқуруқ қағҗирақ жайлардур. **«Пәрвәрдигарниң беғи»** — демәк, Ерәм беғи. **«Мисир зиминидәк»** — Мисир зимини, болупму Нил дәрияси әтрапи толиму мунбәт, сүйи мол зиминдур. ■ **13:13** Яр. 18:20; Әз. 16:49.

15 чүнки сән һазир көрүватқан бу барлиқ зиминни
саңа вә нәслиңгә мәңгүлүк беримән.□ ■
16 Сениң нәслиңни йәрдики топидәк көп қилимән;
шундақки, әгәр бириси йәрдики топини санап
чиқалиса, сениң нәслиңниму санап чиқалиши
мүмкин болиду.■
17 Орнуңдин тур, бу зиминни узунлуғи вә кәңлиги
бойичә айлинип чиққин; чүнки Мән уни саңа ата
қилимән, — деди.
18 Шуңа Абрам чедирлирини йөткәп, Һеброн
шәһиригә йеқин Мамрәдики дубзарлиқниң йениға
берип олтирақлашти; у шу йәрдә Пәрвәрдигарға атап
бир қурбангаһ ясиди.■

14

Абрамниң Лутни қутқузуши

1 Шинарниң падишаси Амрафәл, Әлласарниң
падишаси Ариоқ, Еламниң падишаси Кедорлайомәр
вә Гойимниң падишаси Тидалниң күнлиридә шу
вақиә болдики,
2 улар бирлишип Содомниң падишаси Бера,
Гоморраниң падишаси Бирша, Адмаһниң падишаси

□ **13:15 «сән һазир көрүватқан бу барлиқ зиминни саңа ... беримән»** — у көрүватқан зимин Лут талливалған Иордан вадисини өз ичигә алатти. Бу Худаниң биринчи қетим зиминни Ибраһимниң нәслигила әмәс, бәлки йәнә Ибраһимғиму беримән, дәп вәдә қилиши еди. Лекин әмәлийәттә, Ибраһим өмридә Пәләстин зиминидин пәқәт бир парчә йәрликла сетивалған (23-бап); шуңа Худаниң бу вәдиси Ибраһимниң тирилгәндә, зиминға мирасхор болидиғанлиғини көрситидиған бир бешарәт болса керәк. ■ **13:15** Яр. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Қан. 34:4; Рос. 7:5. ■ **13:16** Яр. 15:5; 17:4; Қан. 10:22; Йәр. 33:22; Рим. 4:17,18; Ибр. 11:12. ■ **13:18** Яр. 14:13.

Шинаб, Зәбоимниң падишаси Шәмъебәр вә Бела
(йәни Зоар)ниң падишасиға қарши һуҗумға атланди.
3 Бу *бәшиниң* һәммиси келишип Сиддим вадисиға,
йәни «Шор Деңизи» вадисиға жиғилди.□
4 Улар он икки жил Кедорлайомәргә беқинди болди,
он үчинчи жилға кәлгәндә, Кедорлайомәргә қарши
исян көтәрди.
5 Он төртинчи жили Кедорлайомәр вә униңға
иттипақдаш болған падишалар һәммиси жиғилип,
Аштарот-Карнаим дегән йәрдә рәфайийларға,
шундақла Һам дегән йәрдә зузийларға, Шавәһ-
Кириатайимда Емийларға һуҗум қилип уларни
йәнди;■
6 андин улар Һорийларни уларниң Сеир теғида
мәғлуп қилип, чөлниң йенидики Әл-Паранғичә
сүрүп-тоқай қилди.
7 Арқидинла, улар Ән-Мишпатқа (йәни Қадәшкә)
йенип келип, Амаләкләрниң пүткүл жутини
булаң-талаң қилди; Һазазон-Тамарда олтиришлиқ
Аморийларниму һуҗум қилип мәғлуп қилди.
8 Шуниң билән Содомниң падишаси, Гоморраниң
падишаси, Адмаһниң падишаси, Зәбоимниң
падишаси вә Беланиң (йәни Зоарниң) падишаси
чиқип, Сиддим вадисида уларға қарши җәң қилишқа
сәп тизди;
9 мошу *бәшәйлән* Еламниң падишаси Кедорлайомәр,
Гойимниң падишаси Тидал, Шинарниң падишаси
Амрафәл, Әлласарниң падишаси Ариоқ қатарлиқлар
билән соқушти; йәни төрт падиша билән бәш падиша
өз ара соқушти.
10 Сиддим вадисидики һәммила йәрдә қаримай
орәклири бар еди. Содом вә Гоморраниң падишалири

□ **14:3 «Шор деңизи»** — « Өлүк Деңиз» дәпму атилиду. ■ **14:5** Яр. 15:20; Қан. 2:10,11.

қечип, орәкләргә чүшүп кәтти. Амма қалғанлар
болса таққа қечип кәтти.
11 *Ғалип кәлгән төрт падиша болса* Содом билән
Гоморраниң һәммә мал-мүлкини вә барлиқ озуқ-
түлүгини елип кәтти.
12 Улар йәнә Абрамниң җийәни Лутниму маллири
билән қошуп елип кәтти; чүнки у Содомда
олтирақлашқан еди.
13 Һалбуки, қутулуп қалған бириси берип бу ишларни
ибраний Абрамға ейтти. Шу чағда у Аморий
Мамрәниң дубзарлиғиниң йенида туратти. Мамрә
болса Әшкол вә Анәрниң акиси еди; бу үчәйлән Абрам
билән иттипақдаш еди.□ ■
14 Абрам қериндишиниң әсир болуп қалғанлиғини
аңлап, өз өйидә туғулған, алаһидә тәрбийиләнгән үч
йүз он сәккиз адәмни башлап чиқип, *төрт падишани*
қоғлап данғичә барди.□
15 Кечиси у адәмлирини гуруппиларға бөлүп, улар
билән бирликтә һуҗум қилип уларни мәғлуп қилип,
уларни Дәмәшқниң шимал тәрипидики Һобаһ дегән
җайғичә қоғлап берип,
16 пүткүл *олҗа алған* мал-мүлүкни қайтурувалди;
өз қериндиши Лутни, униң мал-мүлки вә хотун-

□ **14:13 «ибраний»** — бу йәрдә «ибраний» дегән сөз биринчи қетим тилға елинған. «Ибраний» дегән сөз төвәндикидәк икки хил мәнидә болуши мүмкин : — (1) Ибраһим Ебәр дегән кишиниң әвлади (21:10); (2) «өткүчи». «Ибраний» дегәнниң бәлким «абар» («өтмәк») дегән пеил билән мунасивити болуши мүмкин. Ибраһим Қанаан зиминда турушватқанларға нисбәтән «дәриядин өткән киши» — демәк, у «улуқ дәрия» (Әфрат дәрияси)дин өтүп кәлгән киши еди. **«бу үчәйлән Абрам билән иттипақдаш еди»** — сәл тоғрирақ тәрҗимә қилсақ «Абрам бу үчәйлән билән иттипақдаш еди». ■ **14:13** Яр. 13:18.

□ **14:14 «Абрам ... төрт падишани қоғлап данғичә барди»** — тәхминән 150-200 километрғичә қоғлиған.

қизлирини, шундақла *барлиқ қалған* адәмләрни яндуруп кәлди.

Мәлкизәдәкниң Абрамға бәхит тилиши

17 Абрам Кедорлайомәр вә униң билән иттипақдаш падишаларни мәғлуп қилип, қайтип кәлгәндә, Содомниң падишаси Шавәһ вадиси (йәни Хан вадиси)ға униң алдиға чиқти.
18 Салемниң падишаси Мәлкизәдәкму нан билән шарап елип алдиға чиқти. У зат болса, һәммидин Алий Тәңриниң каһини еди;□ ■
19 у *Абрамни* бәхит-бәрикәтләп: — «Абрам асман билән зиминниң Егиси болған һәммидин Алий Тәңри тәрипидин бәрикәтләнсун!□
20 Шундақла дүшмәнлириңни өз қолуңға тапшурған һәммидин Алий Тәңригә һәмдусана оқулғай!» — деди.
Абрам болса ғәниймәт алған нәрсиләрниң ондин бирини униңға бәрди.
21 Андин Содомниң падишаси Абрамға: — Адәмләрни маңа бәргәйла, ғәниймәтләрни өзлиригә алғайла, — деди.
22 Лекин Абрам Содомниң падишасиға җавап берип: — Мән болсам асман билән зиминниң Егиси болған һәммидин Алий Тәңри Пәрвәрдигарға қол көтирип қәсәм қилғанмәнки,
23 мән сәндин һәтта бир тал жип нә бир тал боқучиниму нә сениң башқа һәр қандақ нәрсәңни

□ **14:18 «Мәлкизәдәк»** — бу зат тоғрилиқ «Зәбур» 109-күйдики изаһатларни, шундақла «Ибранийларға»дики 5-7-бапларни вә шуларниң изаһатлири, «қошумчә сөз»иниму көрүң. ■ **14:18** Ибр. 7:1, 2, 3. □ **14:19 «Асман билән зиминниң Егиси»** — яки «асман билән зиминниң Яратқучиси».

алмаймән; болмиса, сән кейин: «мән Абрамни бай
қилип қойдом» дейишиң мүмкин.
24 Шуңа жигитлиримниң йегән-ичкини, шундақла
маңа һәмраһ болғанлар, йәни Анәр, Әшкол вә
Мамрәләргә тегишлик үлүштин башқа, мән
гәниймәттин һеч нәрсә алмаймән; шулар өзлиригә
тегишлик үлүшини алсун, — деди.□

15

Худаниң Абрамға көрүнүп, униң билән әһдә түзүши

1 Бу ишлардин кейин Пәрвәрдигарниң сөз-
калами Абрамға аламәт көрүнүштә келип: «Әй
Абрам, қорқмиғин; Мән Өзүм қалқиниң вә зор
инъамиңдурмән» — деди.□ ■
2 Лекин Абрам: — Әй Рәб Пәрвәрдигар, маңа
немә берисән? Мана, мән балисиз турсам, өй-
бисатлиримға варислиқ қилғучи мошу Дәмәшқлик
Әлиезәрла бардур, — деди.
3 Абрам йәнә: Мана, Сән маңа һеч нәсил бәрмидиң,
мана өйүмдә туруватқанлардин бири маңа варис
болиду, деди.
4 Шу һаман Пәрвәрдигарниң сөз-калами униңға
келип: «Бу киши саңа варис болмайду, бәлки өз
пуштуңдин болидиған киши саңа варис болиду», —
деди.

□ **14:24 «жигитләр»** — Ибраһимниң өз хизмәткарлирини көрситиду. Ибраһимниң һәмраһлири Анәр, Әшкол вә Мамрә бәлким Пәрвәрдигарға етиқат қилғучилар болмиғачқа, Ибраһим өзигә қойған қаттиқ тәләпни (һеч ғәниймәт алмаймән дегәндәк) уларниң үстигә қоймайду. □ **15:1 «Мән Өзүм қалқиниң вә зор инъамиңдурмән»** — башқа бир хил тәржимиси: «Мән саңа зор инъам бәргүчидурмән». ■ **15:1** Зәб. 15:5; 17:3; 18:12

5 Шуниң билән Пәрвәрдигар уни ташқириға елип
чиқип: — Әнди асманға қарап юлтузларни сана —
Қени, уларни саналамсәнкин?! — деди. Андин
униңға: — Сениң нәслиңму шундақ болиду, — деди.■
6 Абрам Пәрвәрдигарға ишәнди; Пәрвәрдигар
униңдики бу *ишәшни* униң һәққанийлиғи дәп
һесаплиди.■
7 Йәнә униңға: Мән бу зиминға егә қилишқа
сени Калдийәдики Ур шәһиридин елип чиққан
Пәрвәрдигардурмән, — деди.■
8 Лекин *Абрам*: — И Рәб Пәрвәрдигар, мән униңға
җәзмән егә болидиғинимни қандақ билимән? — дәп
сориди.
9 *Пәрвәрдигар* униңға: — Мән үчүн үч яшлиқ бир инәк,
үч яшлиқ бир чиши өчкә, үч яшлиқ бир қочқар билән
бир кәптәр вә бир бажқа елип кәлгин, — деди.
10 Шуңа у буларниң һәммисини елип, уларниң һәр
бирсини йеримдин икки парчә қилип, йеримини
йәнә бир йеримиға удулму удул қилип қоюп қойди;
амма қушларни парчилимиди.□
11 Қарға-қузғунлар тапларниң үстигә чүшкәндә,
Абрам уларни үркүтүп һайдивәтти.
12 Лекин күн патай дегәндә, Абрамни еғир бир уйқа
басти вә мана, униң үстигә дәһшәтлик бир вәһимә,
том қараңғулуқ чүшти.

■ **15:5** Мис. 32:13; Қан. 10:22; Рим. 4:18; Ибр. 11:12. ■ **15:6** Рим. 4:3,9,18,22; Гал. 3:6; Яқ. 2:23. ■ **15:7** Зәб. 104:9-13 □ **15:10** **«чүшәнмә»** — кона заманларда икки тәрәп бир-бири билән әһдә түзмәкчи болса, авал кала яки қойни союп, икки парчә қилип парчилайтти; андин икки тәрәп союп икки парчә қилған малниң оттурисидин тәң өтүп бир-биригә қәсәм қилатти. Бу ишниң мәнаси, «қайсимиз әһдини бузсақ, Худа уни бу сойған малға охшаш қилсун!» демәклик болуши мүмкин. Шуңа ибраний тилида «әһдә түзүш» адәттә «әһдә кесиш» дейилиду. «Йәр.» 34:8, 18-20-айәтләрни көрүң.

13 Андин Пәрвәрдигар Абрамға: — Җәзмән билишиң
керәкки, сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир
зиминда мусапир болуп, шу йәрдики хәлиқниң
қуллуғида болиду вә шундақла, бу хәлиқ уларға төрт
йүз жилғичә җәбир-зулум салиду.■
14 Лекин Мән уларни қуллуққа салғучи шу таипиниң
үстидин һөкүм чиқиримән. Кейин улар нурғун
байлиқларни елип шу йәрдин чиқиду.■
15 Амма сән болсаң, аман-хатирҗәмлик ичидә ата-
бовилириңға қошулисән; узун өмүр көрүп андин
дәпнә қилинисән.□ ■
16 Лекин шу йәрдә төрт әвлат өтүп, *нәслиң* бу йәргә
йенип келиду; чүнки Аморийларниң қәбиһлигиниң
зихи техи тошмиди, деди.□ ■
17 Шундақ болдики, күн петип қараңғу болғанда,
мана, гөшләрниң оттурисидин өтүп кетиватқан, ис-
түтәк чиқип турған бир отдан билән ялқунлуқ бир

■ **15:13** Мис. 12:40; Рос. 7:6; Гал. 3:17. ■ **15:14** Мис. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15 «ата-бовилириңға қошулисән»** — бу сөз ейтилған объектқа қарап мәнасини бекитиш мүмкин. Аңлиғучи етиқатлиқ киши болса өлгәндин кейин униң роһи һәққанийларниң роһлириниң қешиға кетиду; етиқатсиз болса, уларниң роһи етиқатсизлар билән биллә болиду («Луқа» 16:13-19 вә «қошумчә сөз»ниму көрүң). ■ **15:15** Яр. 25:7, 8. □ **15:16 «Аморийларниң қәбиһлиги»** — Аморийлар Қанаан зиминида туруватқан қәбиләләр ичдә «йетәкчи қәбилә» һесаплинатти. «Аморийларниң қәбиһлигиниң зихи техи тошмиған еди» — демәк, Худа уларға товва қилиш пурсити бәрсиму, улар товва қилмай, йәнила гунаға петип, Худа бекиткән чәккә йәткәндә, Ибраһимниң әвлатлири болған Исраиллар арқилиқ уларни җазалайду; Исраиллар уларни зиминидин һайдап йоқитиду. Бу ишлар «Чөл-Баявандики Сәпәр», «Қанун Шәрһи» вә «Йәшуа»да тәпсилий тәсвирлиниду. «Мисирдин чиқиш»тики «қошумчә сөз»имизниму көрүң. ■ **15:16** Мис. 12:40.

мәшъәл көрүнди. □
18-19 Дәл шу күни Пәрвәрдигар Абрам билән әһдә
түзүп униңға: — «Мән сениң нәслиңгә бу зиминни
Мисирниң еқинидин тартип Улуқ дәрия, йәни Әфрат
дәриясиғичә беримән; йәни Кенийләр, Кәниззийлар,
Кадмонийлар,■
20 Һиттийлар, Пәриззийләр, Рәфайийлар,
21 Аморийлар, Қананийлар, Гиргашийлар вә
Йәбусийларниң жутини уларниңки қилимән» деди.

16

Исмаилниң туғулуши

1 Амма Абрамниң аяли Сарай униңға һеч бала туғуп
бәрмиди; лекин униң Һәҗәр исимлиқ мисирлиқ бир
дедиги бар еди;□
2 Сарай Абрамға: — Мана, Пәрвәрдигар мени
туғуштин тости. Әнди сән мениң дедигимниң қешиға
киргин; бәлким у арқилиқ ана болуп тиклинишим
мүмкин, — деди. Абрам болса Сарайниң сөзини
қобул көрди.□

□ **15:17 «чүшәнмә»** — бу нәрсиләрниң әһмийити, шундақла Худа Ибраһим билән бағлиған шу әһдә тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **15:18-19** Яр. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Мис. 32:13; Қан. 1:8; 34:4. □ **16:1 «Һәҗәр»** — бу исим ибраний тилида «һагар» дәп елиниду. Бирақ бәзи оқурмәнләр Исмаилниң аписини «Һәҗәр» дәп аташқа адәтләнгән. □ **16:2 «бәлким у арқилиқ ана болуп тиклинишим мүмкин»** — ибраний тилида «бәлким у арқилиқ қурулушум мүмкин». Әйни вақиттики өрп-адәтләр бойичә, аял ғоҗайинниң дедиги аял ғоҗайинниң еригә бала туғуп бәрсә, балини аял ғоҗайинниң балиси һесаплашқа болатти.

3 Шуниң билән Абрамниң аяли Сарай дедиги
мисирлиқ Һәҗәрни өз ери Абрамға тоқаллиққа
апирип бәрди (у вақитта Абрам Қанаан зиминида он
жил олтарған еди).
4 Абрам Һәҗәрниң қешиға кирди вә у һамилдар
болди. Амма у өзиниң һамилдар болғинини
билгинидә, у аял ғоҗайинини көзгә илмас болуп
қалди.
5 Сарай Абрамға қейидап: — Маңа чүшкән бу хорлуқ
сениң бешиңға чүшсун! Мән өз дедигимни қучиғиңға
селип бәрдим; әнди у өзиниң һамилдар болғинини
көргәндә мән униң нәзиридә көзгә илинмидим.
Хәйр, Пәрвәрдигар сән билән мениң оттуримизда
һөкүм чиқарсун! — деди.
6 Абрам Сарайға: — Мана, дедигиң өз қолуңдидур;
саңа немә лайиқ көрүнсә униңға шуни қилғин, —
деди. Буниң билән Сарай униңға қаттиқлиқ қилишқа
башлиди; буниң билән у униң алдидин қечип кәтти.
7 Амма Пәрвәрдигарниң Пәриштиси уни чөлдики
бир булақниң йенида, йәни Шур йолиниң бойидики
булақниң йенидин тепип, униңға:□
8 Әй Сарайниң дедиги Һәҗәр, нәдин кәлдиң, нәгә
барисән? — дәп сориди. У җавап берип: — Мән
ғоҗайиним Сарайниң алдидин қечип чиқтим, —
деди.
9 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға: — Аял
ғоҗайиниңниң қешиға қайтип берип, униң қол
астида бол, — деди.
10 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға йәнә: — Сениң
наслиңни шундақ көпәйтимәнки, көплүгидин уни

□ **16:7 «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — «Тәбирләр»ни көрүң. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Тәврат дәвридә интайин алаһидә бир шәхс еди. Бәзи ишларда У Худаниң орнида көрүнәтти (мәсилән, йәнә 7-14-айәт, 18-бапни көрүң).

санап болғили болмайду, — деди.

11 Андин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси униңға: Мана,
сән һамилдарсән; сән бир оғул туғуп, униңға Исмаил
дәп ат қойғин; чүнки Пәрвәрдигар сениң җәбир-
җапайиңни аңлиди.□

12 У явайи ешәк кәби бир адәм болиду; униң қоли
һәр адәмгә қарши узитилиду, шуниңдәк һәр адәмниң
қоли униңға қарши узитилиду; у қериндашлириниң
удулида айрим туриду, деди.□ ■

13 Һәҗәр өз-өзигә: «Мән мошу йәрдә мени
Көргүчини арқисидин көрдүм» дәп, өзигә сөз қилған
Пәрвәрдигарни: «Сән мени көргүчи Тәңридурсән»
дәп атиди.□

14 Шуниң билән у қудуқ: «Бәәр-лаһай-рой»
дәп аталди. У Қадәш билән Бәрәд шәһириниң
арилиғидидур.□ ■

15 Һәҗәр Абрамға бир оғул туғуп бәрди. Абрам Һәҗәр
униңға туғуп бәргән оғлиға Исмаил дәп ат қойди.■

16 Һәҗәр Абрамға Исмаилни туғуп бәргәндә Абрам
сәксән алтә яшта еди.

□ **16:11 «Исмаил»** — ибраний тилида «Ишмаил». Мәнаси «Худа аңлиди». □ **16:12 «У қериндашлириниң удулида айрим туриду »** — яки «шәриқ тәрипидә туриду». Мәйли қайси тәрҗимиси тоғра болсун, бешарәтниң асасий мәнаси шуки, Исмаил (вә униң әвлатлири) башқилар билән, һәтта өз урук-туққанлири билән арилашмай айрим туриду яки уларға өчмәнликтә яшайду. ■ **16:12** Яр. 25:18. □ **16:13 «мени Көргүчини арқисидин көрдүм»** — яки пәқәт «мени Көргүчини көрдүм». Йәнә башқа бир хил тәрҗимиси: «Мени көргүчини көрүпму, йәнә тирик қалдим!». □ **16:14 «Бәәр-лаһай-рой»** — мәнаси «мени Көргүчиниң қудуғи». ■ **16:14** Яр. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Гал. 4:22.

17

Худаниң Өз әһдисини бекитиши; әһдә бәлгүси — хәтнә

1 Абрам тохсән тоққуз яшқа киргәндә, Пәрвәрдигар
Абрамға көрүнүп униңға: — Мән Қадир
Тәңридурмән. Сән Мениң алдимда меңип, камил
болғин.□ ■
2 Мән Өзүм билән сениң араңда әһдәмни бекитип,
сени интайин зор көпәйтимән, — деди.■
3 Абрам өзини ташлап йүзини йәргә йеқип ятти; Худа
униң билән йәнә сөзлишип мундақ деди: —
4 Өзүмгә кәлсәм, мана, Мениң әһдәм сән билән
түзүлгәндур: — Сән нурғун әл-милләтләрниң атиси
болисән.□ ■
5 Шуниң үчүн сениң исмиң буниңдин кейин Абрам
аталмайду, бәлки исмиң Ибраһим болиду; чүнки
Мән сени нурғун әл-милләтләрниң атиси қилдим.□
6 Мән сени интайин зор көпәйтимән; шуниң
билән сәндин көп әл-қовмларни пәйда қилимән,
пуштуңдин падишалар чиқиду.■
7 Мән сән вә сәндин кейинки нәслиңниң Худаси
болуш үчүн Өзүм сән вә сәндин кейинки нәслиңниң

□ **17:1 «Қадир Тәңри»** — ибраний тилида «Әл-Шатдай». «Шатдай» дегән сөз бәлким «мүрә» дегән мәнидики сөздин чиққан — шуниң билән «шатдай» «мән йөләнгән мүрәм» дегәндәк йеқимлиқ мәнини билдүриду. **«Мениң алдимда меңип»** — Худаға етиқат қилғучиларға Худаниң тәйярлиған бир йоли бар, улар униңда меңиши керәк. Демәк, етиқатчилар «Худа мени көрүп туриду, виждани бойичә меңишим керәк» дегән уқумда яшайду. ■ **17:1** Яр. 5:22. ■ **17:2** Яр. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Мис. 2:24; 6:4; Лав. 26:42. □ **17:4 «мана, Мениң әһдәм сән билән түзүлгәндур: —»** — яки «мана, Мән сән билән түзгән әһдәм шудур: -». ■ **17:4** Рим. 4:17. □ **17:5 «Ибраһим»** — ибраний тилида «Авраһам». Буниң мәнаси «нурғун әвлатлирининң атиси» яки «көплигән хәлиқләрниң атиси». ■ **17:6** Мат. 1:6.

арисида әбәдий әһдә сүпитидә бу әһдәмни тикләймән;■
8 Мән саңа вә сәндин кейинки нәслиңгә сән һазир мусапир болуп турған бу зиминни, йәни пүткүл Қанаан зиминини әбәдий бир мүлүк сүпитидә ата қилимән; вә Мән уларниң Худаси болимән, — деди.■
9 Андин Худа Ибраһимға йәнә: — Сән өзүң Мениң әһдәмни тутқин, өзүң вә сәндин кейинки нәслиңму әвлаттин-әвлатқа буни тутуши керәк.
10 Мән сән билән вә сәндин кейинки нәслиң билән түзгән, силәрниң тутушуңлар керәк болған әһдәм шуки, араңлардики һәр бир әркәк хәтнә қилинсун.□
11 Шуниң билән силәр хәтнилигиңларни кесиветишиңлар керәк; бу Мән билән силәрниң араңлардики әһдиниң бәлгүси болиду.■
12 Барлиқ әвлатлириңлар, нәсилдин-нәсилгә араңларда, мәйли өйдә туғулғанлар болсун, яки әвладиңлардин болмай ятлардин пулға сетивелинғанлар болсун, һәммә әркәк сәккиз күнлүк болғанда хәтнә қилинсун.■
13 Өйүңдә туғулғанлар билән пулуңға сетивалғанларниң һәммиси хәтнә қилиниши керәк. Шундақ қилғанда, Мениң әһдәм тәнлириңларда орнап, әбәдий бир әһдә болиду.
14 Лекин хәтнилиги туруп, техи хәтнә қилинмиған һәр бир әркәк Мениң әһдәмни бузған һесаплинип, үзүп ташлиниду, — деди.
15 Худа Ибраһимға йәнә сөз қилип: — Аялиң Сарайни

■ **17:7** Яр. 13:15. ■ **17:8** Яр. 15:18; Қан. 1:8. □ **17:10** **«Мән сән билән...»** — ибраний тилида «Мән силәр билән...». Бу «силәр» Ибраһим вә барлиқ өйидики адәмләрни көрситиши керәк. ■ **17:11** Рос. 7:8; Рим. 4:11. ■ **17:12** Лав. 12:3; Луқа 2:21.

әнди Сарай дәп атимиғин, бәлки исми Сараһ болсун.□
16 Мән униңға бәхит-бәрикәт берип, униңдинму саңа
бир оғул беримән. Мән дәрвәқә уни бәрикәтләймән;
шуниң билән у әл-милләтләрниң аниси болиду;
хәлиқләрниң падишалириму униңдин чиқиду, —
деди.□
17 Ибраһим *йәнә* өзини йәргә етип дүм йетип күлүп
кәтти вә көңлидә: «Йүз яшқа киргән адәмму балилиқ
болаларму? Тохсән яшқа киргән Сараһму бала
туғарму?!», — деди.□
18 Ибраһим Худаға: — Аһ, Исмаил алдиңда яшиса еди!
деди.□
19 Худа униңға: — Яқ, аялиң Сараһ җәзмән саңа
бир оғул туғуп бериду. Сән униңға «Исһақ» дәп
ат қойғин. Мән униң билән өз әһдәмни түзимән;
бу униңдин кейин келидиған нәсли билән бағлиған

□ **17:15 «Сарай»** — мәнаси «мениң мәликәм». Лекин «Сараһ» болса пәқәт «мәликә» дегән мәнидә. Буниң әһмийити бәлким шуки, шу чағдин башлап Сараһ пәқәт Ибраһим өзигила «мәликә» болупла қалмай, бәлки Худа алдидиму етиқати түпәйлидин «мәликә» дәп һесаплиниду («Ибр.» 11:11ни көрүң). □ **17:16 «... у әл-милләтләрниң аниси болиду»** — Сараһдин болған шу әл-милләтләр «Йәһуда», «Исраил» (он қәбилә) вә «Едом» болиду. Он қәбилә сүргүн болғандин кейин улардин һазирқи бир нәччә милләт шәкилләнгән болуши мүмкин. □ **17:17 «Ибраһим ... күлүп кәтти»** — Ибраһим йәнә өзини йәргә етип дүм йетип күлүп кәтти ибраһимниң күлгәнлиги бәлким йерим ишәш, йерим ишәшсизликтин, йерим гумандин, йерим хошаллиқтин болса керәк. Лекин «Рим.» 4:17-21дә дейилгәнләр бойичә, Ибраһим тезла толуқ ишәшкә кәлди. Униң болғуси оғли «Исһақ»ниң исминиң мәнаси «күлкә»дур. □ **17:18 «Исмаил Сениң алдиңда яшиса еди!»** — Мәнаси, бәлким, «Исмаил сән Худаниң бәхит-бәрикитигә еришсун!» дегәндәктур. Хелә рошәнки, Ибраһим мошу вақитқичә Исмаилни Худа вәдә қилған оғлум, дәп үмүт қилип кәлгән еди.

әбәдий бир әһдә сүпитидә болиду.□ ■
20 Исмаилға кәлсәк, униң тоғрисидики дуайиңни
аңлидим. Мана, Мән уни бәрикәтләп, нәслини
көпәйтип, интайин зор көпәйтимән. Униң пуштидин
он икки әмир чиқиду; Мән уни улуқ бир хәлиқ
қилимән.□ ■
21 Бирақ әһдәмни болса Мән келәр жили дәл мошу
вақитта Сараһ саңа туғуп беридиған оғул — Исһақ
билән түзимән, — деди.■
22 Худа Ибраһим билән сөзлишип болуп, униң
йенидин жуқуриға чиқип кәтти.
23 Шуниң билән шу күнила Ибраһим өз оғли
Исмаилни, өз өйидә туғулғанлар вә пулға
сетивалғанларниң һәммисини, йәни униң өйидики
барлиқ әркәкләрни елип, Худа униңға ейтқандәк
уларниң хәтнилигини кесип хәтнә қилди.
24 Ибраһимниң хәтнилиги кесилип, хәтнә
қилинғанда, тохсән тоққуз яшқа киргән еди.
25 Униң оғли Исмаилниң хәтнилиги кесилип, хәтнә
қилинғанда, он үч яшта еди.
26-27 Ибраһим билән униң оғли Исмаил дәл шу
күнниң өзидә хәтнә қилинди вә шундақла униң
өйидики һәммә әр кишиләр, мәйли өйидә туғулған
болсун яки яттин пулға сетивелинғанлар болсун,
һәммиси униң билән биллә хәтнә қилинди.

18

Әрштин чүшкән үч меһман

□ **17:19 «Исһақ»** — мәнаси «күлкә». ■ **17:19** Яр. 18:10; 21:2. □ **17:20 «улуқ бир хәлиқ»** — бу әрәбләрдур. ■ **17:20** Яр. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Яр. 21:2.

1 Пәрвәрдигар Мамрәдики дубзарлиқниң йенида
Ибраһимға көрүнди; бу күн әң иссиған вақит болуп,
у өз чедириниң ишигидә олтиратти.
2 У бешини көтирип нәзәр селивиди, мана униң
удулида үч киши өрә туратти. Уларни көрүп
у чедириниң ишигидин қопуп, уларниң алдиға
жүгүрүп берип, йәргә тәккидәк тазим қилип:■
3 — и Рәббим, әгәр пеқир нәзәрлиридә илтипат
тапқан болсам, өтүниманки, қуллириниң йенидин
өтүп кәтмигәйла;□
4 азғина су кәлтүрүлсун, силәр путлириңларни жуюп
дәрәқниң тегидә арам еливелиңлар.
5 Силәр өз қулуңларниң йенидин өткән екәнсиләр,
мән бир чишләм нан елип чиқай, силәр
һардуқуңларни чиқирип, андин өтүп кәткәйсиләр,
деди. Улар жавап берип: — Ейтқиниңдәк қилғин,
девиди,
6 Ибраһим чедириға Сараһниң қешиға жүгүрүп
кирип, униңға: — Үч дас есил ундин тез хемир
жуғуруп тоғач әткин, — деди.□
7 Андин Ибраһим кала падисиға жүгүрүп берип,
юмран убдан бир мозайни таллап, чакириға
тапшурди; у буни тезла тәйяр қилди.
8-9 Андин Ибраһим сериқ май, сүт вә тәйярлатқан
мозайни елип келип, уларниң алдиға тутуп, өзи
дәрәқниң тегидә уларниң алдида өрә турди; улар
улардин йеди. Улар униңдин: аялиң Сараһ нәдә, дәп
соривиди, у жавап берип: — Мана, чедирда, деди.
10 Бириси: — Мән келәр жили мошу вақитта қешиңға
жәзмән қайтип келимән, вә мана у вақитта аялиң

■ **18:2** Ибр. 13:2. □ **18:3 «Рәббим»** — ибраний тилида «Адонай». Бу сөзигә қариғанда Ибраһим бу меһманниң Пәрвәрдигар екәнлигини билип йәткән еди. □ **18:6 «үч дас»** — ибраний тилида «үч сеаһ». Үч сеаһ бәлким 22 литр ун болуши мүмкин еди.

Сараһниң бир оғли болиду, — деди. Сараһ болса униң кәйнидики чедирниң ишигидә туруп, буларни аңлаватати.□ ■
11 Ибраһим билән Сараһ иккиси яшинип, қерип қалған еди; Сараһта аял кишиләрдә болидиған адәт көрүш тохтап қалған еди.■
12 Шуңа Сараһ өз ичидә күлүп: — Мән шунчә қерип кәткән турсам, растинла ләззәт көрәләрмәнму? Еримму қерип кәткән турса? — дәп хиял қилди.■
13 Пәрвәрдигар Ибраһимға: — Сараһниң: «Мән қерип кәткән турсам, растинла бала туғармәнму?» дәп күлгини немиси?
14 Пәрвәрдигарға мүмкин болмайдиған тилсимат иш барму? Бекиткән вақитта, йәни келәр жили дәл бу чағда қайтип келимән вә у вақитта Сараһниң бир оғли болиду, — деди.■
15 Амма Сараһ қорқуп кетип: — Күлмидим, дәп инкар қилди. Лекин У: — Яқ, сән күлдүң, — деди.

Ибраһимниң Худадин җийәни Лут үчүн өтүнуши

16 Андин бу затлар у йәрдин қопуп, Содом тәрәпкә нәзирини ағдурди. Ибраһимму уларни узитип, улар билән биллә маңди.
17 Пәрвәрдигар: — Мән қилидиған ишимни Ибраһимдин йошурсам боламду?■
18 Чүнки Ибраһимдин улуқ вә күчлүк бир әл чиқиду вә шуниңдәк йәр йүзидики барлиқ әл-милләтләр у арқилиқ бәхит-бәрикәткә муйәссәр болидиған турса?■

□ **18:10** **«Бириси»** — ибраний тилида «у». ■ **18:10** Яр. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Яр. 17:17; Рим. 4:19; Ибр. 11:11. ■ **18:12** Һак. 19:26; 1Пет. 3:6. ■ **18:14** Мат. 19:26; Луқа 1:37. ■ **18:17** Ам. 3:7. ■ **18:18** Яр. 12:3; 22:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.

19 Чүнки Мән уни билип таллиғанмән; у чоқум
өз балилирини вә униң өйидикиләрни өзигә
әгәштүрүп, уларға Пәрвәрдигарниң йолини тутуп,
һәққанийлиқни вә адаләтни жүргүзүшни үгитиду.
Буниң билән Мәнки Пәрвәрдигар Ибраһим тоғрилиқ
қилған вәдәмни әмәлгә ашуримән, — деди.□
20 Андин Пәрвәрдигар мундақ деди: — «Содом вә
Гоморра тоғрилиқ көтирилгән дад-пәряд наһайити
күчлүк, уларниң гунайи интайин еғир болғини
үчүн,□
21 Мән һазирла чүшимән, қилмишлири растинла
шу дад-пәрядлардин Маңа мәлум болғандәк шунчә
рәзилму, билип бақай; унчә рәзил болмиғандиму,
Мән уни билишим керәк».
22 Шуниң билән бу кишиләр у йәрдин қозғилип,
Содом тәрәпкә йол алди. Лекин Ибраһим йәнила
Пәрвәрдигарниң алдида өрә туратти.□
23 Ибраһим йеқин берип: — Сән растинла
һәққанийларни рәзилләр билән қошуп һалак
қиламсән?
24 Шәһәрдә әллик һәққаний киши бар болуши
мүмкин; Сән растинла шу жайни һалак қиламсән,
әллик һәққаний киши үчүн у жайни кәчүрүм

□ **18:19 «Чүнки Мән уни билип таллиғанмән; у чоқум өз балилирини вә униң өйидикиләрни өзигә әгәштүрүп...»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Чүнки Мән... у өз балилириға үгәтсун дәп уни билип талливалдим». Лекин бундақ тәрҗимә айәтниң иккинчи қисмиға анчә мас кәлмәйду. □ **18:20 «Содом билән Гоморра тоғрилиқ көтирилгән дад-пәряд»** — бу пәряд шүбһисизки, Содом билән Гоморра тәрипидин хорланған вә зулум йегәнләрдин көтирилгән болса керәк («Әз.» 16:49ни көрүң). □ **18:22 «бу кишиләр»** — кейинки баянлар бойичә, Пәрвәрдигар Ибраһим билән қалди; қалған икки зат Содомға маңиду вә шу йәрдә (19-бап) Лутни қутқузувалиду. Шу икки зат пәриштиләр еди (19:1).

қилмамсән?
25 Яқ, яқ. Бу иш Сәндин нери болғай! Һәққанийларни
рәзилләргә қошуп өлтүрүп, һәққанийларға
рәзилләргә охшаш муамилә қилиш Сәндин нери
болғай! Пүткүл җаһанниң сорақчиси адаләт
жүргүзмәмду? — деди.■
26 Пәрвәрдигар җавап берип: — Әгәр Мән Содом
шәһиридә әллик һәққанийни тапсам, улар үчүн
пүткүл җайни аяп қалимән, — деди.
27 Андин Ибраһим җавап берип: — Мана мән пәқәт
топа билән күлдин ибарәт болсамму, мән Егәм билән
сөзләшкили йәнә петиналидим.
28 Мабада шу әллик һәққанийдин бәш киши кам
болса, Сән бу бәш кишиниң кам болғини үчүн пүткүл
шәһәрни йоқитамсән? — деди.
У: — Әгәр Мән шу йәрдә қириқ бәшни тапсамму, уни
йоқатмаймән, деди.
29 Ибраһим Униңға сөзини давам қилип: — Шу
йәрдә қириқ кишила тепилиши мүмкин, девиди,
Пәрвәрдигар: — Бу қириқи үчүн уни йоқатмаймән, —
деди.
30 У йәнә сөз қилип: И Егәм, хапа болмиғайсән, мән
йәнә сөз қилай. Шу йәрдә оттузи тепилиши мүмкин?
— деди.
У: — Әгәр Мән у йәрдә оттузни тапсамму,
йоқатмаймән, — деди.
31 У йәнә сөз қилип: — Мана әнди мән Егәм билән
сөзләшкили җүрьәт қилдим; шу йәрдә жигирмиси
тепилиши мүмкин, — деди.
Пәрвәрдигар сөз қилип: бу жигирмиси үчүн у йәрни
йоқатмаймән, — деди.
32 У сөзләп: — И Егәм, хапа болмиғай, мән пәқәт мошу
бир қетимла сөз қилай! Шу йәрдә они тепилиши

■ **18:25** Рим. 3:6.

мүмкин, девиди, у җавап берип: — Мән они үчүн уни
йоқатмаймән, — деди.
33 Пәрвәрдигар Ибраһим билән сөзлишип болғандин
кейин кәтти; Ибраһимму өз җайиға қайтип кәтти.

19

Содом шәһиридикиләрниң рәзиллиги

1 Икки пәриштә кәчтә Содомға йетип кәлди; шу чағда
Лут Содомниң дәрвазисида олтиратти. Лут уларни
көрүпла орнидин туруп, алдиға чиқип йүзи йәргә
тәккидәк тазим қилип:□
2 — Мана, әй ғоҗилирим, кәминилириниң өйигә
чүшүп путлириңларни жуюп қонуп қалғайсиләр;
андин әтә сәһәр қопуп йолға чиқсаңларму болиду,
девиди, булар җававән: — Яқ, биз шәһәр мәйданида
кәчләймиз, — деди.■
3 Амма у уларни чиң тутувиди, ахир улар униң билән
берип өйигә кирди. У уларға дәстихан селип, петир
тоғачларни пиширип бәрди, улар ғизаланди.■
4 Улар техи ятмиған еди, шәһәрдикиләр, йәни
Содомниң әркәклири, яш, қери һәммиси һәр қайси
мәһәллиләрдин келип өйни қоршивалди;
5 улар Лутни чақирип униңға: — Бүгүн кәчтә
сениңкигә киргән адәмләр қени? Уларни бизгә
чиқирип бәр, биз улар билән йеқинчилиқ қилимиз,
— деди.
6 Лут дәрвазиниң алдиға, уларниң қешиға чиқип,
ишикни йепиветип,

□ **19:1 «дәрвазисида олтиратти»** — кона заманларда пәқәт шәһәрниң мөтивәрлири вә ақсақаллири дәрвазида олтиришқа муйәссәр еди. Шуңа Лут Содом шәһиридә «мөтивәр» һесаплинатти. ■ **19:2** Яр. 18:4. ■ **19:3** Ибр. 13:2.

7 уларға: — Әй бурадәрлирим, мундақ рәзилликни
қилмаңлар!
8 Мана, техи һеч әр билән биллә болмиған икки
қизим бар; уларни силәргә чиқирип берәй. Улар
билән халиқиниңларни қилиңлар. Амма бу адәмләр
өгүзмниң сайиси астиға киргән екән, силәр уларни
һеч немә қилмаңлар! — деди.
9 Лекин улар җавап берип: «Нери тур!» дегиничә,
йәнә: — Бу йәрдә турушқа кәлгән бу мусапир һаким
болмақчимикән? Әнди саңа уларға қилғандинму
бәттәр яманлиқ қилимиз! — дәп Лутни қистап,
ишикни чеқишқа бастуруп кәлди.■
10 Амма у икки киши қоллирини узитип Лутни өйгә
өз қешиға тартип әкиривелип, ишикни тақивалди
11 вә өйниң дәрвазисиниң алдидики адәмләрни
кичигидин тартип чоңиғичә корлуққа муптила
қилди; шуниң билән улар дәрвазини издәп, һалидин
кәтти.

Лутниң Содомдин қечиши

12 Андин иккәйлән Лутқа: — Мошу йәрдә йәнә бирәр
кимиң барму? Күйоғул, оғул яки қизлириң вә яки
шәһәрдә башқа адәмлириң болса уларни бу йәрдин
елип кәткин!
13 Чүнки биз бу йәрни йоқитимиз; чүнки улар
тоғрилиқ көтирилгән дад-пәряд Пәрвәрдигарниң
алдида интайин күчлүк болғач, Пәрвәрдигар бизни
уни йоқитишқа әвәтти, — деди.
14 Шуниң билән Лут ташқириға чиқип, қизлирини
алидиған *болғуси* күйоғуллириниң қешиға берип:
«Әнди қопуп бу йәрдин чиқип кетиңлар; чүнки
Пәрвәрдигар шәһәрни йоқитиду» — деди. Амма у

■ **19:9** Мис. 2:14; Рос. 7:27; 2Пет. 2:7, 8.

болғуси күйоғуллириниң нәзиригә чақчақ қилғандәк көрүнди.
15 Таң атқанда, пәриштиләр Лутни алдиритип: — Әнди қопуп аялиң билән қешиңдики икки қизиңни алғин; болмиса шәһәрниң қәбиһлигигә четилип келип, һалак болисән, — деди.
16 Амма у техичә арисалди болуп турғанда, Пәрвәрдигар униңға рәһим қилғанлиғи үчүн, у иккилән Лутниң қолини, аялиниң қолини вә икки қизиниң қоллирини тутуп, уларни шәһәрниң сиртиға әчиқип, орунлаштуруп қойди.
17 Уларни чиқарғандин кейин шу иш болдики, улардин бири униңға: — Жениңни елип қач, һалак болмаслиғиң үчүн кәйниңгә қаримай, түзләңликтики һеч йәрдә тохтимай, таққа қачқин! — деди.
18 Лекин Лут уларға: — Ундақ болмиғай, әй ғоҗам, өтүнүп қалай!□
19 Мана, кәминәң көзүңдә илтипат тапти, җенимни қутқуздуң, маңа зор мәрһәмәт көрсәттиң; амма мән таққа қачалмаймән; ундақ қилсам, маңа бирәр апәт чүшүп, өлүп кетәрмәнмекин.
20 Қара, аву шәһәргә қечип барса болғидәк наһайити йеқин екән, шундақла кичик шәһәр екән! Өтүнүп қалай, мениң шу йәргә қечишимға йол қойғайсән! У кичик *шәһәр* әмәсму?! Җеним шу йәрдә аман қалиду! — деди.
21 Пәриштә униңға җавап берип: — Хәйр, бу иштиму саңа мақул болай, сән ейтқан шу шәһәрни вәйран қилмай.
22 Әнди у йәргә тездин қечип барғин; чүнки сән шу йәргә йетип бармиғичә һеч иш қилалмасмән, — деди.

□ **19:18 «ғоҗам»** — яки «Рәббим».

Шуңа у шәһәрниң исми «Зоар» дәп аталған.□

Содом билән Гомора шәһәрлириниң вәйран қилиниши

23 Лут Зоарға йетип барғанда күн нури йәр йүзигә
чечилған еди.
24 Шу чағда Пәрвәрдигар әрштин, өз йенидин Содом
билән Гоморраниң үстигә гуңгут вә от яғдуруп,■
25 шу шәһәрләрни, пүткүл түзләңликни һәмдә
шәһәрләрдики барлиқ аһалиләр вә йәрдин
үнгәнләрни қошуп бәрбат қилди.
26 Лекин Лутниң арқисидин маңған аяли кәйнигә
қаривиди, туз түврүккә айлинип қалди.■
27 Әтиси таң сәһәрдә, Ибраһим қопуп илгири
Пәрвәрдигарниң алдида турған җайға чиқип,

□ **19:22 «Зоар»** — мәнаси «кичик». Лутниң бу илтимаси толиму ғәлитә еди: (1) Зоар әслидә «түзләңликтики бәш шәһәр»дин бири болуп (14:2), Содом билән йеқин мунасивәттә еди. Шундақла Содомға охшаш гуналарға петип қалған болуши мүмкин еди. Шуңа пәриштиләр әслидә Зоарни йоқатмақчи болған (22-айәт); (2) Лут Содом шәһириниң гуналирини вә хәтәрлигини убдан билип турупму, йәнила униңға охшайдиған йәнә бир шәһәргә қачмақчи болди; (3) гәрчә Худа әҗайип йол билән уни вә аилисидиклирини қутқузған болсиму, у йәнила «таққа қечиш»тин қорқти, у бәлки «бирәр апәт бешимға чүшүши мүмкин» дәп ойлиған болуши мүмкин. Булар униң етиқатсизлиғи еди. (4) бизниңчә, униң шундақ илтимас қилишиниң сәвәви, у ««сепиллиқ шәһәр» ичидә турсам аман-есән болимән» дәп билди. Ибраһим болса Худаниң башпанаһлиғиға ишинип, сепилсиз чедирларда туруп, толиму хатирҗәм яшиди. (5) ахир берип Лут Зоарда хатирҗәм болалмай йәнила тақа чиқип шу йәрни макан қилди (30-айәт). Бу вақиәләр тоғрилиқ йәнә «қошумчә сөз»имиздиму азрақ тохтилимиз.
■ **19:24** Қан. 29:22; Йәш. 13:19; Йәр. 20:16; 50:40; Жиғ. 4:6; Әз. 16:50; Һош. 11:8; Ам. 4:11; Зәф. 2:9; Луқа 17:29; 2Пет. 2:6; Йәһ. 7.
■ **19:26** Луқа 17:32.

28 Содом билән Гоморра тәрәпкә, шундақла
түзләңликниң һәммә йеригә нәзәр селивиди,
мана, йәр йүзидин хумданниң түтүнидәк түтүн
өрләватқинини көрди.
29 Амма шундақ болдики, Худа у түзләңликтики
шәһәрләрни вәйран қилғанда, У Ибраһимни есигә
елип, Лут турған шәһәрләрни бәрбат қилғанда уни
балаю-апәтниң ичидин чиқирип қутқузди.□

Лут вә униң қизлири

30 Амма Лут Зоар шәһиридә туруштин қорққачқа,
Зоардин кетип, таққа чиқип, икки қизи билән шу
йәрдә маканлашти. У икки қизи билән бир өңкүрдә
турди.
31 Әнди чоң қиз кичигигә: — Атимиз болса қерип
кәтти; дунияниң қаидә-йосуни бойичә бу жутта бизгә
йеқинчилиқ қилидиған һеч әр киши қалмиди.
32 Қени, атимизни шарап билән мәс қилип қоюп,
униң билән биллә ятайли; шундақ қилсақ, биз
пәрзәнт көрүп атимизниң уруғини қалдуралаймиз,
— деди.
33 Шуниң билән улар у кечиси атисиға шарап ичкүзүп
мәст қилип қоюп, чоң қизи кирип атиси билән
ятти. Лекин Лут униң кирип ятқининиму, қопуп
кәткининиму һеч сәзмиди.
34 Әтиси шундақ болдики, чоңи кичигигә: — Мана,
мән ахшам атам билән яттим; бүгүн кәчтиму униңға
йәнә шарап ичкүзәйли; шуниң билән сән кирип униң
билән ятқин; шундақ қилип, һәр иккимиз пәрзәнт
көрүп атимизниң нәслини қалдуралаймиз, — деди.
35 Шуниң билән улар у кечиси атисиға шарап
ичкүзүп *мәст қилип* қоюп, кичик қизи орнидин

□ **19:29 «у Ибраһимни есигә елип...»** — ибраний тилида «Худа Ибраһимни есигә елип...».

туруп униң билән билләә ятти. Амма Лут униң кирип
ятқининиму, қопуп кәткининиму һеч сәзмиди.
36 Шундақ қилип, Лутниң иккила қизи өз атисидин
һамилдар болуп қалди.
37 Чоңи болса оғул туғуп, униң етини Моаб қойди; у
бүгүнки Моабийларниң атисидур.□
38 Кичигиму оғул туғуп, униң етини Бән-Амми
қойди. У бүгүнки Аммонийларниң атисидур.□

20

Ибраһим билән Абимәләк

1 Ибраһим у йәрдин чиқип, җәнуп тәрәптики Нәгәвгә
көчүп келип, Қадәш билән Шурниң арилиғида туруп
қалди; бир мәзгилдин кейин Гәрарда олтирақлашти.
2 Шу йәрдә Ибраһим аяли Сараһ тоғрисида: «У мениң
сиңлимдур», дегән еди. Шуниң билән Гәрарниң
падишаси Абимәләк адәм әвәтип, Сараһни *өзигә* хотун
болушқа еливалди.■
3 Лекин *бир күни* кечиси чүшидә Худа Абимәләккә
келип униңға: — Мана, сән өзүңгә еливалған аял
сәвәвидин әнди өлгән адәмдурсән; чүнки у башқа
бирисиниң аялидур — деди.
4 Амма Абимәләк униңға техи йеқинчилиқ қилмиған
еди. У Худаға: — И Рәб, һәққаний бир хәлиқниму

□ **19:37 «Моаб»** — «атиниң сүйи» яки «атидин болған». □ **19:38 «Бән-Амми»** — мәнаси: «хәлқимниң оғли». ■ **20:2** Яр. 12:13; 26:7.

һалак қиламсән?□
5 У өзиму маңа: «У мениң сиңлим» дәп ейтмидиму?
Йәнә келип, бу аялму «У мениң акам», дәп ейтқан
еди. Мән болсам сап көңлүм вә дурус нийитим билән
бу ишни қилдим, — деди.□
6 Худа чүшидә униңға йәнә: — Бу ишни сап көңүл
билән қилғиниңни билимән; шу сәвәптин Мән сени
алдимда гуна қилиштин тосуп, униңға тегишиңгә
қоймидим.
7 Әнди у кишиниң аялини өзигә қайтуруп бәр; чүнки
у Пәйғәмбәр, у сениң һәққиңдә дуа қилиду вә сән
тирик қалисән. Әгәр уни яндуруп бәрмисәң шуни
билип қойғинки, сән вә һәммә адәмлириң қошулуп
җәзмән өлисиләр, — деди.
8 Абимәләк әтигән таң сәһәрдә қопуп, һәммә
хизмәткарлирини чақирип, бу сөзләрниң
һәммисини уларниң қулақлириға салди; бу адәмләр
наһайити қорқушуп кәтти.
9 Андин Абимәләк Ибраһимни чақирип униңға: —
Бу бизгә немә қилғиниң? Мән саңа зади немә
гуна қилдим, сән мән вә падишалиғимға еғир бир
гунани жүкләп қойдуң? Маңа қилмайдиған ишларни
қилдиң! — деди.
10 Абимәләк Ибраһимға йәнә: — Сән зади бизниң
немә ишимизни көргиниң үчүн мошу ишни қилдиң?

□ **20:4 «һәққаний хәлиқниму һалак қиламсән?»** — Абимәләкниң өйидикиләргә, болупму қиз-аялларға бир хил ваба чүшкән еди (18-айәт). Шуниң билән мошу йәрдә у пәқәт өзи үчүнла әмәс, бәлки өз хәлқи үчүн рәһим тилимәкчи. Абимәләкниң көп җәһәтләрдә хелә яхши тәрәплири бар. □ **20:5 «сап көңлүм вә дурус нийитим билән...»** — ибраний тилида «қолумниң паклиги билән...».

— деди.□
11 Ибраһим жавап берип: — «Бу йәрдә шүбһисизки
һеч ким Худадин қорқмайдикән, улар мени аялим
түпәйлидин өлтүрүветиду», дәп ойлиған едим.
12 Әмәлийәттә, униң мениң сиңлим екәнлиги раст,
лекин у мениң ата бир, ана бөләк сиңлим; кейин у
мениң аялим болди.□
13 Лекин Худа мени атамниң өйидин чиқирип
сәргәрданлиққа жүргүзгинидә, мән аялимға: —
Биз қәйәргила барсақ, сән маңа шундақ шапаәт
көрсәткәйсәнки, мениң тоғрамда: «Бу мениң акам
болиду», дегин, — дәп ейтқан едим — деди.■
14 Андин Абимәләк қой-калилар, қуллар вә
дедәкләрни елип уларни Ибраһимға бәрди вә аяли
Сараһниму униңға қайтуруп бәрди.
15 Абимәләк: — Мана мениң зиминим болса алдиңда
турупту; көзүңгә қайси йәр яқса шу йәрдә турғин, —
деди.
16 У Сараһқа: «Мана, мән акаңға миң күмүч тәңгә
бәрдим; мана булар өз йениңдикиләр, шундақла
һәммә адәмләрниң көз алдида уятни япқучи болиду;
шуниң билән сән һәр қандақ дағ-әйиптин халас
болисән». □

□ **20:10 «сән зади бизниң немә ишимизни көргиниң үчүн мошу ишни қилдиң?»** — Абимәләк бу иккинчи соални бәлким һәқиқий кәмтәрлик билән сориған болса керәк. У шүбһисизки Худадин қорққчқа, Худаниң Ибраһим тоғрилиқ «У пәйғәмбәр» дегән сөзини есидин чиқармиди. □ **20:12 «лекин у мениң ата бир, ана бөләк сиңлим»** — ибраний тилида «лекин у анамниң қизи әмәс, бәлки атамниң қизи еди». ■ **20:13** Яр. 12:13. □ **20:16 «шуниң билән сән һәр қандақ дағ-әйиптин халас болисән»** — биз шу замандики өрп-адәтләрдин толуқ хәвәрдар болмиғачқа, Абимәләкниң бу соғитиниң әһмийитини һазир чүшинишимиз тәсрәк болиду; һалбуки, униң мәхсити ениқ көрүниду.

17-18 Ибраһим Худаға дуа қилди, Худа Абимәләк,
аяли вә кенизәклирини сақайтти; андин улар
йәнә бала туғалайдиған болди; чүнки Пәрвәрдигар
Ибраһимниң аяли Сараһ түпәйлидин Абимәләкниң
өйидики һәммә хотунларниң балиятқулирини етип
қойған еди.

21

Исһақниң дунияға келиши

1 Әнди Пәрвәрдигар вәдә қилғинидәк Сараһни
йоқлиди; Пәрвәрдигар Сараһқа дегинидәк қилди.□ ■
2 Сараһ һамилдар болуп, Ибраһим қериғанда Худа
униңға бекиткән вақитта бир оғул туғуп бәрди.■
3 Ибраһим өзигә төрәлгән оғли, йәни Сараһ униңға
туғуп бәргән оғлиниң исмини Исһақ қойди.□
4 Андин Ибраһим Худа униңға буйруғинидәк өз оғли
Исһақ туғулуп сәккизинчи күни хәтнә қилди.■
5 Оғли Исһақ туғулған чағда, Ибраһим йүз яшта еди.
6 Сараһ: «Худа мени күлдүрүвәтти; һәр ким бу ишни
аңлиса, мән билән тәң күлүшиду», деди.
7 У йәнә: — Кимму Ибраһимға: «Сараһ бала
емитидиған болиду!» дәп ейталайтти? Чүнки у
қериғанда униңға бир оғул туғуп бәрдим! — деди.

□ **21:1 «Пәрвәрдигар ... Сараһни йоқлиди»** — Тәврат-Инжилда, Худа мәлум кишини яки мәлук хәлиқни «йоқлап» униңға яки уларға йеқинлашса, яки алаһидә бәхит-бәрикәт, шапаәт көрситиду, яки қаттиқ җазалайду. Мошу йәрдә бәхит-бәрикәт йәткүзүш үчүн, әлвәттә. Бу ишта қизиқ бир йери шуки, Ибраһим башқилар үчүн «улар балилиқ болсун» (20:17-18) дәп дуа қилғандин кейин өзиму пәрзәнт көриду. ■ **21:1** Яр. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Яр. 18:10,14; Гал. 4:23; Ибр. 11:11. □ **21:3 «Исһақ»** — «күлкә». ■ **21:4** Яр. 17:10.

Һәҗәр билән Исмаилниң қоғлиниши

8 Бала чоң болуп, әмчәктин айрилди. Исһақ әмчәктин
айрилған күни Ибраһим чоң зияпәт өткүзүп бәрди.
9 Амма Сараһ мисирлиқ Һәҗәрниң Ибраһимға туғуп
бәргән оғулниң *Исһақни* мәсқирә қиливатқинини
көрүп қалди.
10 Шуниң билән у Ибраһимға: — Бу дедәк билән
оғлини һайдивәт! Чүнки бу дедәкниң оғли мениң
оғлум Исһақ билән тәң варис болса болмайду!, —
деди.■
11 *Сараһниң* бу сөзи Ибраһимға толиму еғир кәлди;
чүнки *Исмаилму* униң оғли-дә!□
12 Лекин Худа Ибраһимға: — Балаң вә дедигиң
вәҗидин бу сөз саңа еғир кәлмисун, бәлки Сараһниң
саңа дегәнлириниң һәммисигә қулақ салғин; чүнки
Исһақтин болғини сениң нәслиң һесаплиниду.■
13 Лекин дедәкниң оғлидинму бир хәлиқ-милләт
пәйда қилимән, чүнки уму сениң нәслиң, — деди.■
14 Әтиси таң сәһәрдә Ибраһим қопуп, нан билән бир
тулум суни елип Һәҗәргә берип, өшнисигә йүдкүзүп,
балини униңға тапшуруп, иккисини йолға селип
қойди. Һәҗәр кетип, Бәәр-Шебаниң чөлидә кезип
жүрди.□
15-16 Әнди тулумдики су түгәп кәткән еди; Һәҗәр
балини бир чатқалниң түвигә ташлап қоюп, өз-өзигә:
«Балиниң өлүп кетишигә қарап чидимаймән» дәп,
бир оқ етимчә жираққа берип, удулида олтарди. У
удулида олтирип, пәряд көтирип жиғлиди.

17 Худа оғулниң жиға авазини аңлиди; шуниң билән

■ **21:10** Гал. 4:30. □ **21:11** **«еғир»** — яки «яман». ■ **21:12** Рим. 9:7; Ибр. 11:18. ■ **21:13** Яр. 16:10; 17:20. □ **21:14** **«бала»** — шу вақитта Исмаил 15-16 яшқа киргән еди.

Худаниң Пәриштиси асмандин Һәҗәрни чақирип униңға: — Әй Һәҗәр, саңа немә болди? Қорқмиғин; чүнки Худа оғулниң *йиға* авазини ятқан йеридин аңлиди.
18 Әнди қопуп, қолуң билән балини йөләп турғуз; чүнки Мән уни улуқ бир әл-милләт қилимән, — деди.■
19 Шуан Худа *һәҗәрниң* көзлирини ачти, у бир
қудуқни көрди. У берип тулумға су толдуруп, оғулға ичкүзди.
20 Худа у бала билән биллә болди; у өсүп чоң болди.
У чөлдә яшап, мәргән болуп йетишти.
21 У Паран чөлидә турди; шу вақитларда аниси
униңға Мисир зиминидин бир қизни хотунлуққа елип бәрди.

Ибраһимниң Абимәләк падиша билән келишим түзүши

22 У вақитларда шундақ болдики, Абимәләк вә униң
ләшкәр беши Фикол келип Ибраһимға: — Қилған һәммә ишлириңда, Худа сениң билән биллидур.
23 Әнди сән дәл мошу йәрдә маңа, оғлумға вә
нәврәмгә хиянәт қилмаслиққа Худаниң намида қәсәм қилип бәргәйсән; мән саңа көрситип кәлгән меһриванлиғимдәк, сәнму маңа вә сән һазир туруватқан жутқа меһриванлиқ қилғайсән, — деди.■
24 Ибраһим: Қәсәм қилип берәй, деди.
25 Андин Ибраһим Абимәләкниң чакарлири
тартивалған бир қудуқ тоғрисида Абимәләкни әйиплиди.

■ **21:18** Яр. 16:10; 17:20. ■ **21:23** Яр. 14:23.

26 Абимәләк: — Бу ишни қилған кишини билмәймән;
сән бу ишни маңиму ейтмапсән; мән бу ишни пәқәт
бүгүнла аңлишим, — деди.
27 Ибраһим қой-кала елип Абимәләккә тәқдим
қилди; андин улар иккилиси әһдә қилишти.
28 Ибраһим йәнә падидин йәттә чиши қозини бир
тәрәпкә айрип қойди.
29 Абимәләк Ибраһимдин: — Сән бир тәрәпкә айрип
қойған бу йәттә чиши қозиниң немә мәнаси бар? —
дәп соривиди,
30 у: — Мениң бу қудуқни колиғинимни етирап
қилғиниңға гувалиқ сүпитидә бу йәттә чиши қозини
қолумдин қобул қилғайсән, — дәп җавап бәрди.
31 Бу иккиси шу йәрдә қәсәм қилишқанлиғи үчүн, у
шу җайни «Бәәр-Шеба» дәп атиди.□
32 Шу тәриқидә улар Бәәр-Шебада әһдә қилишти.
Андин Абимәләк вә униң ләшкәр беши Фикол
қозғилип, Филистийләрниң зиминиға йенип кәтти.□
33 Ибраһим Бәәр-Шебада бир түп жулғунни тикип, у
йәрдә Әбәдий Тәңри болған Пәрвәрдигарниң намиға
нида қилип ибадәт қилди.□ ■
34 Ибраһим Филистийләрниң зиминида узун
вақитқичә туруп қалди.□

□ **21:31 «Бәәр-Шеба»** — «қәсәм қудуғи» дегән мәнидә. Ибраний тилида «қәсәм» («шеба» яки «шебуа») вә «йәттә» («шеба») дегәнләрниң аһаңи охшаш болғачқа, йәнә «йәттиниң қудуғи» дегән мәнасиму бар.
□ **21:32 «Фикол»** — Гәрар падишаниң сәрдариниң умумий унвани еди (26:26). □ **21:33 «бир түп жулғунни тикип»** — жулғун тикиш хурапий иш әмәс, бәлки униң әһмийити хошна әл билән әһдә түзгәнлиги үчүн, «мошу йәрдә узун вақит турмақчимән» дегәндәк мәнини билдүрүштин ибарәт еди. ■ **21:33** Яр. 4:26.
□ **21:34 «узун вақит»** — ибраний тилида «нурғун күнләр».

22

Худаниң Ибраһимни синиши — Исһақни қурбанлиқ қилиш

1 Бу ишлардин кейин шундақ болдики, Худа
Ибраһимни синап униңға: — Әй Ибраһим! деди.
У: мана мән! — дәп җавап бәрди.
2 У: — Сән оғлуңни, йәни сән сөйидиған ялғуз
оғлуң Исһақни елип, Мория жутиға берип, шу йәрдә,
Мән саңа ейтидиған тағларниң бириниң үстидә уни
көйдүрмә қурбанлиқ сүпитидә сунғин, — деди.□ ■
3 Әтиси Ибраһим сәһәр қопуп, ешигини тоқуп,
жигитлиридин иккиләнн билән Исһақни билдә елип,
көйдүрмә қурбанлиқ үчүн отун йерип, Худа униңға
ейтқан йәргә қарап маңди.
4 Үчинчи күни Ибраһим бешини көтирип қарап,
жирақтин у йәрни көрди.
5 Ибраһим жигитлиригә: — Силәр ешәк билән
мошу йәрдә туруп туруңлар. Мән балам билән у
йәргә берип, сәждә қилип, андин қешиңларға йенип
келимиз, — деди.
6 Шуниң билән Ибраһим көйдүрмә қурбанлиққа
керәклик отунни елип, оғли Исһаққа йүдкүзүп, өзи
қолиға пичақ билән отни елип, иккиси биллә жүрүп
кәтти.
7 Исһақ атиси Ибраһимға: — Әй ата! девиди, у униңға
җавап берип: — Мана мән, оғлум, деди. У униңдин: —
Мана от билән отунғу бар, амма көйдүрмә қурбанлиқ
болидиған қоза қени? — дәп соривиди,

□ **22:2 «Мория»** — «2Тар.» 3:1ни көруң. Худа Ибраһимға көрсәткән шу тағ бәлким кейин Сулайман муқәддәс ибадәтханини салған җай, шундақла Әйса Мәсиһ крестләнгән тағ (шимал тәрипи) болуши мумкин. ■ **22:2** Ибр. 11:17.

8 Ибраһим жавап берип: — Әй оғлум, Худа Өзи Өзигә
көйдүрмә қурбанлиқ қозини тәминләйду, — деди.
Андин иккиси биргә йолини давамлаштурди.
9 Ахирида улар Худа Ибраһимға ейтқан жайға йетип
кәлди. Ибраһим у йәрдә қурбангаһ ясап, үстигә
отунни тизип қойди. Андин у оғли Исһақни бағлап,
уни қурбангаһдики отунниң үстидә ятқузди.■
10 Андин Ибраһим қолини узитип, оғлини
боғузлиғили пичақни алди.
11 Шуан Пәрвәрдигарниң Пәриштиси асмандин уни
чақирип униңға: — Ибраһим, Ибраһим! — дәп
вақириди.
У: — Мана мән, — деди.□
12 У униңға: — Сән балиға қолуңни тәккүзмигин,
уни һеч немә қилмиғин; чүнки Мән сениң Худадин
қорққанлиғиңни билдим; чүнки сениң оғлуңни,
йәни ялғуз оғлуңни Мәндин айимидиң, — деди.
13 Ибраһим бешини көтирип қаривиди, мана,
арқисида мүңгүзлири чатқалға чирмишип қалған
бир қочқарни көрди. Ибраһим берип қочқарни елип,
уни оғлиниң орнида көйдүрмә қурбанлиқ қилип
сунди.
14 Шуниң билән Ибраһим шу жайға «Яһвәһ-Йирәһ»
дәп ат қойди. Шуңа кишиләр: «Пәрвәрдигарниң
теғида тәминлиниду» дегән бу сөз бүгүнгә қәдәр
ейтилип келиватиду.□

■ **22:9** Яқ. 2:21. □ **22:11** **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — 16:7 вә изаһатини көрүң. «Ибраһим, Ибраһим» — Худаниң адәмниң исмини икки қетим чақириши — униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә Өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду. □ **22:14** **«Яһвәһ-Йирәһ»** — «Яһвәһ (Пәрвәрдигар) тәминлигүчидур» дегән мәнидә. **«Пәрвәрдигарниң теғида тәминлиниду»** — Бу сөз етиқатчилар арисида бир тәмсил болуп қалған еди. «Қошумчә сөз»имизни көрүң.

15 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси асмандин Ибраһимни
иккинчи қетим чақирип униңға: —
16 Сән өз оғлуңни, йәни ялғуз оғлуңни айимай
бу ишни қилғиниң үчүн Мән Өзүм билән қәсәм
қилимәнки, дәйду Пәрвәрдигар,■
17 — Мән сени зор бәрикәтләп, нәслиңни асмандики
юлтузлардәк нурғун көпәйтип, деңиз саһилидики
қумдәк ғолдитимән; нәслиң болса дүшмәнлириниң
дәрвазилириға егә болиду.□ ■
18 Сән Мениң авазимға қулақ салғиниң үчүн йәр
йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң нами билән
өзлири үчүн бәхит-бәрикәт тиләйду, — деди.□ ■
19 Андин Ибраһим жигитлириниң қешиға йенип
барди. Улар һәммиси орнидин турушуп Бәәр-Шебаға
йол алди. Ибраһим Бәәр-Шебада туруп қалди.

Наһорниң әвлатлири

20 Бу ишлардин кейин Ибраһимға: «Мана Милкаһму
иниң Наһорға бир қанчә оғул туғуп берипту», дегән
хәвәр йәтти.
21 Улар болса тунҗа оғли уз, униң иниси Буз вә
Арамниң атиси болған Кәмуәл,
22 андин Кәсәд, Хазо, Пилдаш, Йидлаф вә Бетуәл дегән
оғуллар еди.
23 (Бетуәлдин Ривкаһ төрәлди). Бу сәккизини Милкаһ
Ибраһимниң иниси Наһорға туғуп бәрди.

■ **22:16** Луқа 1:73; Ибр. 6:13. □ **22:17 «дәрвазиларға егә болуш»** — пүткүл шәһәрни қолға алғанға баравәр. ■ **22:17** Яр. 24:60. □ **22:18 «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар ... бәхит-бәрикәт тиләйду»** — яки «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң вастиси билән бәхит-бәрикәт тапиду». ■ **22:18** Яр. 12:3; 18:18; 26:4; Рос. 3:25; Гал. 3:8.

24 Шуниңдәк униң кенизиги Рәумаһму Тебаһ, Гаһам, Тахаш вә Маакаһ дегәнләрни туғуп бәрди.

23

Ибраһимниң Сараһни дәпнә қилиши

1 Сараһ бир йүз жигирмә йәттә яшқичә өмүр көрди. Бу Сараһниң өмриниң жиллири еди.
2 Сараһ Қанаан зиминидики Кириат-Арба, йәни Һебронда вапат болди. Ибраһим берип Сараһ үчүн матәм тутуп жиға-зерә қилди.
3 Ибраһим өз мәрһумәсиниң йенидин қопуп, Һиттийларға сөз қилип:
4 — Мән болсам араңларда мусапир меһман, халас; силәр әнди араңлардин маңа бир йәрлик бериңлар; шуниң билән мән бу мәрһумәмни алдимда көрүнүп турмисун үчүн елип берип дәпнә қилай, — деди.□ ■
5-6 Һиттийлар Ибраһимға җавап берип: —
И ғожам, бизгә қулақ салғайла! Сили аримизда Худаниң бир шаһзадиси һесаплинила! Аримиздики әң есил йәрликни таллап, шу йәрдә мәрһумәлирини дәпнә қилғайла! Мәрһумәлирини дәпнә қилишқа һеч қайсимиз өз йәрлигини силидин айимайду, — деди.
7 Ибраһим орнидин туруп, у зиминдики хәлиққә, йәни Һиттийларға тазим қилип,
8 уларға: — Әгәр мәрһумәмниң көз алдимда туривәрмәслиги үчүн, уни елип берип, дәпнә қилишимни рава көрсәңлар, ундақта сөзүмни аңлап мениң үчүн Зоһарниң оғли Әфронға сөз қилип,

---

□ **23:4 «бериңлар»** — Ибраһимниң «бериңлар» дегини билән, бу «сетип бериңлар» дегәнни билдүридиған силиқ-сипайә мәнидики гәптур (9-айәтни көрүң). ■ **23:4** Рос. 7:5.

9 униң етизиниң айиғида өзиниңки болған
Макпелаһниң ғарини маңа беришини илтимас
қилиңлар. У маңа буни силәрниң араңларда
гөристан болушқа толуқ нәрхидә бәрсун, — деди.
10 Шу чағда Әфрон Һиттийлар арисида олтиратти.
Шуниң билән һиттийлиқ Әфрон һиттийларниң
алдида, йәни шәһириниң дәрвазисидин
киргүчиләрниң һәммисиниң алдида Ибраһимға
җавап берип: —
11 Йоқсу, әй ғоҗам, маңа қулақ салғайла. Бу
етизлиқни, шундақла униңдики ғарни силигә берәй;
уни өз хәлқим болған адәмләрниң алдида силигә
бәрдим; өз мейитлирини дәпнә қилғайла, — деди.
12 Андин Ибраһим йәнә зимин хәлқи алдида тазим
қилип,
13 Шу зиминдики хәлиқниң қулақлири алдида
Әфронға: — Илтимасимға қулақ салғайла; мән бу
етизлиқниң нәрхи бойичә пул берәй, уни мәндин
қобул қилғайла, андин мән мейитимни шу йәрдә
дәпнә қилай, — деди.
14 Әфрон Ибраһимға җавап берип униңға:
15 Әй ғоҗам, маңа қулақ салғайла; төрт йүз шәкәл
күмүчкә ярайдиған бир етизлиқ, сили билән мениң
арамда немә еди? Сили мейитлирини дәпнә
қилғайла — деди.□
16 Ибраһим Әфронниң сөзигә қошулди; андин Әфрон
Һиттийлар алдида ейтқан бани, йәни шу чағдики
сода өлчими бойичә төрт йүз шәкәл күмүчни
таразида тартип бәрди.■

□ **23:15 «төрт йүз шәкәл күмүчкә ярайдиған бир етизлиқ, сили билән мениң арамда немә еди?»** — әмәлийәттә бу баһа интайин жуқури баһа еди. Ибраһим униң мәхситини убдан чүшинәтти. ■ **23:16** Яр. 50:13.

17 Шундақ қилип Мамрәниң удулидики Макпелаһқа
җайлашқан Әфронниң етизлиғи, йәни етизлиқниң
өзи, униңдики ғар, шундақла етизлиқниң ичи вә
әтрапидики барлиқ дәрәқләрниң һәммиси■
18 Һиттийларниң көз алдида Ибраһимға тапшурулуп,
йәни Әфронниң шәһириниң дәрвазисидин барлиқ
киргүчиләрниң алдида униң мүлки қилип
бекитилди.
19 Шуниңдин кейин Ибраһим аяли Сараһни Қанаан
зиминидики Мамрә (йәни, Һеброн)ниң удулидики
Макпелаһниң етизлиғиниң ғарида дәпнә қилди.
20 Шу тәриқидә у етизлиқ вә униңдики ғар Һиттийлар
тәрипидин Ибраһимға гөристан болушқа тайин
қилинди.

24

Ибраһимниң хизмәткариниң Исһақ үчүн қиз издиши

1 Ибраһим қерип, йеши бир йәргә берип қалған еди;
Пәрвәрдигар Ибраһимға һәр тәрәптә бәхит-бәрикәт
ата қилған еди.
2 Ибраһим өйидики әң мөтивәр хизмәткари, өзиниң
пүтүн мал-мүлкини башқуридиған ғоҗидарға: —
Қолуңни янпашмниң астиға қойғин;□ ■
3 Мән сени асманларниң Худаси шундақла йәрниң
Худаси болған Пәрвәрдигарниң нами билән
қәсәм қилдуримәнки, сән мән һазир туруватқан
бу Қананийларниң арисидин оғлумға қиз елип
бәрмәй,■

■ **23:17** Рос. 7:16. □ **24:2 «әң мөтивәр»** — яки «һәммидин яшанған». ■ **24:2** Яр. 47:29. ■ **24:3** Яр. 28:1.

4 Бәлки өз жутумға, шундақла өз урук-туққанлиримниң қешиға берип, оғлум Исһаққа хотун елип бәргәйсән, — деди.
5 Хизмәткари униңға: — Мабада у қиз мән билән бу жутқа кәлгили унимиса, ундақта өзлири чиққан шу жутқа оғуллирини яндуруп апирамдимән? — деди.
6 Ибраһим униңға жавап берип: — Һези бол, оғлумни һәргиз шу йәргә яндуруп бармиғин!
7 Мени атамниң өйи билән туғулған жутумдин йетәкләп елип кәлгүчи, йәни маңа сөз қилип: — «Сениң нәслиңгә бу жутни беримән», дәп маңа қәсәм қилған, асманниң Худаси болған Пәрвәрдигар Өз Пәриштисини алдиңға әвәтиду; шуниң билән сән у йәрдин оғлумға қиз елип келәләйсән.■
8 Шундақтиму, әгәр қиз сән билән бу йәргә кәлгили унимиса, мән саңа қилдуридиған қәсәмдин халас болисән; амма оғлумни у йәргә һәргиз яндуруп бармиғин, — деди.
9 Шуниң билән хизмәткар қолини ғожиси Ибраһимниң янпишиниң астиға қоюп туруп, бу тоғрида униңға қәсәм қилди.
10 Андин хизмәткар бу тоғрида ғожисиниң төгилиридин онни, шундақла ғожисиниң һәр хил есил нәрсилирини елип йолға чиқти; у Арам-Наһараим районига сәпәр қилип, Наһорниң шәһиригә йетип кәлди.□
11 У шәһәрниң сиртидики бир қудуқниң йенида төгилирини чөкүндурди: бу кәчқурун, қиз-аялларниң су тартқили чиқидиған чеғи еди.
12 У дуа қилип: — Әй ғожам Ибраһимниң Худаси болған Пәрвәрдигар, өтүнимәнки, бүгүн мениң

■ **24:7** Яр. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Мис. 32:13; Қан. 34:4; Рос. 7:5.
□ **24:10 «Арам-Наһарааим»** — яки «Месопотамия», йәни «икки дәрияниң оттурисидики район».

ишимни оңға тартқайсән, ғожам Ибраһимға шапаәт
көрсәткәйсән.□
13 Мана мән бу йәрдә қудуқниң бешида туруватимән
вә шәһәр хәлқиниң қизлири бу йәргә су тартқили
келиватиду.
14 Әнди шундақ болсунки, мән қайси қизға:
«Комзикиңни чүшүрсәң, мән су ичивалсам
боптикән!» десәм, у жавап берип: «Мана ичкин, мән
төгилириңниму суғирип қояй», десә, у қиз сән қулуң
Исһаққа бекиткиниңниң өзи болсун. Униңдин
сениң ғожам Ибраһимға шапаәт қилғиниңни
биләләймән, — деди.
15 У техи сөзини түгәтмәйла, мана Ривкаһ
козини мүрисидә көтирип чиқип кәлди; у болса
Ибраһимниң иниси Наһорниң аяли Милкаһтин
туғулған оғли Бетуәлниң қизи еди;■
16 Қиз интайин чирайлиқ болуп, һеч әр киши
тәгмигән пак қиз еди. У қудуқниң бойиға чүшүп,
комзикини толдуруп андин чиқти.
17 Хизмәткар униң алдиға жүгүрүп берип: — Өтүнүп
қалай, комзикиңтин азғина су отливалай, деди.
18 У жавап берип: — Ичкәйла, әй ғожам! дәпла,
комзәкни дәрһал қолиға елип, униң су ичиши үчүн
сунди.
19 У сүйидин униңға қанғичә ичкүзгәндин кейин: —
Төгилиригиму қанғичә су ичкүзүп қояй, — деди.

□ **24:12 «мениң ишимни оңға тартқайсән»** — ибраний тилида «ишни мениң алдимда йүз бәргүзгәйсән!». **«шапаәт»** — мошу йәрдә «шапаәт» ибраний тилида «хәсәд» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу сөзниң мәнаси бәк чоңқур болуп, көп йәрләрдә «өзгәрмәс муһәббәт» яки «өзгәрмәс меһриванлиқ» дәп тәржимә қилиниду. Көп йәрләрдә бир хил әһдә билән бағлиқ болиду; шуңа сөзниң узунрақ бир хил тәржимиси: «меһир-муһәббәт әһдисидә һаман туриду» дегәндәк болиду. ■ **24:15** Яр. 22:23

20 Шуниң билән у дәрһал комзәктики суни олаққа
төкүветип, йәнә қудуққа су тартқили жүгүрүп барди;
у униң һәммә төгилиригә су тартип бәрди.
21 У киши униңға көзини тиккиничә жим-
жит туруп, Пәрвәрдигарниң йолини оң қилған,
қилмиғанлиғини билиш үчүн күтүвататти.
22 Төгиләр су ичип қанғанда, шундақ болдики,
һелиқи киши йерим шәкәллик бир алтун бурун
һалқиси билән икки қолиға он шәкәллик алтун
биләйүзүкни чиқирип қизға берип униңға:
23 Сән кимниң қизи болисән? Маңа дәп бәрсәң!
Атаңниң өйидә бизгә қонғидәк жай барму? — дәп
сориди.
24 Қиз униңға: — Мән Милкаһниң Наһорға туғуп
бәргән оғли Бетуәлниң қизи болимән, — деди,■
25 йәнә униңға: — Бизниңкидә саман билән боғуз
кәңри, *силәргә* қонғили жайму бар, — деди.
26 Шуан бу адәм еңишип Пәрвәрдигарниң алдида
сәждә қилип:
27 Өз шапаити билән һожамдин вападарлиғини
айимиған, ғожам Ибраһимниң Худаси болған
Пәрвәрдигарға һәмдусана оқулғай! Пәрвәрдигар
бу сәпиримдә мени ғожамниң қериндашлири турған
өйгә башлап кәлди! — деди.
28 Қиз жүгүрүп берип, буларниң һәммисини
анисиниң өйдикиләргә ейтип бәрди.
29 Әнди Ривкаһниң Лабан дегән бир акиси бар еди.
Лабан қудуқниң бешиға, у адәмниң қешиға жүгүрүп
чиқти.
30 Чүнки у сиңлисиниң бурун һалқисини вә
қоллиридики биләйүзүкләрни көрүп, һәмдә
сиңлисиниң: у адәм маңа мундақ-мундақ деди,

■ **24:24** Яр. 22:23.

дегинини аңлап, у адәмниң қешиға барди. Мана, у
киши қудуқниң йенида төгиләрниң қешида туратти.
31 Лабан униңға: — Әй Пәрвәрдигарниң бәхит-
бәрикити ата қилинғучи, киргәйла! Немә үчүн
ташқирида турдила? Мән өйни тәйярлап қойдум,
төгиләргиму жай раслидим, — деди.
32 У адәм өйгә кирди; Лабан төгиләрдин жүкни
чүшүрүп, төгиләргә саман билән боғуз берип, у
кишиниң һәм униң һәмраһлириниң путлирини
жуйғили су елип кәлди;□
33 андин у кишиниң алдиға таам қоюлди; лекин у: —
Мән гепимни демәй туруп таам йемәймән, — деди.
Лабан җавап берип: — Ейтқайла, деди.
34 У: — Мән болсам Ибраһимниң хизмәткаримән;
35 Пәрвәрдигар ғоҗамға көп бәхит-бәрикәт ата
қилғачқа, у улуқ бир киши болди. У униңға қой билән
кала, күмүч билән алтун, қул билән дедәкләрни, төгә
билән ешәкләрни бәрди.
36 Ғоҗамниң аяли Сараһ қериғанда ғоҗамға бир оғул
туғуп бәргән еди. Ғоҗам *оғлиға* өзиниң барлиғини
атиди.
37 Ғоҗам мени қәсәм қилдуруп: «Сән мән туруватқан
зиминдики Қананийларниң қизлиридин оғлумға
хотун елип бәрмә,
38 бәлки җәзмән атамниң өйигә, өз туққанлиримниң
қешиға берип, оғлумға хотун елип бәргәйсән», —
деди.
39 У вақитта мән ғоҗамға: «У қиз мән билән кәлгили
унимисичу?» — десәм,
40 у маңа җавап берип: «Тутқан йоллирим униңға
очуқ болған Пәрвәрдигарим Өз Пәриштисини сениң

□ **24:32 «Лабан төгиләрдин жүкни чүшүрүп»** — ибраний тилида «у төгиләрдин жүкни чүшүрүп».

билән әвәтип, йолуңни оң қилиду. Бу тәриқидә сән
мениң аилидикилирим арисидин, атамниң җәмәти
ичидин оғлумға хотун елип берисән.
41 Шундақ қилип аиләмдикиләрниң қешиға йетип
барғиниңда, сән мән қилдурған қәсәмдин халас
болисән; улар саңа қизни бәрмисиму охшашла
қәсәмдин халас болисән», — дегән еди.
42 Шуңа мән бүгүн бу қудуқниң қешиға келип: — Әй,
ғоҗам Ибраһимниң Худаси болған Пәрвәрдигар, әгәр
сән бу сәпиримни оң қилсаң: —
43 мана мән су қудуғиниң йенида туруватимән;
вә шундақ болсунки, су тартқили кәлгән қизға:
«Комзикиңдин маңа бир отлам су бәргән болсаң»,
десәм,
44 у маңа: «Сән ичкин, төгилириңгиму су тартип
берәй», дәп җавап бәрсә, ундақта бу қиз дәл
Пәрвәрдигар Өзи ғоҗамниң оғли үчүн бекиткән
қиз болсун, дәп дуа қилған едим.
45 Көңлүмдә техи сөзүм түгимәйла, мана, Ривкаһ
комзәкни мүрисидә көтирип чиқип, қудуқниң
бойиға чүшүп су тартти; мән униңға: — Илтипат
қилип, маңа су ичкили қойсаң, девидим,
46 у дәрһал комзикини мүрисидин чүшүрүп:
«Ичкәйла, төгилириниму суғирип қояй», деди.
Шуниң билән мән ичтим; у төгилиримниму суғирип
қойди.
47 Андин мән униңдин: — Кимниң қизи болисән,
дәп сорисам, у җавап берип: — Мән Наһорниң
Милкаһдин туғулған оғли Бетуәлниң қизи болимән,
— деди. Шу чағда мән униң бурниға һалқа, қоллириға
биләйүзүкләрни селип қойдум;
48 андин еңишип Пәрвәрдигарға сәҗдә қилдим;
ғоҗамниң қериндишиниң қизини униң оғли үчүн
елип кетишкә мениң йолумни оң қилғини үчүн,

ғожамниң Худаси болған Пәрвәрдигарға һәмдусана ейттим.
49 Әнди силәр ғожамға ихлас қилип шапаәт
көрситәйли десәңлар, буни маңа дәңлар. Әгәр
халимисаңлар, униму маңа ейтиңлар, мән оң
тәрәпкә яки сол тәрәпкә баримән, — деди.□
50 Әнди Лабан билән Бетуәл җавап берип: — Бу иш
Пәрвәрдигардин болғач, силигә я ундақ я бундақ
дейәлмәймиз.□
51 Мана, Ривкаһ алдилирида туриду; уни елип
кәткәйла. У Пәрвәрдигарниң дегинидәк өз
ғожилириниң оғлиға хотун болсун, — деди.
52 Ибраһимниң хизмәткари уларниң сөзлирини
аңлап, йәргә еңишип, Пәрвәрдигарға сәҗдә қилди.
53 Андин, хизмәткар күмүч буюмларни, алтун
буюмларни вә кийим-кечәкләрни чиқирип, буларни
Ривкаһқа бәрди; у йәнә қизниң акиси вә анисиғиму
қимм әтлик һәдийәләрни сунди.
54 Андин у вә һәмраһлири билән биллә йәп-ичип,
шу йәрдә қонуп қалди. Әтиси саһәрдә қопуп,
у уларға: мени ғожамниң қешиға йолға селип
қоюңлар, девиди,
55 Қизниң акиси билән аниси униңға: — Қиз бир
қанчә күн яки он күн йенимизда турсун; андин
барсун, — деди.
56 Амма у уларға: — Пәрвәрдигар мениң сәпиримни
оң қилған екән, мени тосмаңлар; ғожамниң қешиға

□ **24:49 «Әгәр халимисаңлар, униму маңа ейтиңлар, мән оң тәрәпкә яки сол тәрәпкә баримән»** — рошәнки, хизмәткар ишниң қандақ болушидин қәтъийнәзәр, Ибраһимниң аилисидикиләрниң қешиға йетип барғинида, улар қизни бәрмисиму охшашла қәсәмдин халас болидиғанлиғи ениқ турсиму, у қизни издәштин янмайтти. □ **24:50 «силигә я ундақ я бундақ дейәлмәймиз»** — Ибраний тилида: «силигә я яман я яхши дейәлмәймиз».

беришим үчүн мени йолға селип қоюңлар, — деди.
57 Улар униңға: — Қизни чақирип, униң ағзидин
аңлап бақайли, дәп
58 Ривкаһни чақирип униңдин: — Бу адәм билән
барамсән? дәп соривиди, у: — Барай, дәп җавап
бәрди.
59 Шуниң билән улар сиңлиси Ривкаһни, униң баққан
аниси, Ибраһимниң хизмәткари вә адәмлири билән
қошуп йолға селип қойди.■
60 У вақитта улар Ривкаһқа бәхит тиләп:
— Әй сиңлимиз, миңлиған он миңлиған адәмләрниң
аниси болғайсән!
Нәслиң дүшмәнлириниң дәрвазилириға егә болғай!
— деди.
61 Шуниң билән Ривкаһ билән униң дедәклири
орнидин туруп, төгиләргә минип, у кишигә әгишип
маңди. Шундақ қилип хизмәткар Ривкаһни елип
йолға чиқти.
62 Исһақ Бәәр-лаһай-рой дегән җайдин байила
қайтип кәлгән еди; чүнки у җәнуптики Нәгәвдә
туратти;■
63 Исһақ кәчқурун истиқамәткә далаға чиққан еди; у
бешини көтирип қариса, мана төгиләр келиватәтти.
64-65 Ривкаһ бешини көтирип, Исһақни көрди; у
дәрһал төгидин чүшүп, хизмәткардин: — Сәһрада
бизниң алдимизға чиқиватқан бу киши ким болиду?
— дәп сориди.
Хизмәткар: — Бу ғоҗамдур! деди. Ривкаһ дәрһал
чүмбилини тартип йүзини йепивалди.
66 Хизмәткар әнди қилған һәммә ишлирини Исһаққа
ейтип бәрди.
67 Исһақ қизни аниси Сараһниң чедириға башлап
кирди; у Ривкаһни өз әмригә алди; у униң хотуни

■ **24:59** Яр. 35:8 ■ **24:62** Яр. 16:14; 25:11.

болди. У уни яхши көрүп қалди; бу тәриқидә Исһақ
анисиниң вапатидин кейин тәсәлли тапти.□

25

Ибраһимниң башқа әвлатлири
1Тар. 1:28-42

1 Ибраһим Кәтураһ исимлиқ йәнә бир аялни алған
еди.
2 У Ибраһимға Зимран, Йоқшан, Медан, Мидиян,
Ишбак вә Шуаһни туғуп бәрди.■
3 Йоқшандин Шеба билән Дедан төрәлди; Деданниң
әвлатлири Ашурийлар, Летушийлар вә Леуммийлар
еди.□
4 Мидиянниң оғуллири Әфаһ, Ефәр, Һанох, Абида вә
Әлдааһ еди. Булар һәммиси Кәтураһниң әвлатлири
еди.
5 Ибраһим барлиғини Исһаққа ативәткән еди;■
6 Ибраһим техи һаят вақтида кичик хотунлиридин
болған оғуллириға һәдийәләрни берип, андин
буларни оғли Исһақтин жирақ турсун дәп, күн чиқиш
тәрәпкә, шәрқий зиминға әвәтивәткән еди.□

□ **24:67 «Исһақ анисиниң вапатидин кейин тәсәлли тапти»** — Сараһ бу иштин бурун вапат болған еди (23-бапни көрүң). ■ **25:2** 1Тар. 1:32. □ **25:3 «ашурийлар»** — мошу «ашурийлар» болса кейинки «Ашурлар» яки «Асурийләр» әмәс. «Ашурлар» яки «асурийләр» болса шәмниң әвлатлиридин еди (10:22ни көрүң). ■ **25:5** Яр. 24:36. □ **25:6 «кичик хотунлири»** — Һәҗәр вә Кәтураһлар еди. Ибраһимниң шундақ орунлаштуруши, шүбһисизки, кейинки вақитларда оғуллири арисида Худа вәдә қилған мирас (Пәләстин зимини) үстидә чиқиши мүмкин болған җедәлләрниң алдини елиш үчүн еди.

Ибраһимниң өлүми вә дәпнә қилиниши

7-8 Ибраһимниң өмриниң күнлири бир йүз йәтмиш
жил болди; у толиму қерип, күнлири тошуп,
нәпәстин тохтап вапат болди; у өз қовминиң қешиға
берип қошулди.□ ■
9 Униң оғуллири Исһақ вә Исмаил уни Мамрәниң
удулиға жайлашқан, һиттий Зоһарниң оғли
Әфронниң етизлиғидики Макпелаһниң ғарида дәпнә
қилди.
10 Бу етизлиқни Ибраһим һиттийлардин сетивалған
еди; мана бу йәрликкә Ибраһим дәпнә қилинди, аяли
Сараһму мошу йәргә дәпнә қилинған еди.
11 Ибраһим вапат болғандин кейин шундақ болдики,
Пәрвәрдигар униң оғли Исһақни бәрикәтлиди. Исһақ
Бәәр-Лаһай-Ройниң йенида туратти.

Исмаилниң әвлатлири

12 Төвәндикиләр Сараһниң мисирлиқ дедиги
Һәҗәрдин туғулған, Ибраһимниң оғли болған
Исмаилниң әвлатлири: —□
13 Исмаилниң оғуллириниң, уларниң
нәсәбнамилири вә қәбилилири бойичә исми
төвәндикичә: — Исмаилниң тунҗа оғли Небайот;
андин Кедар, Адбәәл, Мибсам,■
14 Мишма, Думаһ, Масса,
15 Һадад билән Тема, Йәтур билән Нафиш вә Қәдәмаһ
еди.

□ **25:7-8 «өз қовминиң қешиға берип қошулди»** — 15:15 вә изаһатини көрүң. ■ **25:7-8** Яр. 15:15. □ **25:12 «төвәндикиләр .... Исмаилниң әвлатлири»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң йәттинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Исмаилниң толидоти» («Исмаилниң әвлатлириниң тарихи») (25:12-18) башлиниду. ■ **25:13** 1Тар. 1:29.

16 Булар болса Исмаилниң оғуллири болуп, уларниң
кәнт вә чедиргаһлири уларниң нами билән аталған
болуп, улар он икки қәбилигә әмир болған еди.
17 Исмаилниң өмриниң жиллири бир йүз оттуз йәттә
жил болди; у ахирқи нәпсини тартип вапат болуп, өз
қовминиң қешиға берип қошулди.
18 *Униң әвлатлири* Һавилаһ районидин тартип
шурғичә олтирақлашти (Шур болса Мисирниң
уттурисида болуп, Ашурға баридиған йолда еди).
Исмаил өзиниң барлиқ қериндашлириниң удулида
олтирақлашти.□

Әсав билән Яқупниң дунияға келиши

19 Ибраһимниң оғли Исһақниң нәслиниң баяни
мундақтур: — Ибраһимдин Исһақ төрәлди.□
20 Исһақ Падан-Арамда олтиришлиқ арамий
Бетуәлниң қизи, арамий Лабанниң сиңлиси болған
Ривкаһни хотунлуққа алғанда қириқ яшқа киргән
еди.
21 Амма Ривкаһ болса туғмас болғачқа, Исһақ хотуни
үчүн Пәрвәрдигарға дуа-тилавәт қилди; Пәрвәрдигар
униң дуасини иҗабәт қилди; шуниң билән аяли
Ривкаһ һамилдар болди.■

□ **25:18 «Исмаил өзиниң барлиқ қериндашлириниң удулида олтирақлашти»** — бу баян Исмаил тоғрисидики илгәрки бешарәт (16:12)ниң әмәлгә ашурулушини көрситиду; униңдин бәлким Исмаил вә әвлатлириниң өз қериндашлири болған йәһудийлар вә башқилар билән қаршилишишиниң башланғанлиғини пуратқан болуши мүмкин. Мошу айәттики «Ашур» Асурийә әмәс, бәлким Синай чөлидики бир районни көрситиши мүмкин. □ **25:19 «Ибраһимниң оғли Исһақниң нәслиниң баяни мундақтур»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң сәккизинчи «толидот»и («тарихи», йәни «Исһақниң толидоти») («Исһақниң нәслиниң баяни») (25:19-35:26) башлиниду. ■ **25:21** Рим. 9:10.

22 Амма униң қосиғидики икки бала бир-бири
билән соқушқили турди. Шуниң билән Ривкаһ:
— Әгәр бундақлиғини билсәм, *һамилдар* болуп
немә қилаттим? — дәп Пәрвәрдигардин сәвәвини
сориғили барди.
23 Пәрвәрдигар униңға: —

«Сениң қосиғиңда икки әл бардур,
Ичиңдин икки хәлиқ чиқип бир-биридин айрилиду,
Бир хәлиқ йәнә бир хәлиқтин ғалип келиду,
Чоңи кичигиниң хизмитини қилиду» — деди.■

24 Униң ай-күни тошқанда, мана униң қосиғида
дәрвәқә бир жүп кош гезәк бар еди.□
25 Авал туғулғини қизғуч болуп, пүтүн бәдини
жувидәк түклүк еди. Улар униң исмини Әсав дәп
қойди.□
26 Андин иниси қоли билән Әсавниң тапинини тутқан
һалда чиқти. Бу сәвәптин униң исми Яқуп дәп
қоюлди. Улар туғулғанда Исһақ атмиш яшта еди.■

Әсавниң тунжилиқ һоқуқи, йәни тунжа оғуллуқ һоқуқни сетиветиши

27 Балилар өсүп чоң болди; Әсав маһир овчи болуп,
дала-жаңгалда жүридиған адәм болди. Яқуп болса

■ **25:23** 2Сам. 8:14; Рим. 9:12. □ **25:24** **«Әсав»** — «түклүк». □ **25:25** **«Яқуп»** — мәнаси «тапанға есилғучи» яки көчмә мәнидә «орун басар» яки «муһапизәтчи» дегәнлик еди. Кейин Әсав Яқупқа өч болуп келип, униң исмини «орун егиливалғучи» дегән сәлбий мәнидә ишлитиду (27:36). ■ **25:26** Һош. 12:4.

дурус адәм болуп, чедирларда туратти.□
28 Исһақ Әсавниң овлап кәлгән гөшидин дайим йәп
турғачқа, униңға амрақ еди. Лекин Ривкаһ Яқупқа
амрақ еди.
29 Бир күни Яқуп *почақ* шорписи қайнитивататти;
Әсав даладин һерип-ечип қайтип кәлди.
30 Әсав Яқупқа: — Мән һалимдин кәттим! Өтүнүп
қалай, аву қизилдин бәрсәң! — Аву қизил нәрсидин
мени озуқландурсаңчу! Мән һалимдин кәттим, —
деди (шу сәвәптин униң ети «Едом» дәпму аталди).□
31 Яқуп униңға: — Ундақ болса, тунҗилиқ һоқуқуңни
маңа сетип бәргин, — деди.□
32 Әсав: — Мән өләй дәватимән, бу тунҗилиқ
һоқуқиниң маңа немә пайдиси? — деди.■
33 Яқуп: — Әмисә һазир маңа қәсәм қилғин, девиди,
у униңға қәсәм қилип, тунҗилиқ һоқуқини Яқупқа
сетип бәрди.
34 Шуниң билән Яқуп Әсавға нан билән қизил почақ
шорписини бәрди. У йәп-ичип орнидин туруп

□ **25:27 «чүшәнмә»** — умумән ейтқанда, Тәвратта овчилиқ қилиш сәлбий қарилиду. «Чедирларда туратти» Яқупни һорун адәм дегәнлик әмәс, бәлки аилисидики ишлар, болупму чарвичилиқ билән шуғуллиниватқинини көрситиду. Яқупниң тәҗрибилик қойчи екәнлиги 29:7дин көрүниду. Бәзи тәрҗимиләрдә «Яқуп **җимғур** адәм» дейилгини билән ибраний тилидики бу сөз («там» яки «тамам») Тәвратта дайим «дурус», «камил» дегән мәнини билдүриду. □ **25:30 «Едом»** — «қизил». □ **25:31 «тунҗилиқ һоқуқи»** — (яки «тунҗа оғуллуқ һоқуқ») — Бу һоқуқ төрт ишни өз ичигә алған болуши мүмкин: — (1) пүткүл аилисидикиләр үчүн егидарчилиқ мәсъулийити; (2) башқа оғулларға қариғанда, атисидин мирасни бир һәссә көп елиш; (3) атисиниң бәхит-бәрикәт тиләш хәйрлиқ дуасидин алаһидә бәһриман болуш; (4) пүткүл аилисидикиләр үчүн каһинлиқ (дуа қилиш) вәзиписини өтәш. Биз «тунҗилиқ һоқуқи» тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә йәнә тохтилимиз. ■ **25:32** Йәш. 22:13; 1Кор. 15:32.

кәтти. Шундақ қилип Әсав тунҗилиқ һоқуқиға шунчә етиварсиз қариған еди.

26

Исһақниң Гәрарда мусапир болуп туруши

1 *Қанаан* зиминида Ибраһимниң вақтидики
ачарчилиқтин башқа йәнә бир қетимлиқ ачарчилиқ
йүз бәрди. Шуниң билән Исһақ Гәрар шәһиригә,
Филистийләрниң падишаси Абимәләкниң қешиға
барди.□
2 Пәрвәрдигар униңға көрүнүп мундақ деди: —
Сән Мисирға чүшмәй, бәлки Мән саңа көрситип
беридиған жутта турғин.□
3 Мошу зиминдин чиқмай мусапир болуп турғин;
шуниң билән Мән сән билән биллә болуп, саңа бәхит-
бәрикәт ата қилимән; чүнки Мән сән вә нәслиңгә
бу зиминларниң һәммисини берип, атаң Ибраһимға
бәргән қәсимимни ада қилимән;■
4 нәслиңни асмандики юлтузлардәк көпәйтимән вә
нәслиңгә бу зиминларниң һәммисини беримән; йәр
йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң *нами* билән
өзлиригә бәхит-бәрикәт тиләйду;□ ■

□ **26:1 «Абимәләк»** — шу вақитта Гәрар падишасиниң умумий унвани еди. Бу «Абимәләк» Ибраһимниң вақтидики «Абимәләк» (20-бап) әмәс. □ **26:2 «Сән Мисирға чүшмәй»** — Гәрар шәһири Қанаан зимининиң ичидә болуп, Мисир зиминиға баридиған йол үстидә еди. ■ **26:3** Яр. 13:15; 15:18. □ **26:4 «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң нами билән өзлиригә бәхит-бәрикәт тиләйду»** — яки «йәр йүзидики барлиқ әл-жутлар нәслиңниң вастиси билән бәхит-бәрикәт тапиду». ■ **26:4** Яр. 12:3; 18:18; 22:18.

5 Чүнки Ибраһим Мениң авазимға қулақ селип,
тапилиғиним, әмирлирим, бәлгүлимилирим вә
қанунлиримни бежа кәлтүрди, — деди.
6 Шуниң билән Исһақ Гәрарда туруп қалди.
7 Амма у йәрлик кишиләр униң аяли тоғрисида
сориса у: — Бу мениң сиңлим болиду, — деди; чүнки
Ривкаһ интайин чирайлиқ болғачқа, Исһақ өз-өзигә:
«Бу мениң аялим болиду», десәм, бу йәрлик адәмләр
Ривкаһниң сәвәвидин мени өлтүрүветәрмекин, —
дәп қорқти.
8 Лекин у шу йәрдә узақ вақит турғандин кейин
шундақ болдики, Филистийләрниң падишаси
Абимәләк дәризидин қаривиди, мана Исһақ вә аяли
Ривкаһ бир-биригә әркилишип туратти.□
9 Андин Абимәләк Исһақни чақирип: — Мана, у
җәзмән сениң аялиң екән! Сән немә дәп: «У
мениң сиңлим», дедиң? — девиди, Исһақ униңға:
— Чүнки мән әслидә униң сәвәвидин бириси мени
өлтүрүветәрмекин, дәп әнсиригән едим, — деди.
10 Абимәләк униңға: Бу бизгә немә қилғиниң? Тас
қапту хәлиқ арисидин бирәрси аялиң билән биргә
болғили?! Ундақ болған болса сән бизни гунаға
патқузған болаттиң! — деди.
11 Андин Абимәләк һәммә хәлиққә буйруп: — Кимки
бу кишигә вә яки хотуниға қол тәккүзсә җәзмән
өлтүрүлмәй қалмайду, — дәп ярлиқ чүшүрди.
12 Исһақ у зиминда териқчилиқ қилди: у шу жили
йәрдин йүз һәссә һосул алди; Пәрвәрдигар уни
бәрикәтлигән еди.
13 Бу киши баш көтирип, барғансери раваҗ тепип,
толиму катта кишиләрдин болуп қалди.

□ **26:8 «Исһақ вә аяли Ривкаһ бир-биригә әркилишип туратти»** — яки «Исһақ аяли Ривкаһни силап туратти».

14 Униң қой-кала падилири вә өйидики қуллири
интайин көпәйди; Филистийләр униңға һәсәт
қилғили турди.
15 Бу сәвәптин униң атиси Ибраһимниң күнлиридә
атисиниң қуллири колиған қудуқларниң һәммисини
Филистийләр етип, топа билән тиндурувәтти.□
16 Абимәләк Исһаққа: — Сән биздин зиядә күчийип
кәттиң, әнди аримиздин чиқип кәткин, — деди.
17 Исһақ у йәрдин кетип, Гәрар вадисиға чедир тикип,
шу йәрдә туруп қалди.
18 Ибраһим һаят вақтида *қуллири* бир мунчә
қудуқларни қазған еди; бирақ Ибраһим өлгәндин
кейин, Филистийләр уларни топа билән
тиндурувәткән еди. Исһақ бу қудуқларни қайтидин
колитип, уларға атиси илгири қойған исимларни
йәнә қойди.
19 Исһақниң қуллири вадида қудуқ колаватқанда
сулири урғуп чиқип ақидиған бир қудуқни
тепивалди.
20 Лекин Гәрардики падичилар Исһақниң
падичилиридин уни талишип: — Бу су бизниңкидур,
— деди. Улар Исһақ билән жедәлләшкәчкә, у бу
қудуқни «Есәк» дәп атиди.□
21 Улар йәнә башқа бир қудуқни колиди, улар йәнә
бу қудуқ тоғрисида жедәлләшти. Шуниң билән Исһақ
буниң исмини «Ситнаһ» дәп атиди.□
22 Андин у у йәрдин кетип, башқа йәргә берип, шу
йәрдиму йәнә бир қудуқ колиди; әнди Гәрардикиләр
бу қудуқни талашмиди. Бу сәвәптин у униң етини

□ **26:15 «қудуқларниң һәммисини Филистийләр етип, топа билән тиндурувәтти»** — ачарчилиқ болған вақтида бундақ қилиш яман иш һесаплинатти һәм һамақәтлик болатти. □ **26:20 «Есәк»** — «мажира». □ **26:21 «Ситнаһ»** — «қаршилиқ».

«Рәһобот» қоюп: «Әнди Пәрвәрдигар биз үчүн жай
бәргән екән, бу зиминда мевилик болимиз», — деди.□
23 Андин у у йәрдин чиқип Бәәр-Шебаға барди.
24 Пәрвәрдигар шу кечиси униңға көрүнүп: —
Мән болсам атаң Ибраһимниң Худасидурмән;
қорқмиғин, чүнки Мән сән билән биллимән, сени
бәхит-бәрикәтләп, нәслиңни қулум Ибраһимниң
сәвәвидин көпәйтимән, — деди.
25 У шу йәрдә бир қурбангаһ ясап, Пәрвәрдигарниң
намиға нида қилип ибадәт қилди. У шу йәрдә
чедирини тикти, Исһақниң қуллири шу йәрдә бир
қудуқ колиди.

Исһақниң Абимәләк билән падиша келишим түзүши

26 Әнди Абимәләк, ағиниси Аһуззат билән ләшкәр
беши Фикол биргә Гәрардин чиқип, униң қешиға
барди.
27 Исһақ уларға: — Маңа өчмәнлик қилип, мени
араңлардин қоғливәткәндин кейин, немә үчүн
мениң қешимға кәлдиңлар? — деди.
28-29 Улар жававән: — Биз Пәрвәрдигарниң сән билән
биллә болғинини рошән байқидуқ, шуниң билән
биз сениң тоғраңда: «Оттуримизда бир келишим
болсун, йәни бизләр билән сән бир-биримизгә қәсәм
берип әһдә қилишайли» дедуқ; шу вәҗидин сән бизгә
һеч қандақ зиян-зәхмәт йәткүзмигәйсән; биз саңа
һеч тәгмигинимиздәк, шундақла саңа яхшилиқтин
башқа һеч бир немә қилмиғинимиздәк (бәлки сени
аман-есәнлик ичидә йолуңға әвәткән едуқ) сәнму

□ **26:22 «Рәһобот» —** «азатә йәр».

шундақ қилғайсән. Мана һазир сән Пәрвәрдигар
тәрипидин бәхит-бәрикәт көрүватисән! — дейишти.□
30 Шуниң билән у уларға бир зияпәт қилип бәрди.
Улар болса йәп-ичти.
31 Әтиси таң сәһәрдә улар қопуп бир-биригә қәсәм
қилишти; андин Исһақ уларни йолға селип қойди;
улар униң қешидин аман-есән кәтти.
32 У күни шундақ болдики, Исһақниң қуллири келип,
униңға өзи колиған қудуқ тоғрисида хәвәр берип:
«Биз су таптуқ!» деди.
33 У униң намини «Шибаһ» қойди. Бу сәвәптин бу
шәһәрниң исми бүгүнгичә «Бәәр-Шеба» дәп атилип
кәлмәктә.□

Әсавниң ят қәбилидин алған аяллири

34 Әсав қириқ яшқа киргәндә, Һиттийлардин болған
Бәәриниң қизи Йәһудит билән Һиттийлардин болған
Елонниң қизи Басиматни хотунлуққа алди.
35 Амма булар Исһақ билән Ривкаһниң көңлигә азап
елип кәлди.■

27

Яқупниң Исһақни алдиши

□ **26:28-29 «әһдә қилишиш»** — «әһдә кесиш» дегән сөзләр билән ипадилиниду (15:10ни көрүң). □ **26:33 «Шебаһ» вә «Шеба»** — бу икки сөз «қәсәм» дегәнни билдүриду. «Бәәр-шеба» дегәнниң мәнаси «қәсәмниң қудуғи». Бу бәлким шу йәрдики иккинчи қудуқ болуши мүмкин; Ибраһим әслидә охшап кетидиған иш түпәйлидин шу йәргә охшаш исим қойған еди (31:21ниму көрүң). ■ **26:35** Яр. 27:46.

1 Исһақ қерип, көзлири торлишип, көзи ғува
көридиған болуп қалғанда шундақ болдики, у чоң
оғли Әсавни чақирип униңға: — Оғлум! — деди.
У: — Мана мән! — дәп җавап бәрди.
2 У униңға: — Мана мән әнди қерип кәттим, қанчилик
күн көридиғинимниму билмәймән.
3 Шуңа сәндин өтүнимән, қуралириң, йәни садақ
вә оқяйиңни елип җаңгалға чиқип, мән үчүн бир ов
овлап кәл;
4 мән яхши көридиған ләззәтлик тамақтин бирни
етип, маңа кәлтүргин. Мән уни йәп, өлүштин илгири
көңлүмдин саңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилай, —
деди.
5 Исһақ оғли Әсавға сөз қилғанда Ривкаһму аңлиди.
Әсав ов овлап кәлгили җаңгалға чиқип кәткәндә,
6-7 Ривкаһ оғли Яқупқа: — Мана мән атаңниң акаң
Әсавға: «Сән ов овлап келип, маңа ләззәтлик бир
таамни әткин; мән уни йәп өлүп кетиштин бурун
Пәрвәрдигар алдида саңа бәхит-бәрикәт тиләп дуа
қилай», — дәп ейтқинини аңлап қалдим.
8 Әнди, и оғлум, сөзүмгә қулақ селип буйруғинимни
қилғин.
9 Сән дәрһал падиға берип, өшкиләрниң ичидин есил
икки оғлақни елип кәлгин; мән улардин атаң үчүн у
яхши көридиған ләззәтлик бир таам тәйяр қилай.
10 Сән уни атаңниң алдиға елип киргин. Шуниң
билән у йәп, өлүп кетиштин бурун саңа бәхит-
бәрикәт тиләп дуа қилиду, — деди.
11 Лекин Яқуп аниси Ривкаһға: — Мана акам Әсав
болса түклүк киши, мән болсам түксиз силиқ тәнлик
адәммән.
12 Мабада атам мени силап қалса, ундақта мән униң
нәзиридә уни мазақ қилғучи адәм болуп қелип,
бешимға бәрикәт әмәс, бәлки ләнәт тапармәнмекин,

деди.
13 Аниси униңға: — Әй оғлум, саңа чүшидиған ләнәт
маңа чүшсун; амма сән пәқәт сөзүмгә қулақ селип,
берип *оғлақларни* елип кәл, — деди.
14 У берип уларни елип келип, анисиға бәрди. Аниси
униң атиси яхши көридиған ләззәтлик бир таамни
тәйяр қилди.
15 Андин Ривкаһ тунҗа оғли Әсавниң өйдә өз йенида
сақлақлиқ әң есил кейимлирини елип кичик оғли
Яқупқа кийдүрүп,
16 оғлақларниң терисини икки қоли билән бойнининң
түксиз җайиға йөгәп,
17 андин өзи әткән ләззәтлик таамлар билән
нанларни оғли Яқупниң қолиға тутқузди.
18 Яқуп атисиниң қешиға кирип: — Әй ата! — деди.
У: — Мана мән! Оғлум, сән ким болисән? — девиди,
19 Яқуп атисиға җавап берип: — Мән чоң оғуллири
Әсавмән, маңа ейтқанлиридәк қилдим; әнди
орунлиридин туруп, олтирип қилған овумниң
гөшигә еғиз тегип, андин көңүллиридин маңа бәхит-
бәрикәт тиләп дуа қилғайла, — деди.
20 Исһақ оғлиға: — Әй оғлум, қандақму уни шунчә тез
тепип кәлдиң? — девиди, у җавап берип: — Чүнки
Пәрвәрдигар Худалири уни дәл йолумға йолуқтурди,
— деди.
21 Исһақ Яқупқа: — Әй оғлум, йеқинрақ кәл, сән раст
оғлум Әсавму, әмәсму, силап бақай, — деди.
22 Шуниң билән Яқуп атиси Исһақниң қешиға йеқин
барди; у уни силап туруп: — Аваз Яқупниң авази,
лекин қол болса Әсавниң қолидур, — деди.
23 Униң қоллири болса акиси Әсавниң қоллиридәк
түклүк болғини үчүн уни тоналмай, униңға бәхит-
бәрикәт тиләп дуа қилди.
24 Андин у йәнә: — Сән раст оғлум Әсавмусән? дәп

соривиди, у җавап берип: — Дәл мән, — деди.
25 Исһақ униңға: — Таамни елип кәлгин, мән
оғлумниң ов гөшидин йәп, көңлүмдин саңа бәхит-
бәрикәт тиләп дуа қилай, — деди. *Яқуп* уни униң
алдиға қойди; у йеди. У шарап кәлтүрүвиди, униму
ичти.
26 Андин атиси Исһақ униңға: — Әй оғлум, әнди
йеқин келип мени сөйгин, — деди.
27 У униң қешиға берип уни сөйди. Атиси униң
кийиминиң пуриғини пурап униңға бәхит-бәрикәт
тиләп дуа қилип: —
«Мана, оғлумниң тенидики пурақ Пәрвәрдигар
бәрикәтлигән көкләмзарниң хуш пуриғиға
охшайдикән!□
28 Худа саңа асманниң шәбнимини,
Йәрниң мунбәт күчини ата қилип,
Ашлиқ-түлүк билән шарапниму көп бәргәй.■
29 Хәлиқләр сениң қуллуғуңда болғай,
Әл-милләтләр алдиңда тизланғай;
Қериндашлириңға ғоҗа болғайсән;
Анаңниң оғуллири саңа тизланғай;
Саңа ләнәт қилғанлар ләнәткә қалғай;
Саңа бәхит тилигәнләр бәхит тапқай!» — деди.■

Әсавниң Исһақтин дуа тәләп қилиши

30 Шундақ болдики, Исһақ Яқупқа дуа қилип болуп,
Яқуп атиси Исһақниң қешидин чиқип болушиға,
акиси Әсав овдин қайтип кәлди.
31 Уму ләззәтлик таамларни етип, атисиниң қешиға
елип кирип, атисиға: — Ата қопқайла, оғуллириниң

□ **27:27 «көкләмзарниң хуш пуриғи»** — демәк, даладики һәр хил гүл-гияниң вә от-чөпниң хуш пуриғи сиңдүрүлгән. ■ **27:28** Ибр. 11:20. ■ **27:29** Яр. 12:3.

ов гөшидин йәп, көңүллиридин маңа бәхит-бәрикәт
тиләп дуа қилғайла, — деди.
32 Атиси Исһақ униңға: — Сән кимсән? — деди.
У жавап берип: — Мән оғуллири, чоң оғуллири
Әсавмән! — деди.
33 Буни аңлап Исһақ алақзадиликкә чүшүп, пүтүн
бәдини жалақлап титрәп: — Ундақта баятин ов овлап
елип кәлгини ким? Сән келиштин бурун униң һәммә
нәрсисидин йәп, униңға бәхит-бәрикәт тиләп дуа
қилдим; вә бәрһәқ, у бәхит-бәрикәт көриду! — деди.
34 Әсав атисиниң сөзлирини аңлапла интайин
ечинарлиқ һалда үн селип аччиқ пәряд көтирип
атисиға: — Мениму, и ата, мениму бәхит-
бәрикәтлигәйла! — деди.■
35 У жавап берип: — Сениң иниң һейлә билән кирип,
саңа тегишлик бәхит-бәрикәтни елип кетипту, деди.
36 Әсав: — Раст униң ети Яқуп әмәсму?! Чүнки у
икки қетим мени путлап, орнумни тартивалди. Авал
тунжилиқ һоқуқумни тартивалди вә мана һазир у
маңа тегидиған бәхит-бәрикәтни елип кәтти, — деди,
Андин йәнә: — Мениң үчүн бирәр бәхит-бәрикәт
қалдурмидилиму? — деди.□ ■
37 Исһақ Әсавға жавап берип: — Мана, мән уни
үстүңгә ғожа қилдим; һәммә қериндашлирини униң
қуллуғида болидиған қилдим; ашлиқ вә йеңи шарап
билән уни қувәтлидим; әй оғлум, әнди саңа йәнә
немиму қилип берәләймән? — деди.
38 Әсав атисиға йәнә: — Әй ата, силидә пәқәт шу бирла

■ **27:34** Ибр. 12:17. □ **27:36 «мени путлап, орнумни тартивалди»** — бу дегәнлик ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду. Оқурмәнләрниң есидә барки, «Яқуп» дегәнниң бир мәнаси «орун егиливалғучи» (25:26ни көрүң). Мошу йәрдә «путлиғучи» дегән йәнә бир мәнаси болуши мүмкин. ■ **27:36** Яр. 25:33.

бәхит-бәрикәт бар едиму? Маңа, әй ата, маңиму
бәхит-бәрикәт тиләп дуа қилғайла! деди. Андин у үн
селип жиғлап кәтти.■
39 Атиси Исһақ униңға жавап берип: —
«Мана, туралғу жайиң йәрниң мунбәт күчидин нери,
Егиз асманниң шәбнимидин жирақ болур;
40 Сән қиличиңға тайинип жан бақисән,
Иниңниң хизмитидә болисән;
Лекин чегаридин чиқип кәзгиниңдә,
Сән бойнуңдин униң боюнтуруғини чиқирип
сундуруветисән» — деди.
41 Шуңа Әсав атиси униңға тилигән бәхит-бәрикәт
сәвәвидин Яқупқа өчмәнлик сақлап жүрди. Әсав
көңлидә: — Атамниң матәм күнлири йеқинлишип
қалди; шу чағда иним Яқупни өлтүрүветимән, дәп
хиял қилди.
42 Лекин Ривкаһ чоң оғли Әсавниң бу сөзлиридин
хәвәр тапти. У кичик оғли Яқупни чақирип униңға:
— Мана акаң Әсав сени өлтүрүветимән дәп өз-өзидин
тәсәлли тепиветипту;
43 әнди әй оғлум, сөзүмгә қулақ селип, қопуп
Һаранға, акам Лабанниң қешиға қечип кәткин;
44 акаңниң қәһри янғичә, униң қешида бир нәччә
вақит турғин.
45 Акаң аччиғидин йенип, сениң униңға қилғиниңни
унтуп кәткичә шу йәрдә туруп турғин; андин мән
адәм әвәтип, сени у йәрдин алдуруп келимән. Немә
үчүн бир күндила һәр иккиңлардин мәһрум болуп
қалай? — деди.

Яқупниң Лабанниң йениға сәпәр қилиши

46 Амма Ривкаһ Исһаққа: — Мән мошу Һиттий
қизлар вәжидин җенимдин җақ тойдум. Әгәр Яқупму

■ **27:38** Ибр. 12:17.

бу жуттики қизлардин, мошундақ һиттий қизни
хотунлуққа алса яшиғинимниң маңа немә пайдиси?
— деди.■

28

1 Шуниң билән Исһақ Яқупни чақирип, униңға
бәхит-бәрикәт тиләп, униңға җекиләп: — Сән
Қананийларниң қизлиридин хотун алма;
2 бәлки қопуп, Падан-Арамға, анаңниң атиси
Бетуәлниң өйигә берип, у йәрдин анаңниң акиси
Лабанниң қизлиридин хотун алғин.■
3 Һәммигә Қадир Тәңри сени бәхит-бәрикәтләп,
көпәйтип, сәндин көп хәлиқләрни чиқирип
көпәйткәй,
4 Шундақла Ибраһимниң бәхит-бәрикитини саңа вә
сениң билән нәслиңгә бәргәй; шундақ қилип сән
һазир Мусапир болуп туруватқан йәрни, йәни әслидә
Худа Ибраһимға бәргән зиминни егиләйсән! —
деди.■
5 Шуниң билән Исһақ Яқупни йолға салди. У Падан-
Арамға, арамий Бетуәлниң оғли, Яқуп билән Әсавниң
аниси Ривкаһниң акиси Лабанниң қешиға қарап
маңди.□

Әсавниң йәнә бир аял елиши

6-7 Әсав Исһақниң Яқупқа бәхит-бәрикәт тиләп,
уни Падан-Арамға шу йәрдин хотун елишқа
әвәткәнлигини, шундақла униңға бәхит-бәрикәт
тиләп, униңа җекиләп: Сән Қананийларниң

■ **27:46** Яр. 26:35. ■ **28:2** Һош. 12:13. ■ **28:4** Яр. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Қан. 34:4; Рос. 7:5. □ **28:5 «арамий»** — йәни «сурийәлик».

қизлиридин хотун алмиғин, дегәнлирини уқуп,
Яқупниңму өз ата-анисиға итаәт қилип, Падан-
Арамға кәткинини көргинидә,
8 Әсав: — қанаанйларниң қизлири атам Исһақниң
нәзиридә яман көрүнидикән, дәп билип йәтти.
9 У Исмаилниң қешиға берип, һазирқи хотунлириниң
үстигә Ибраһимниң оғли Исмаилниң қизи,
Небайотниң сиңлиси Маһалатни хотунлуққа алди.

Яқупниң Бәйт-Әлдә чүш көрүши

10 Яқуп болса Бәәр-Шебадин чиқип, Һаран тәрәпкә
меңип,
11 бир йәргә йетип кәлгәндә, күн олтирип кәткәчкә
шу йәрдә қонмақчи болди. У шу йәрдики ташлардин
бирини елип, бешиға ястуқ қилип қоюп, ухлиғили
ятти.□
12 У бир чүш көрди: — Мана, учи асманларға
тақишидиған бир пәләмпәй йәрдә тикләклик
туратти; Худаниң пәриштилири униңда чиқип-
чүшүп турушатти.■
13 Мана, Пәрвәрдигар униң үстидә туратти. У: —
«Мән болсам атаң Ибраһимниң Худаси вә Исһақниң
Худаси болған Пәрвәрдигардурмән; Мән сән ятқан бу
зиминни сениң билән нәслиңгә беримән.■
14 Нәслиң болса йәрниң тописидәк көп болуп, сән
мәғрип билән мәшриққә, шимал билән җәнупқа
йейилисән; сән вә нәслиңниң вастиси билән йәр
йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләр бәхит-бәрикәт
тапиду.■

□ **28:11 «ташлардин бирини елип, бешиға ястуқ қилип қоюп,...»** — яки «ташлардин бирини елип, униң бешиға қоюп...». ■ **28:12** Юһ. 1:52. ■ **28:13** Яр. 35:1, 3; 48:3; Қан. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Яр. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

15 Мана, Мән сән билән биллидурмән, қәйәргә барсаң
сени аман-есән сақлап, бу зиминға сени қайтуруп
келимән; чүнки саңа ейтқан сөзүмни ада қилмай
туруп, сени ташлимаймән» — деди.
16 Андин Яқуп ойғинип: — Бәрһәқ, Пәрвәрдигар бу
йәрдидур, лекин мән уни билмәптимән, — деди.
17 У қорқуп кетип: Бу җай аламәт дәһшәтлик бир җай
екән! Бу Худаниң өйи билән асманниң дәрвазисидин
башқа һеч җай әмәстур, — деди.
18 Яқуп әтиси сәһәр қопуп, бешиниң астиға қойған
ташни елип, *хатирә* түврүк сүпитидә тикләп, үстигә
зәйтун мейи қуюп қойди.□ ■
19 У җайниң исмини Бәйт-Әл дәп атиди; амма илгири
у җайниң ети Луз еди.
20 Андин Яқуп қәсәм билән вәдә қилип: — Әгәр
Худа мениң билән биллә болуп, бу сәпиримдә мени
сақлап, йегили нан, кийгили кийим берип,
21 Мән атамниң өйигә аман-есән йенип барсам,
ундақта Пәрвәрдигар мениң Худайим болиду;
22 Шуниңдәк мән хатирә түврүк сүпитидә тикләп
қойған бу таш Худаниң өйи болиду; һәм шундақла
сән маңа беридиған барлиқ нәрсиләрниң ондин бир
үлүшини саңа тәқдим қилмай қалмаймән, — деди.

29

Яқупниң Лабанниң өйигә бериши

1 Андин Яқуп сәпирини давамлаштуруп, мәшриқтики
қовмларниң зиминиға йетип кәлди.
2 У қаривиди, мана, яйлақта бир қудуқ туратти, униң
йенида үч топ қой падиси туратти; чүнки хәлиқ бу

□ **28:18 «Бәйт-Әл»** — «Худаниң өйи». ■ **28:18** Яр. 31:13; 35:14.

қудуқтин падиларни суғиратти. Қудуқниң ағзиға
йоған бир таш қоюқлуқ еди.
3 Қачаники падиларниң һәммиси у йәргә жиғилса,
падичилар бирликтә қудуқниң ағзидики ташни
жумилитиветип, қойларни суғирип, андин ташни
йәнә қудуқниң ағзиға өз орниға қоюп қоятти.
4 Яқуп *падичилардин*: Әй бурадәрләр, силәр қәйәрлик?
— дәп сориди. Улар: — Биз һаранлиқмиз, деди.
5 У улардин: — Силәр Наһорниң оғли Лабанни
тонумсиләр? — дәп сориди. Улар: — Тонуймиз, деди.
6 У улардин: — У саламәтму, дәп соривиди, улар
жавап берип: — У саламәт туруватиду. Мана әнә униң
қизи Раһилә қойлири билән келиватиду, деди.
7 У: — Мана, күн техи егиз турса, һазир техи малниң
жиғилидиған вақти болмиди; немишкә қойларни
суғирип, андин йәнә берип отлатмайсиләр? — деди.
8 Улар жавап берип: — Яқ, мундақ қилалмаймиз.
Авал падиларниң һәммиси жиғилип, падичилар
ташни қудуқниң ағзидин жумилитиваткәндин
кейин, андин қойларни суғиримиз, деди.□
9 У улар билән гәплишип турғинида, Раһилә
атисиниң қойлири билән йетип кәлди; чүнки у
қой баққучи еди.
10 Шундақ болдики, Яқуп анисиниң акиси Лабанниң
қизи Раһилә билән анисиниң акиси Лабанниң
қойлирини көргәндә, у қопуп берип, қудуқниң
ағзидин ташни жумилитиветип, анисиниң акиси
Лабанниң қойлирини суғарди.
11-12 Андин Яқуп Раһиләни сөйүп, жуқури аваз
билән жиғлап ташлиди вә Раһиләгә: — Мән сениң

□ **29:8 «падичилар»** — ибраний тилида «улар». Шу падичилар бир түркүм һоқуқлуқ падичилар болса керәк. Яки болмиса улар ейтқан ишлар шу йәрдә бир өрп-адәт болуп қалған болса керәк.

атаңниң туққини, Ривкаһниң оғли болимән, девиди,
у жүгүрүп берип атисиға хәвәр бәрди.
13 Шундақ болдики, Лабан өз сиңлисиниң оғли
Яқупниң хәвирини аңлиғанда, униң алдиға жүгүрүп
берип, уни қучағлап сөйүп, өйигә башлап кәлди.
Андин Яқуп Лабанға *кәчүрмишлириниң* һәммисини
дәп бәрди.□
14 Лабан униңға: — Сән дәрвәқә мениң сүйәк билән
гөшүмдурсән! — деди. Буниң билән у униң қешида
бир айчә туруп қалди.

Яқупниң алдинип қелиши

15 Андин Лабан Яқупқа: — Сән мениң туққиним
болғач, маңа бекарға хизмәт қиламсән? Ейтқина,
һәққиңгә немә алисән? — деди.
16 Лабанниң икки қизи бар еди; чоңиниң ети Леяһ,
кичигиниң ети Раһилә еди.
17 Леяһниң көзлири йеқимлиқ еди; амма Раһиләниң
болса тәқи-турқи келишкән, һөсни-җамали
чирайлиқ қиз еди.□
18 Яқупниң көңли Раһиләгә чүшкән болуп Лабанға: —
Мән сениң кичик қизиң Раһилә үчүн саңа йәттә жил
хизмәт қилай, деди.■
19 Лабан җавап берип: — Уни башқа кишигә
бәргинимдин саңа бәргиним яхши. Әнди мениңкидә
турғин, деди.

□ **29:13 «кәчүрмишлириниң һәммисини»** — ибраний тилида «бу ишларниң һәммисини». Демәк, тәрҗимимиздәк «йүз бәргән һәммә ишларни», яки у баятин Раһиләгә ейтқан ишларни (туққанчилиқ мунасивәтлирини) көрсәтсә керәк. □ **29:17 «Леяһниң көзлири йеқимлиқ»** — ибраний тилида «Леяһниң көзлири мулайим» (яки «юмшақ»). Буниң башқа хил тәрҗимилири болса: (1) тиниқ; (2) аҗиз (яхши көрмәйдиған); (3) нурсиз. ■ **29:18** Һош. 12:13.

20 Яқуп Раһиләни елиш үчүн йәттә жил хизмәт қилди.
Амма у уни интайин яхши көргәчкә, бу жиллар
униңға пәқәт бир нәччә күндәкла билинди.
21 Вақит тошқанда Яқуп Лабанға: — Мана мениң
күнлирим тошти. Әнди аялимни маңа бәргин, мән
униң қешиға кирәй, деди.
22 Лабан шу йәрдики һәммә кишиләрни жиғип,
зияпәт қилип бәрди.
23 Лекин шундақ болдики, кәч киргәндә, у чоң қизи
Леяһни Яқупниң йениға елип кәлди; Яқуп униң
қешиға кирип билләболди.
24 Лабан өз дедиги Зилпаһни қизи Леяһға дедәк
қилип бәрди.
25 Әтиси шундақ болдики, мана алдида Леяһ туратти!
У Лабанға: — Бу зади маңа немә қилғиниң? Әҗәба,
мән Раһилә үчүн саңа хизмәт қилмидимму? Мени
немишкә шундақ алдидиң?! — деди.
26 Лабан: Бизниң жутимизда кичигини чоңидин
илгири ятлиқ қилидиған рәсим-қаидә йоқ.
27 Әнди сән чоңиниң йәттә күнлүк той мурасимини
өткүзүп болғин; андин йәнә иккинчисиниму саңа
берәйли; у сениң маңа йәнә йәттә жил қилидиған
хизмитиңниң һәққи болиду, — деди.
28 Яқуп мақул болуп, Леяһниң йәттә күнлүк
той мурасимини өткүзүп болғанда, Лабан қизи
Раһиләниму униңға хотунлуққа бәрди.
29 Лабан дедиги Билһаһни қизи Раһиләгә дедәк
қилип бәрди.
30 Бу тәриқидә Яқуп Раһиләниңму қешиға кирди; у
Раһиләни Леяһдин зиядә яхши көрди. Андин кейин
у йәнә йәттә жил Лабанға хизмәт қилди.

Яқупниң пәрзәнтлири

31 Амма Пәрвәрдигар Леяһниң
этиварланмиғанлиғини көргәндә, униңға туғушни
несип қилди. Лекин Раһилә туғмас еди.□
32 Леяһ һамилдар болуп бир оғул туғуп: —
«Пәрвәрдигар харланғинимни көрди; әнди ерим
мени яхши көриду» дәп униң исмини «Рубән» қойди.
□
33 У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: —
«Пәрвәрдигар этиварланмиғанлиғини аңлап, буни
һәм маңа бәрди» дәп, униң исмини Шимеон қойди.□
34 У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: — «Әнди
бу қетим ерим маңа бағлиниду; чүнки мән униңға үч
оғул туғуп бәрдим» дәп униң исмини Лавий қойди.□
35 У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғуп: — «Әнди
бу қетим мән Пәрвәрдигарға һәмдусана оқуй!» дәп
униң исмини Йәһуда қойди. Андин у туғуттин тохтап
қалди.□

30

1 Амма Раһилә өзиниң Яқупқа бала туғуп
берәлмигинини көргәндә, һәдисиға һәсәт қилип
Яқупқа: — Маңа бала бәргин; болмиса өлимән, —
деди.

□ **29:31 «униңға туғушни несип қилди»** — ибраний тилида «у униң балиятқусини ачти». □ **29:32 «Рубән»** — «қара, бир оғул бала!» дегән мәнидә. □ **29:33 «Шимеон»** — «аңлаш» яки «аңлиған» дегән мәнидә. □ **29:34 «Лавий»** — «бағланған» яки «уланған» дегән мәнидә. □ **29:35 «Йәһуда»** — «һәмд» яки «мәдһийә» дегән мәнидә. Леяһниң сөзи интайин әһмийәтлик болуп, бу униң ихласмәнлиги вә етиқатини испатлайду. Йәһуда туғулғичә униң барлиқ арзу-тиләклири ери Яқупниң муһәббитигә еришиштин ибарәт еди. Лекин һазир еришмигән болсиму ағринмиди, бәлки Худаға мәдһийә оқуп, униңдин тәсәлли алди.

2 Шуниң билән Яқупниң Раһиләгә ғәзиви келип: —
Мән балияткуниң мевисини сәндин айиған Худаниң
орнидиму?! — деди.
3 — Мана, дедигим Билһаһ бу йәрдә туриду; сән униң
қешиға киргин, у мениң қучиғимға туғсун; мән у
арқилиқ балилиқ болай, — деди Раһилә.□
4 Шуниң билән у дедиги Билһаһни униңға хотун
қилип бәрди; Яқуп униң қешиға кирди.
5 Билһаһ һамилдар болуп, Яқупқа бир оғул туғуп
бәрди.
6 Раһилә: — «Худа мән үчүн адаләт жүргүзүп
пәрядимни аңлап, маңа бир оғул бәрди», дәп униң
исмини Дан қойди.□
7 Раһиләниң дедиги Билһаһ йәнә һамилдар болуп,
Яқупқа иккинчи оғлини туғуп бәрди.
8 Раһилә: — «Мән һәдәм билән бәслишип қаттиқ
тутушуп, йәңдим» дәп униң исмини Нафтали
қойди.□
9 Леяһ өзиниң туғуттин тохтап қалғанини көрүп,
дедиги Зилпаһни Яқупқа хотун қилип бәрди.
10 Леяһниң дедиги Зилпаһ Яқупқа бир оғул туғуп
бәрди.
11 Леяһ: — «Немидегән тәләйлик-һә!» дәп униң
исмини Гад қойди.□

□ **30:3 «у мениң қучиғимға туғсун»** — ибраний тилида «у мениң тизлирим үстигә туғсун» — демәк, дедәк туққан балилар Раһиләниң һесаплиниду. Ибраний тилида «мән у арқилиқ қурулимән» яки «униң вастиси билән мениң өйүм қурулиду». □ **30:6 «Дан»** — «у һөкүм чиқарди» яки «у адиллиқ қилди!» дегән мәнидә. □ **30:8 «мән һәдәм билән бәслишип қаттиқ тутушуп, ...»** — ибраний тилида «Худаниң мәдити билән һәдәм билән челишип,...». **«Нафтали»** — «елишиш» яки «челишиш» дегән мәнидә. □ **30:11 «Гад»** — «тәләйлик» яки «оңушлуқ» дегән мәнидә.

12 Леяһниң дедиги Зилпаһ Яқупқа иккинчи оғлини
туғуп бәрди.
13 Леяһ: «Мән бәхитликтурмән! Чүнки хотун-қизлар
мени бәхитлик дейишиду!» дәп униң исмини Ашир
қойди.□
14 Буғдай ормиси күнлиридә Рубән чиқип етизлиққа
барди вә етиздин бир қанчә муһәббәтгүлини терип,
буларни аниси Леяһниң қешиға әкәлди. Әнди Раһилә
Леяһқа: — Өтүнүп қалай, оғлуңниң муһәббәтгүлидин
бир нәччини маңа бәргин! — деди.□
15 *Леяһ* униңға җававән: — Еримни тартивалғиниң
йәтмәмду? Әнди оғлумниң муһәббәтгүлиниму
тартивалмақчимусән? — деди. Раһилә җавап берип:
— Ундақ болса у оғлуңниң муһәббәтгүллири үчүн
бүгүн кечә сән билән ятсун, — деди.
16 Яқуп кәчқурун етиздин қайтип кәлгинидә, Леяһ
униң алдиға чиқип: — Мениң қешимға киришиң
керәк; чүнки мән оғлумниң муһәббәтгүллири билән
сени иҗаригә алдим, — деди. Шундақ девиди, у бу
кечә униң билән ятти.
17 Худа Леяһниң дуасини аңлиди; у һамилдар болуп,
Яқупқа бәшинчи оғлини туғуп бәрди.
18 Шуниң билән Леяһ: «Дедигимни еримгә
бәргинимгә Худа әнди маңа «иҗарә һәққим»ни
ата қилди» дәп униң исмини Иссакар қойди.□
19 Леяһ йәнә һамилдар болуп, Яқупқа алтинчи
оғлини туғуп бәрди.
20 Леяһ: — «Худа маңа яхши тойлуқ ата қилди;
әнди ерим мениң билән биллә туридиған болди;

□ **30:13 «Ашир»** — «бәхитлик» дегән мәнидә. □ **30:14 «муһәббәтгүл»** — (яки «мандрак») — бу өсүмлүк муһәббәтни қозғап, һамилдар болуш имканийитини ашуриду, дәп қарилатти. □ **30:18 «Иссакар»** — «иҗарә» яки «инъам» дегән мәнидә.

чүнки мән униңға алтә оғул туғуп бәрдим» дәп униң
исмини Зәбулун қойди.□
21 Шуниңдин кейин, у бир қиз туғуп, униң исмини
Динаһ қойди.□
22 Амма Худа Раһиләни яд қилип, дуасини аңлап уни
туғидиған қилди,□
23 У һамилдар болуп, бир оғул туғди. У: — «Худа мени
номустин халас қилди», деди.
24 У: — «Пәрвәрдигар маңа йәнә бир бала бәрсә» дәп,
униң исмини Йүсүп қойди.□

Яқупниң бейиши

25 Раһилә Йүсүпни туққандин кейин Яқуп Лабанға: —
Мени өз жутумға, өз вәтинимгә кәткили қойғин.
26 Мениң саңа ишләп еришкән иш һәққим болған
аяллирим билән балилиримни маңа бәргин;
мән кетәй; чүнки мениң саңа ишлигән җапалиқ
хизмитим өзүңгә аян, — деди.
27 Лабан униңға җававән: Нәзириңдә илтипат тапқан
болсам, өтүнүп қалай, *йенимдин кәтмә*. Чүнки мән
Пәрвәрдигарниң сениң сәвәвиңдин маңа бәрикәт
бәргинини тонуп йәттим, девиди, *Яқуп* йәнә: —
28 Маңа алидиған һәққиңни тохтатқин; мән саңа
шуни берәй, деди.
29 *Яқуп* униңға җавап берип: — Мән саңа
қандақ хизмәт қилип кәлгиним, мениң қолумда
маллириңниң қандақ болғини өзүңгә аян.

□ **30:20 «ерим мениң билән биллә туридиған болди»** — яки «ерим мени һөрмәтләйдиған болди». **«Зәбулун»** — «макан қилиш» яки «һөрмәтләш» дегән мәнидә. □ **30:21 «Динаһ»** — « (адил) һөкүм» дегән мәнидә. □ **30:22 «уни туғидиған қилди»** — ибраний тилида «балиятқусини ечивиди». □ **30:24 «Йүсүп»** — «у йәнә бериду» яки «у қошуп бериду» дегән мәнидә.

30 Чүнки мән кәлмәстә мелиң аз еди; әнди наһайити
зор бир топ болди. Мениң қедимим қәйәргә йәтсә,
Пәрвәрдигар саңа бәрикәт ата қилди. Әнди мән қачан
өз аиләм үчүн егилик тикләймән? — деди.

31 Шуниң билән Лабан: — Мән саңа немә берәй,
девиди, Яқуп: — Сән маңа һеч немә бәрмигин; пәқәт
мениң шу ишимға қошулсаңла, мән йәнә падаңни
бекип, улардин хәвәр алимән.

32 Мән бүгүн пүткүл падаңни арилап, ала-чипар
қойларни, қара-қоңур пахланларни, шундақла
өшкиләрниң ичидинму ала-чипарлирини айрип
чиқимән. Булар мениң иш һәққим болсун.□

33 Кейин, мениң һәққимни тәкшүрүп кәлгән
вақтиңда, һәққаний болғиним көз алдиңда
испатлиниду; өшкиләр арисида ала-чипар
болмиғанлириниң һәммиси, пахланлар арисида
қара-қоңур болмиғанлириниң һәммиси оғрилап
келингән һесаплансун, — деди.

34 у вақитта Лабан: — Мақул, дегиниңдәк болсун, —
деди.

35 Шу күни *Лабан* тағил вә ала-чипар текиләрни,
ала-чипар чиши өшкиләрни, шундақла аз-паз ақ
чикими болған барлиқ өшкиләрни, барлиқ қара-
қоңур қозиларни айрип, өз оғуллириниң қолиға
тапшуруп,

36 өзи билән Яқупниң оттурисида үч күнлүк
арилиқни қойди. Яқуп болса Лабанниң падилириниң

□ **30:32 «қара-қоңур пахланлар»** — Пәләстиндә қоңур яки қара рәңлик қойлар аз учрайду. **«өшкиләрниң ичидинму ала-чипарлири»** — Пәләстиндә өшкиләрниң көпинчиси пүтүнләй қара яки пүтүнләй қоңурдур. **«булар»** — яки «булардин туғулғанлар».

қалғинини бақти.□
37 Лекин Яқуп терәк, бадам вә чинар дәрәқлиридин
юмран чивиқларни елип, қовзиқини йоллуқ қилип
шилип, ақ сизиқларни чиқарди.
38-39 Андин мал күйлигән вақитлирида су ичкили
кәлгәндә, у мошу шилған чивиқларни падилар су
ичидиған йәрләрдики улақларға малниң алдиға
тикләп қоятти. Мал бу *тағил* чивиқларниң алдида
жүпләшкәндин кейин улар тағил вә ала-чипар
қозиларни туғди.
40 Андин Яқуп бу қозиларни Лабанниң падисидин
айрип чиқарди; андин у Лабанниң падисиниң
йүзлирини тағил вә қоңур қойлириға қаритип
жүпләштүрди; шундақ қилип, у өз мелини Лабанниң
мелиға қошмай бөләк қоюп, өзи үчүн айрим
бадиларни қилди.□
41 Сағлам күчлүк мал жүпләшкинидә, Яқуп
чивиқларни падиниң көз алдиға улақларда қоятти;
маллар шу чивиқларниң йенида жүплишәтти.
42 Лекин жүплишиватқан мал ажиз болса, у
чивиқларни қоймайтти. Бу тәриқидә ажизлири
Лабанға, күчлүклири Яқупқа тәвә болди.

□ **30:36 «өзи»** — яки «улар». **«үч күнлүк арилиқни қойди»** — демәк, Лабан дәрһал падисидин Яқупниң һәққи болған мални, шундақла кәлгүсидә шундақ нәслини чиқиралайдиғанларни айрип, Яқуптин жирақ қилди. □ **30:40 «Лабанниң падисиниң йүзлирини тағил вә қоңур қойлири»** — Лабан бундақ тағил вә қоңур қойларни аллиқачан айриған болсиму, бу сөзләргә қариғанда у йәнила бундақлардин бәзилирини Яқупқа тапшурған охшайду. Әгәр Лабанниң оғуллири падиларни бақиқа ишәшлик болмиса, Лабан шу «тағил вә қоңур қойлар»дин чоң қойларни Яқупқа қайтидин тапшуруши мүмкин. Башқа бир имканийәт барки, Яқупниң бәзи тағил яки қоңур қозилири чоң болғанда у уларни Лабанниң ақ рәңлиқ қойлири арисиға қошқан. Яқупниң Лабан билән болған вақтидики тарих тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.

43 Шундақ қилип, бу киши наһайити бай болуп,
маллири, дедәклири, қуллири, төгилири вә
ешәклири хелә көп болди.

31

Яқупниң Лабанниң йенидин қечиши

1 Амма Яқуп Лабанниң оғуллириниң: — Яқуп
атимизниң пүтүн мал-мүлкини елип кәтти; униң
еришкән бу дөлити атимизниң тәаллуқатидин
кәлгән, дегинини аңлап қалди.□
2 Яқуп Лабанниң чирайиға қаривиди, мана, у өзигә
бурунқидәк хуш пеил болмиди.
3 Бу чағда, Пәрвәрдигар Яқупқа: — Сән ата-
бовилириңниң зиминиға, өз уруқ-туққанлириңниң
қешиға қайтип кәткин. Мән сениң билән биллә
болимән, — деди.
4 Шуниң үчүн Яқуп адәм әвәтип, Раһилә вә Леяһни өз
падиси турған көкләмгә чақирип келип
5 уларға мундақ деди: — Мән атаңларниң чирайиға
қарисам маңа бурунқидәк хуш пеил болмиди; амма
атамниң Худаси мән билән биллә болуп кәлди.
6 Күчүмниң йетишичә атаңларға ишләп бәргиним
силәргә аян;
7 һалбуки, атаңлар мени ахмақ қилип, һәққимни
он қетим өзгәртти; лекин Худа униң маңа зиян
йәткүзүшигә йол қоймиди.
8 Әгәр у: «Ала-чипар қозилар һәққиң болиду»,
десә, барлиқ падилар ала-чипар қозилиғили турди.
У: «Тағил қозилар һәққиң болсун», десә, барлиқ
падилар тағил қозилиғили турди.

□ **31:1 «бу дөлити»** — ибраний тилида «бу шан-шәрәпни».

9 Бу тәриқидә Худа атаңларниң маллирини
тартивелип, маңа бәрди.
10 Падилар күйлигән вақитта мән бир қетим чүшүмдә
бешимни көтирип шуни көрдумки, мана, малларниң
үстигә жүплишишкә етилған қочқар-текиләрниң
һәммиси тағил яки ала-чипар еди.
11 Андин Худаниң Пәриштиси чүшүмдә маңа: «Әй
Яқуп», девиди, мән жавап берип: «Мана мән», дедим.
12 У маңа: — «Әнди бешиңни көтирип қариғин; мана
малларниң үстигә жүплишишкә етилған қочқар-
текиләрниң һәммиси тағил вә ала-чипардур; чүнки
Мән Лабанниң саңа қилғинининиң һәммисини көрдүм.
13 Мән Бәйт-Әлдә *саңа көрүнгән* Тәңридурмән. Сән
шу йәрдә түврүкни мәсиһләп, Маңа қәсәм ичтиң.
Әнди сән орниңдин туруп, бу зиминдин чиқип, уруқ-
туққанлириңниң зиминиға янғин» деди.□ ■
14 Раһилә вә Леяһ униңға жавап берип: —
Атимизниң өйидә бизгә тегишлик несивә яки мирас
қалмиғанму?
15 Биз дәрвәқә униңға ят адәм һесаплинип
қалғанму?! У бизни сетивәтти, тойлуғимизниму
пүтүнләй йәп кәтти!□
16 Шундақ болғандин кейин, Худа Атимиздин
саңа елип бәргән барлиқ дөләт биз билән
балилиримизниңкидур. Әнди Худа саңа немә дегән
болса, шуни қилғин, — деди.
17-18 Шуниң билән Яқуп орнидин туруп, балилири вә
аяллирини төгиләргә миндуруп, еришкән барлиқ

□ **31:13 «Мәсиһләш» вә «Мәсиһ»** — бу ишлар тоғрисида «Тәбирләр»ни көрүң. Бу йәрдә Муқәддәс Китапта «мәсиһләш» яки «мәсиһ қилиш» дегән пеилниң тунжа қетим ишлитилишидур. ■ **31:13** Яр. 28:13,14,15. □ **31:15 «тойлуқлиримиз»** — мошу йәрдә Яқупниң Леяһ вә Раһиләни елиш үчүн ишлигининиң қиммитини көрсәтсә керәк.

маллири вә барлиқ тәәллуқатини, йәни Падан-Арамда тапқан тәәллуқатлирини елип, атиси Исһақниң йениға беришқа Қанаан зиминиға қарап йол алди.
19 Лабан болса қойлирини қирқиғили кәткән еди; Раһилә өз атисиға тәвә «өй бутлири»ни оғрилап еливалди.□
20 Яқуп арамий Лабанға өз қешидин оғриликчә қечип кетидиғанлиғини уқтурмай уни алдап қойған еди.□
21 У бар-йоқини елип қечип кәтти; у дәриядин өтүп Гилеад теғи тәрәпкә қарап йол алди.□

Лабанниң Яқупни қоғлиши

22 Үчинчи күни, Лабанға Яқупниң қачқини тоғрисида хәвәр йәтти.
23 У өз туққанлирини елип, йәттә күнлүк йолғичә кәйнидин қоғлап берип, Гилеад теғида униңға йетишти.
24 Лекин кечиси Худа арамий Лабанниң чүшигә кирип униңға: «Сән һези бол, Яқупқа я ақ я көк демә!»

□ **31:19 «өй бутлири»** — ибраний тилида «тәрафим». Бу бутлар қолда көтәргидәк кичик болуп, адәттә күмүчтин ясилатти. Қедимки вақитлардики бәзи бутпәрәс җәмийәтләрдә «тәрафим»ға егә болған адәм өйниң барлиқ тәәллуқатиниң егиси, ғоҗайини дәп һесаплинатти. Шуңа бу кичик «тәрафим» күмүч болғини үчүн әмәс, бәлки қануний әһмийити үчүн Лабанға интайин муһим еди. □ **31:20 «уни алдап қойған еди»** — ибраний тилида «униң көңлини оғрилиди» билән ипадилиниду. □ **31:21 «дәрия»** — мошу йәрдә «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.

деди.□
25 Лабан Яқупқа йетишип барғанда, Яқуп чедирини
тағниң үстигә тикгән еди. Лабанму туққанлири
билән Гилеад теғиниң үстидә чедир тикти.
26 Лабан Яқупқа: — Бу немә қилғиниң? Сән мени
алдап, қизлиримни урушта алған олҗидәк елип
кәттиң?
27 Немишкә йошурун қачисән, маңа хәвәр бәрмәй
мәндин оғриликчә кәттиң? Маңа дегән болсаң мән
хошал-хурамлиқ билән ғәзәл оқуп, дап вә чаң челип,
сени узитип қоймамтим?
28 Шундақ қилип сән маңа өз оғуллирим вә
қизлиримни сөйүп узитип қоюш пурситиниму
бәрмидиң. Бу иштә ахмақлиқ қилдиң.□
29 Силәргә зиян-зәхмәт йәткүзүш қолумдин келәтти;
лекин түнүгүн кечә атаңниң Худаси маңа сөз қилип:
«Һези бол, Яқупқа я ақ я көк демә» деди.
30 Хош, сән атаңниң өйини толиму сеғинғиниң үчүн
кәтмәй қоймайсән; лекин немишкә йәнә мениң
бутлиримни оғрилидиң? — деди.
31 Яқуп Лабанға җавап берип: — Мән қорқуп

□ **31:24 «Яқупқа я ақ я көк демә!»** — ибраний тилида «Яқупқа я яхши я яман гәпни қилма!». Бу сөзләр бәлким: «униңға бәрикәт тилимә яки уни қарғима» дегәнлик болса керәк. Худа немишкә «Яқупқа яхши гәп қилма» дегән? Бизниңчә Худа Лабанниң алдамчи маһийитини убдан биләтти; у Яқупқа бәрикәт тилисә алдамчи нийити билән тиләйдиғинини биләтти. Униң «яман гәп қилиш»иға, йәни уни қарғашқа йол қоймайтти, әлвәттә. Шуңа «Яқупқа я яхши я яман гәпни қилма!» дегини бәлким «пәқәт һәқиқәттин сөзлә!» дегәнлик болуши мүмкин. Бирақ Лабанниң Яқуп билән болған сөһбитигә қарисақ у йәнила ялғанчилиқтин жирақ кәтмәйду! □ **31:28 «өз оғуллирим»** — Лабанниң «оғуллирим» дегини униң һейлигәрлигини аян қилиду. Униң Яқуптин туғулған нәврә оғуллири бар еди, лекин у уларни «мениң оғуллирим» дәп һесаплайтти.

қачтим; чүнки сени қизлирини мәндин мәҗбурий тартиваламдикин, дедим.
32 Әнди бутлириңға кәлсәк, улар кимдин чиқса шу тирик қалмайду! Қериндашлиримиз алдида мәндин қандақла немәңни тонувалсаң, уни елип кәт, — деди. Һалбуки, Яқупниң Раһиләниң бутларни оғрилап кәлгинидин хәвири йоқ еди.
33 Лабан алди билән Яқупниң чедириға кирип, андин Леяһниң чедири һәм икки дедәкниң чедирлириға кирип ахтуруп һеч немә тапалмиди. Леяһниң чедиридин чиқип, Раһиләниң чедириға кирди.
34 Раһилә болса өй бутлирини елип, буларни төгиниң чоминиң ичигә тиқип қоюп, үстидә олтиривалған еди. Лабан пүткүл чедирини ахтуруп, һеч немә тапалмиди.
35 Раһилә атисиға: — Әй ғоҗам, алдиңда туралмиғиним үчүн хапа болмиғин; чүнки мән һазир аялларниң адәт мәзгилидә туруватимән, — деди. Шундақ қилип, Лабан һәммә йәрни қоймай ахтурупму, өй бутлирини тапалмиди.□
36 Шуниң билән Яқуп аччиқлап Лабан билән жедәллишип кәтти. Яқуп Лабанға: — Сән мени кәйнимдин мунчә алдирап-тенәп қоғлап кәлгидәк мәндә немә сәһвәнлик, немә гуна бар?
37 Сән һәммә жүк-тақлиримни ахтуруп чиқтиң, өйүңниң нәрсилиридин бирәр немә тапалидиңму? Бир немә тапқан болсаң, мениң қериндашлирим билән сениң қериндашлириңниң алдида уни қойғин, улар биз иккимизниң арисида һөкүм қилсун.
38 Мән мошу жигирмә жил қешиңда турдум; һеч қачан сағлиғиң вә чиши өшкилириң бала

□ **31:35 «мән һазир аялларниң адәт мәзгилидә туруватимән»** — ибраний тилида: «аялларниң адити һазир маңа чүшти».

ташливәтмиди; падилириңдин қочқарлириңни йегиним йоқ.
39 Боғуветилгәнлирини қешиңға елип кәлмәй, бу зиянни өзүм толдурдум; кечиси оғриланған яки күндүзи оғриланған болсун сән уни мәндин төлитип алдиң.
40 Мениң күнлирим шундақ өттики, күндүзи иссиқтин, кечиси соғтин қийнилип, уйқа көзүмдин қачатти.
41 Мениң күнлирим мошу жигирмә жилда өйүңдә туруп шундақ болди; он төрт жил икки қизиң үчүн саңа хизмәт қилдим, алтә жил падаң үчүн хизмәт қилдим; униң үстигә сән иш һәққимни он қетим өзгәрттиң.
42 Әгәр атамниң Худаси, йәни Ибраһимниң Худаси, йәни Исһақниң Қорқунучиси Болғанниң Өзи мән билән биллә болмиса еди, сән җәзмән мени қуруқ қол қилип қайтуруветәттиң. Лекин Худа мениң тартқан җәбир-җапалиримни, қоллиримниң мушәққитини көрүп түнүгүн кечә саңа тәнбиһ бәрди, — деди.

Яқупниң Лабан билән келишим түзүши

43 Лабан Яқупқа җавап берип: — Бу қизлар мениң қизлирим, бу оғуллар мениң оғуллирим, бу пада болса мениң падам болиду; шундақла көз алдиңдики һәммә нәрсә миниңкидур; амма мән бүгүн бу қизлиримни вә уларниң туққан оғуллирини немә қилай?□
44 Қени кәл, сән билән иккимиз бир әһдә түзүшәйли, бу мән билән сениң оттуримизда гува болсун, — деди.

□ **31:43 «мениң оғуллирим»** — 28-айәттики изаһатни көрүң. **«көз алдиңдики һәммә нәрсә миниңкидур»** — мошу сөзләз пүтүнләй хата, әлвәттә. Яқуп буларниң һәммисигә өз қолиниң әҗри билән еришкән еди.

45 Шуниң билән Яқуп бир ташни елип өрә тикләп
түврүк қилип қойди.

46 Андин Яқуп қериндашлириға: — Таш жиғиңлар,
— девиди, ташларни елип келип догилиди, шу йәрдә
таш догисиниң йенида ғизалиништи.

47 Лабан бу догини «Йәгар-Саһадута» дәп атиди, Яқуп
униңға «Галеәд» дәп ат қойди.□

48 Лабан: — Бу дога бүгүн сән билән мениң оттурамда
гува болсун, — деди. Шуңа бу сәвәптин догиниң нами
«Галеәд» аталди.

49 У җай йәнә «Мизпаһ», дәпму аталди; чүнки Лабан
йәнә: — Иккимиз бир-биримиз билән көрүшмигән
вақитларда, Пәрвәрдигар сән билән мениң оттурамда
қаравул болуп күзитип турсун.□

50 Әгәр сән қизлиримни бозәк қилсаң, яки
қизлиримниң үстигә башқа хотунларни алсаң, башқа
һеч киши қешимизда һазир болмиған тәғдирдиму,
мана, Худа мән билән сениң араңда гувачидур!

51 Лабан Яқупқа йәнә: — Мана, бу догиға қара,
мән билән сән иккимизниң оттурисида мән тикләп
қойған бу түврүккиму қара;

52 кәлгүсидә бу дога вә бу түврүкму мән яман нийәт
билән бу догидин сениң тәрипиңгә өтмәслигим үчүн,
сениңму нийитиңни яман қилип бу дога вә бу
түврүктин өтүп мениң тәрипимгә кәлмәслигиң үчүн

□ **31:47 «Йәгар-Саһадута»** — арамий тилида, «Галеәд» ибраний тилида «гувалиқ догиси» дегән мәнидә. □ **31:49 «Мизпаһ»** — «күзитиш мунари» дегән мәнидә болуп, йәнә «у күзитип турсун» дегән сөзниң аһаңиға йеқин.

гувачи болсун.□
53 Ибраһимниң илаһи, Наһорниң илаһи вә бу
иккисиниң атисиниң илаһлири аримизда һөкүм
чиқарсун, — деди. Яқуп болса атиси Исһақниң
Қорқунучиси Болғучи билән қәсәм қилди.□
54 Андин Яқуп тағ үстидә бир қурбанлиқ сунуп,
қериндашлирини өзи билән тамақлинишқа тәклип
қилди. Улар һәмдәстихан олтарди вә кечиси тағда
қонди.□
55 Әтиси таң сәһәрдә Лабан орнидин туруп,
нәврилири билән қизлирини сөйүп, уларға бәхит-
бәрикәт тиләп, өз өйигә раван болди.

32

Яқупниң Әсав билән көрүшүшкә тәйярлиниши

1 Яқуп өз йолиға кетип баратти; йолда Худаниң
пәриштилири униңға учриди.■

□ **31:52 «сениңму нийитиңни яман қилип бу дога вә бу түврүктин өтүп мениң тәрипимгә кәлмәслигиң үчүн гувачи болсун»** — әгәр жуқурида ейтқинимиздәк «өй бутлири»ға егә болуш «өйниң өзигә егә болғанлиқ» һесапланса, ундақта Лабанниң бу сөзлириниң мәхсити: — «Яқуп яки униң әвлатлири өй бутлиримни елип, мениң өй-тәәллуқатлиримни тартивелиш нийитидә мән тәрәпкә һәргиз кәлмисун» дегәнликтин ибарәт еди. □ **31:53 «Ибраһимниң илаһи, Наһорниң илаһи вә бу иккисиниң атисиниң илаһлири»** — Лабан, Ибраһимниң атиси Тәраһ вә Наһорлар асасән бутпәрәсләр еди («Йәш.» 24:2ни көрүң). □ **31:54 «тамақлинишқа тәклип қилди»** — бу таам бәлким қурбанлиқниң гөши болуши мүмкин. Ундақта у «енақлиқ қурбанлиғи» сүпитидә сунулған болса керәк («Лав.» 3-бапни көрүң). ■ **32:1** Яр. 48:16.

2 Яқуп уларни көрүп: — Бу жай Худаниң баргаһи
екән! — дәп, бу жайниң намини «Маһанаим» дәп
қойди.□
3 Андин Яқуп Сеир зиминидики «Едом яйлиғи»ға,
акиси Әсавниң қешиға алдин хәвәрчиләрни әвәтип,
4 уларға җекиләп: — Силәр ғоҗамға, йәни Әсавға:
«Кәминилири Яқуп мундақ деди: — Мән Лабанниң
қешида мусапир болуп, та мошу вақитқичә турдум.
5 Әнди мәндә кала, ешәк вә қойлар, қул-
дедәкләрму бар; мән өзлириниң нәзиридә илтипат
тапармәнмекин дәп ғоҗамға хәвәр йәткүзүшни
лайиқ көрдүм», дәңлар, — деди.
6 Хәвәрчиләр Яқупниң йениға йенип келип: — Биз
акилири Әсавниң қешиға бардуқ; у төрт йүз кишини
елип, силиниң алдилириға келиватиду, — деди.
7 Яқуп наһайити қорқуп, ғәм-ғуссигә чүшүп
адәмлирини қой, кала вә төгилиригә қошуп, икки
топқа айриди.
8 У: — «Әгәр Әсав келип бир топимизға һуҗум қилса,
йәнә бир топ қечип қутулуп қалар» — дәп ойлиди.
9 Андин Яқуп мундақ дуа қилди: — И атам
Ибраһимниң Худаси вә атам Исһақниң Худаси!
Маңа: «Өз зиминиң вә урук-туққанлириңниң қешиға
йенип кәткин, саңа яхшилиқ қилимән» дәп вәдә
қилған Пәрвәрдигар! ■
10 — Мән Сениң Өз қулуңға көрсәткән өзгәрмәс
барлиқ меһриванлиғиң вә барлиқ вападарлиғиң
алдида һеч немә әмәсмән; чүнки мән бу Иордан
дәриясидин өткинимдә ялғуз бир һасам бар еди.

□ **32:2 «Маһанаим»** — буниң мәнаси «икки баргаһ». Бу «икки баргаһ» Яқупниң баргаһи вә Худаниң баргаһини көрситиду. Яқупниң «баргаһ» дегинидин қариғанда, шу жайда көргән пәриштиләр дәрвәқә интайин көп болса керәк. ■ **32:9** Яр. 31:13.

Әнди мән икки топ адәм болуп қайтиватимән.□
11 Өтүнүп қалай, мени акам Әсавниң қолидин
қутқузғайсән; чүнки у келип мән билән хотун-
балилиримни өлтүрүветәмдикин, дәп қорқимән.
12 Сән: «Мән җәзмән саңа зор яхшилиқ қилип,
сениң нәслиңни деңиздики қумдәк һәдди-һесапсиз
көп қилимән», дегән едиң, — деди.■
13-15 У шу кечиси шу йәрдә қонуп қалди; андин у
қол илигидики маллардин елип, акиси Әсавға икки
йүз өчкә, жигирмә текә, икки йүз сағлиқ, жигирмә
қочқар, оттуз чиши төгини тайлақлири билән, қириқ
инәк, он буқа, жигирмә мада ешәк, он һаңга ешәкни
соғат қилип тәйярлап,□
16 Буларни айрим-айрим топ қилип
хизмәткарлириниң қолиға тапшуруп, уларға
җекиләп: — Силәр мәндин бурун меңип, һәр топниң
арисида арилиқ қоюп һайдап меңиңлар, — деди.
17 У әң алдидики топ билән маңған кишикә әмир
қилип: — Акам Әсав саңа учриғанда, әгәр у сәндин:
«Кимниң адимисән? Қәйәргә барисән? Алдиңдики
җаниварлар кимниң?» — дәп сориса,
18 Ундақта сән җавап берип: «Булар кәминилири
Яқупниң болуп, ғоҗам Әсавға әвәткән соғаттур.
Мана, у өзиму кәйнимиздин келиватиду» — дегин,
деди.
19-20 Шу тәриқидә у иккинчи, үчинчи вә улардин
кейинки падиларни һайдап маңғучи кишиләргиму
охшаш әмир қилип: — Әсав сизләргә учриғанда,
силәрму униңға шундақ дәңлар, андин: — Мана,
кәминилири Яқуп өзиму арқимиздин келиватиду, —
дәңлар, деди; чүнки у: — Мән алдимда барған соғат
билән уни мени кәчүрүм қилдуруп, андин йүзини

□ **32:10 «һеч немә әмәсмән»** — ибраний тилида «интайин кичикмән». ■ **32:12** Яр. 28:13. □ **32:13-15 «һаңга ешәк»** — яки «тәхәй».

көрсәм, мени қобул қилармекин, — дәп ойлиған еди.□
21 Шундақ қилип соғат алдин әвәтилди; у шу кечиси
барғаһда қонуп қалди.

Яқупниң Худа билән челишиши

22 У шу кечидә қопуп, икки аяли вә икки дедиги вә он
бир оғлини елип, Яббок кечигидин өтүп кәтти.
23 У уларни еқиндин өткүзди, шундақла һәммә
тәәллуғинниму у қарши тәрәпкә өткүзди.
24 Яқуп болса бу қатта ялғуз қалди; бир зат келип шу
йәрдә униң билән таң атқичә челишти.
25 Лекин бу зат уни йеңәлмәйдиғанлиғини көрүп,
униң янпишиниң йириқиға қолини тәккүзүп қойди;
шуниң билән улар челишиватқанда Яқупниң янпиши
қазандин чиқип кәтти.□
26 У зат: — Мени қоюп бәргин, чүнки таң атай дәп
қалди, деди.
— Сән мени бәрикәтлимигичә, сени қоюп бәрмәймән,
деди Яқуп.■
27 У униңдин: — Етиң немә? дәп сориди.
У: етим Яқуп, — деди.
28 У униңға: — Сениң етиң буниңдин кейин Яқуп
болмай, бәлки Исраил болиду; чүнки сән Худа
биләнму, инсан биләнму елишип ғалип кәлдиң, —
деди.□ ■

□ **32:19-20 «уни мени кәчүрүм қилдуруп, андин...»** — ибраний тилида «униң йүзи алдида кафарәт қилалаймән, андин...». «Кафарәт» дегән иш тоғрилиқ «Мис.» 29:33 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң. □ **32:25 «янпишиниң йириқиға...»** — яки «янпишиниң үгисигә». ■ **32:26** Һош. 12:4. □ **32:28 «Исраил»** — мәнаси «Худа билән биллә болған әмир» вә униң билән тәң «Худа билән елишқучи». ■ **32:28** Яр. 35:10.

29 Андин Яқуп униңдин: — Намиңни маңа дәп бәргин,
девиди, у: — Немишкә мениң намимни сорайсән? —
деди вә шу йәрдә униңға бәхит-бәрикәт ата қилди.□
30 Шуниң билән Яқуп: — Худани йүзму-йүз көрүп,
җеним қутулуп қалди, дәп у җайниң намини
«Пәниәл» дәп атиди.□
31 У Пәниәлдин өтүп маңғанда, күн униң үстибешини
йорутти; амма у янпиши түпәйлидин ақсап маңатти
.
32 Бу сәвәптин Исраиллар бүгүнгичә йотиниң
үгисидики пәйни йемәйду; чүнки шу Зат Яқупниң
янпишиниң йириқиға, йәни униң пейигә қолини
тәккүзүп қойған еди.

33

Яқупниң Әсав билән учришиши

1 Яқуп бешини көтирип қаривиди, мана Әсав төрт
йүз киши билән келивататти. Шуниң билән у
балилирини айрип, Леяһ, Раһилә вә икки дедәккә
тапшурди;
2 у икки дедәк вә уларниң балилирини һәмминиң
алдида маңдурди, андин Леяһ билән униң
балилирини, әң ахирида Раһилә билән Йүсүпни
маңдурди.
3 Өзи болса уларниң алдиға өтүп маңди, у акисиниң
алдиға йетип барғичә йәттә қетим йәргә баш уруп
тазим қилди.

□ **32:29 «Пәниәл»** — (яки «Пәнуәл») — мәнаси «Худаниң җамали».
□ **32:30 «Худани йүзму-йүз көрүп, җеним қутулуп қалди»** — бу интайин сирлиқ вақиә үстидә «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

4 Әсав униң алдиға жүгүрүп келип, уни қучағлап,
бойниға бешини қоюп, уни сөйди; һәр иккиси
жиғлишип кәтти.
5 Андин Әсав бешини көтирип қарап, аяллар вә
балиларни көрүп: — Бу сән билән биллә кәлгәнләр
кимләр? — дәп сориди.
Яқуп: — Булар Худа шапаәт қилип кәминилиригә
бәргән балилардур, — деди.
6 Андин икки дедәк вә уларниң балилири алдиға
берип, униңға тазим қилди;
7 Андин Леяһму униң балилири билән алдиға берип,
тазим қилди, ахирида Йүсүп билән Раһилә алдиға
берип, тазим қилди.
8 Әсав: — Маңа йолда учриған әшу топлириңда немә
мәхситиң бар? — девиди, Яқуп жавап берип: — Бу
ғожамниң алдида илтипат тепишим үчүндур, деди.
9 Лекин Әсав: — Әй қериндишим, мәндә йетип
ашқидәк бар. Сениң өз нәрсилириң өзүңгә қалсун,
деди.
10 Амма Яқуп: — Ундақ қилмиғин; әгәр мән
нәзәрлиридә илтипат тапқан болсам, соғитимни
қолумдин қобул қилғайла; чүнки силиниң мени
хошаллиқ билән қобул қилғанлирини көрүп,
дидарлирини көргинимдә Худаниң дидарини
көргәндәк болдум!
11 Әнди саңа кәлтүрүлгән, *Худадин көргән* бу
бәрикәтлиримни қобул қилғайла; чүнки Худа маңа
шапаәт көрсәтти, һәммә нәрсилирим бар болди, —
дәп униңдин қайта-қайта өтүнүвиди, у қобул қилди.
12 Андин Әсав: — Әнди биз қозғилип сәпиримизни
давамлаштурайли, мән сениң алдиңда маңай, деди.
13 У униңға жававән: — Ғожам көрдилә, балилар
кичик, қешимда емидиған қоза вә мозайлар бар; әгәр
мән буларни бир күнла алдиртип қоғлап маңдурсам,

пүткүл пада өлүп кетиду.
14 Шуңа өтүниманки, ғоҗам каминилиридин алдида
маңғач турсун; мән алдимдики мал-чарвиларниң
меңишиға, шундақла балиларниң меңишиға қарап
аста меңип, ғоҗамниң қешиға Сеирға удул барай,
деди.
15 У вақитта Әсав: — Ундақ болса, мән өзүм билән
кәлгән кишиләрдин бир нәччини қешиңда қоюп
кетәй, деди. Лекин у җавап берип: — Униң
немә һаҗити? Пәқәт ғоҗамниң нәзиридә илтипат
тапсамла шу купайә, деди.
16 Әсав у күни йолға чиқип Сеирға йенип кәтти.
17 Яқуп сәпәр қилип, Суккот дегән җайға кәлгәндә,
у йәргә бир өй селип, маллириға лапасларни ясиди.
Шуңа бу йәр «Суккот» дәп аталди.□
18 Шу тәриқидә Яқуп Падан-Арамдин қайтип, Қанаан
зиминидики Шәкәм шәһиригә аман-есән кәлди. У
шәһәрниң алдида чедир тикти.■
19 Андин у чедир тиккән йәрниң бир қисимини
Шәкәмниң атиси болған Һаморниң оғуллиридин бир
йүз қәситигә сетивелип,□
20 Шу йәрдә бир қурбангаһ селип, намини «Әл-Әлоһә-
Исраил» дәп атиди. □

34

Шәкәмниң Динаһниң номусиға тегиши

□ **33:17 «Суккот»** — мәнаси «кәпиләр» яки «лапаслар». ■ **33:18** Йә. 24:32; Рос. 7:16. □ **33:19 «қәситә»** — пул бирлиги болуп, қиммити бизгә намәлум. □ **33:20 «Әл-Әлоһә-Исраил»** — мәнаси ««Әл» Исраилниң Тәңрисидур» (ибраний тилида «Әл» болса «илаһ», «Худа» дегәнни билдүриду).

1 Бир күни, Леяһниң Яқупқа туғуп бәргән қизи Динаһ
жутниң қизлири билән көрүшкили чиқти.■
2 Шу жутниң әмри һивий Һаморниң оғли Шәкәм уни
көрүп қелип, уни тутувелип, зорлап номусиға тәгди.
3 Амма униң көңли Яқупниң қизи Динаһқа чүшүп,
уни яхши көрүп қалди вә униңға муһәббити билән
көңүл сориди.
4 Шуниң билән Шәкәм атиси Һамордин: — Бу қизни
маңа хотунлуққа елип бәргин, дәп тәләп қилди.
5 Яқуп *Шәкәмниң* қизи Динаһниң иппитигә
тәккәнлигини аңлап қалди. Униң оғуллири маллири
билән далаларда еди; шуңа Яқуп улар кәлгичә җим
туруп турди.
6 Шәкәмниң атиси Һамор Яқупниң алдиға униң билән
сөзләшкили чиқти;
7 Яқупниң оғуллири хәвәрни аңлапла далалардин
қайтип кәлгән еди. Булар *Шәкәмниң* қилмайдиған
ишни қилип, Яқупниң қизиниң номусиға тегип
Исраил қәбилисидә шәрмәндилик қилғини үчүн
азаплинип, интайин қаттиқ ғәзәпләнди.□
8 Һамор уларға сөз қилип: — Оғлум Шәкәмниң
көңли қизиңларға чүшүп қапту. Илтипат қилип уни
оғлумға хотунлуққа бәрсәңлар!
9 Биз билән қуда-бажа болуп, қизлириңларни бизгә
бериңлар, бизниң қизлиримизниму силәр елиңлар;
10 Биз билән биллә туруңлар. Мана, йәр алдиңларда
турупту; бу йәрни макан қилип, сода қилип, өзүңлар
үчүн өй-мүлүк елиңлар, — деди.
11 Шәкәм қизниң атиси билән ака-укилириға: —
Нәзириңларда илтипат тапсам дәймән; силәр немә

■ **34:1** Яр. 30:21. □ **34:7 «Исраил қәбилисидә»** — ибраний тилида «Исраилда». «Исраил» дегән бу сөз мошу йәрдә «Исраил қәбилиси» яки «Исраил хәлқи»ни көрсәткән. Буниң Муқәддәс Китапта биринчи қетим шу мәнидә ишлитилиши болиду.

десәңлар, шуни берәй.
12 Мәндин қанчилик тойлуқ яки соғат тәләп
қилсаңлар, маңа ейтқиниңларчә берәй; пәқәт бу
қизни маңа хотунлуққа бәрсәңларла болиду, деди.
13 Яқупниң оғуллири болса Шәкәм вә атиси Һаморға
һейлә-микир билән җавап бәрди, чүнки у сиңлиси
Динаһниң иппитигә тәккән еди;
14 уларға: — Биз бундақ қилалмаймиз, сиңлимизни
хәтнисиз бирисигә беришкә мақул дейәлмәймиз;
чүнки бу бизгә номус болиду.■
15 Пәқәт бир шәртимизгә көнсәңларла силәргә мақул
болимиз; силәрниң барлиқ әркәклириңлар хәтнә
қилинип биздәк болса,
16 Қизлиримизни силәргә берип, силәрниң
қизлириңларни биз елип араңларда олтирип, бир
қовм болуп қалимиз.
17 Амма бизгә қулақ салмай хәтнә қилинишқа
унимисаңлар, ундақта биз қизимизни елип кетимиз,
— деди.
18 Уларниң сөзлири Һамор вә оғли Шәкәмниң
нәзиригә яқти.
19 Жигит бу ишни кәйнигә созмиди, чүнки у Яқупниң
қизиға ежил болуп қалған еди; у атисиниң өйидә
һәммидин әтиварлиқ еди.
20 Шуниң билән Һамор оғли Шәкәм билән шәһәрниң
дәрвазисиға берип, шәһәрниң адәмлиригә сөз қилип:
—
21 Бу адәмләрниң биз билән енақ өткүси бар. Шуңа
улар мошу жутта туруп сода-сетиқ қилсун; мана, бу
җайниңИкки тәрипи уларға йәткидәк кәңридур.
Биз уларниң қизлирини хотунлуққа елип, өз
қизлиримизни уларға беримиз.

■ **34:14** Яр. 17:12,13,14.

22 Лекин пәқәт аримиздики һәммә әркәк улар хәтнә
қилинғандәк хәтнә қилинса, у адәмләр аримизда
туруп биз билән бир хәлиқ болушқа мақул дәйду.
23 Шу тәриқидә уларниң мал-тәәллуқати, һәммә
чарпайлири бизниңки болмамду? Биз пәқәт уларға
мақул десәкла, улар аримизда туриду, — деди.
24 Шуниң билән шәһәрниң дәрвазисидин кирип-
чиқидиғанларниң һәммиси Һамор билән оғли
Шәкәмниң сөзигә қулақ салди. Шәһәрниң
дәрвазисидин кирип-чиқадиғанларниң һәммиси
хәтнә қилинди.
25 Амма үчинчи күни, улар техичә ағриқ ятқинида
шундақ болдики, Яқупниң икки оғли, йәни
Динаһниң акилири Шимеон билән Лавий һәр
қайсиси өз қиличини елип, шәһәр хатирҗәмлик
ичидә турғинида бесип кирип, һәммә әркәкни
өлтүрүвәтти;□ ■
26 Улар Һамор билән оғли Шәкәмниму қиличлап,
Динаһни Шәкәмниң өйидин елип кәтти.
27 Андин Яқупниң *барлиқ* оғуллири:
«Улар сиңлимизниң номусиға тәгди» дәп,
өлтүрүлгәнләрниң җайиға келип, шәһәрни булап-
талаң қилди.□
28 Уларниң қой-кала, ешәклирини, шәһәрдики
һәммини, етизлиқлардики һәммини елип кәтти,
29 Шундақла уларниң барлиқ мал-мүлкини булап-
талап, барлиқ хотун-балиларни әсир қилип, өй
ичидики барлиқ нәрсиләрниму қошуп елип кәтти.

□ **34:25 «Динаһниң акилири»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Шимеон вә Лавий Динаһниң бир туққан (Леяһдин туғулған) иккинчи вә үчинчи акиси еди. ■ **34:25** Яр. 49:6. □ **34:27 «улар сиңлимизниң номусиға тәгди»** — бу толиму ашурувәткәнлик болиду. Чүнки пәқәт бирла адәм шундақ қилған еди.

30 Яқуп Шимеон вә Лавийни әйипләп: — Силәр
мени балаға тиқип, зиминдикиләр — Қананийлар
билән Пәриззийләрниң алдида сеситтиңлар. Бизниң
адимимиз аз бир хәлиқтурмиз; улар маңа қарши
чиқип жиғилип һуҗум қилиду; шуниң билән мән вә
җамәтим вәйран болимиз, — деди.□
31 Амма улар җавап берип: — Әҗәба, сиңлимизға бир
паһишә аялға қилғандәк муамилә қилса боламду? —
деди.□

35

Худаниң Бәйт-Әлдә Яқупқа башпанаһ болуши

1 Андин Худа Яқупқа: — Сән һазир Бәйт-Әлгә
чиқип, шу йәрни макан қил, өзүң акаң Әсавдин
қечип маңғиниңда саңа көрүнгән *Мән* Тәңригә бир
қурбангаһ ясиғин, — деди.■
2 Шуниң билән Яқуп өйидикиләр вә өзи билән
биллә болғанларниң һәммисигә мундақ деди:
— Араңлардики ят илаһ бутлирини ташливетип,
өзүңларни паклап егинлириңларни йәңгүшләңлар.
3 Андин қопуп Бәйт-Әлгә чиқимиз. Мән шу йәрдә
қийинчилиқта қалғанда дуайимни иҗабәт қилип,
жүргән йолумда мениң билән биллә болуп кәлгән
Тәңригә қурбангаһ салай, — деди.
4 Шуниң билән өз қоллиридики һәммә ят илаһ
бутлирини, шундақла қулақлиридики зириләрни

□ **34:30 «бизниң адимимиз аз бир хәлиқтурмиз»** — ибраний тилида «мән саним аз адәммән». □ **34:31 «Әҗәба, сиңлимизға бир паһишә аялға қилғандәк муамилә қилса боламду?»** — бу вақиә тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **35:1** Яр. 27:43; 28:12,13.

чиқирип Яқупқа бәрди. Яқуп буларни Шәкәмдики
дуб дәриғиниң түвигә көмүп қойди.
5 Андин улар сәпәргә атланди; амма әтрапидики
шәһәрләрни Худадин болған бир вәһимә басқачқа,
улар Яқупниң оғуллирини қоғлимиди.
6 Бу тәриқидә Яқуп вә униң билән биллә
болғанларниң һәммиси Қанаан зиминидики Луз,
йәни Бәйт-Әлгә йетип кәлди.
7 У шу йәрдә бир қурбангаһ ясиди; акисидин қечип
маңғинида шу йәрдә Худа униңға көрүнгини үчүн бу
җайниң исмини «Әл-Бәйт-Әл» дәп атиди.□ ■
8 Ривкаһниң баққан аниси Дәбораһ болса шу йәрдә
аләмдин өтти. У Бәйт-Әлниң айиғидики дуб
дәриғиниң түвидә дәпнә қилинди. Бу сәвәптин
шу дәрәқ «Жиға-Зарниң дуб дәриғи» дәп аталди.□

Худаниң Яқупқа йәнә бир қетим бәхит ата қилип, йеңи исмини тәкрарлиши

9 Яқуп *шу йол билән* Падан-Арамдин йенип кәлгәндин
кейин, Худа униңға йәнә бир қетим көрүнүп, униңға
бәхит-бәрикәт ата қилди. ■
10 Андин Худа униңға: — Сениң исмиң Яқуптур;
амма мундин кейин сән Яқуп аталмай, бәлки намиң
Исраил болиду, дәп униң исмини Исраил қоюп
қойди.■
11 Андин Худа йәнә униңға: — Мән Өзүм Һәммигә
Қадир Тәңридурмән; сән нәсиллинип, көпәйгин; бир

□ **35:7 «Әл-Бәйт-Әл»** — мәнаси «Бәйт-Әлдики Худа». ■ **35:7** Яр. 28:19. □ **35:8 «Жиға-Зарниң дуб дәриғи»** — ибраний тилида «Аллон-бақут». ■ **35:9** Һош. 12:5. ■ **35:10** Яр. 32:27; 2Пад. 17:34.

әл, шундақла бир түркүм әлләр сәндин пәйда болиду; падишаларму сениң пуштуңдин чиқиду.□ ■

12 Мән Ибраһим вә Исһаққа бәргән зиминни саңа беримән, шундақла сәндин кейинки нәслиңгиму шу зиминни беримән, — деди.

13 Андин Худа униң билән сөзләшкән җайдин, униң йенидин жуқуриға көтирилди.

14 Яқуп Худа өзи билән сөзләшкән җайда бир таш түврүкни тикләп, үстигә бир шарап һәдийәсини төкти вә зәйтун мейи қуюп қойди.■

15 Яқуп Худа өзи билән сөзләшкән шу җайниң намини «Бәйт-Әл» дәп атиди.□

Раһиләниң туғутта өлүп кетиши

16 Андин улар Бәйт-Әлдин меңип, Әфратқа азғина йол қалғанда, Раһиләни толғақ тутуп кетип, қаттиқ туғут азавида қалди.

17 Амма толғиғи қаттиқ еғирлашқанда, туғут аниси униңға: — Қорқмиғин, бу қетим йәнә бир оғлуң болидиған болди — деди.

18 Шундақ болдики, Раһилә җени чиқиш алдида, ахирқи нәпәси билән оғлиға «Бән-Они» дәп исим қойди; амма униң атиси уни «Бән-Ямин» дәп атиди.□

□ **35:11 «бир әл, шундақла бир түркүм әлләр сәндин пәйда болиду; падишаларму сениң пуштуңдин чиқиду»** — бу бешарәт тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **35:11** Яр. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Яр. 28:18. □ **35:15 «Бәйт-Әл»** — «Худаниң өйи». Бу Яқупниң иккинчи қетим бу намни шу йәргә қоюши еди. Шүбһисизки, у бу намниң әһмийитини бир қәдәр толуқ чүшәнгини үчүн шундақ қилди. □ **35:18 «Бән-Они»** — (әрәбчә «Ибн-Аний») — мәнаси «қайғумниң оғли». «Бән-Ямин» (Бинямин) дегәнниң мәнаси «оң қолдики оғул» яки «амәтлик бала».

19 Раһилә вапат болди вә Бәйт-Ләһәм дәп атилидиған
Әфратниң йолиниң бойиға дәпнә қилинди.■
20 Яқуп униң қәбриниң үстигә бир хатирә теши
тикләп қойди. Бүгүнгә қәдәр «Раһиләниң Қәбир
Теши» шу йәрдә турмақта.
21 Андин Исраил сәпәрни давамлаштуруп Мигдал-
Едирниң у тәрипидә өз чедирини тикти.□

Яқупниң оғуллири

22 Исраил у зиминда турған вақтида, Рубән берип өз
атисиниң кенизиги Билһаһ билән бир орунда ятти;
Исраил буни аңлап қалди.
Яқупниң он икки оғли бар еди: —■
23 Леяһдин туғулған оғуллири: — Яқупниң тунҗа
оғли Рубән вә Шимеон, Лавий, Йәһуда, Иссакар һәм
Зәбулун еди.■
24 Раһиләдин туғулған оғуллири: — Йүсүп вә
Бинямин еди.
25 Раһиләниң дедиги Билһаһдин туғулған оғуллири:
— Дан вә Нафтали еди.
26 Леяһниң дедиги Зилпаһдин туғулған оғуллири: —
Гад билән Ашир еди. Булар болса Яқупқа Падан-
Арамда туғулған оғуллири еди.

Исһақниң аләмдин өтүши

27 Әнди Яқуп атиси Исһақниң қешиға, Ибраһим вә
Исһақ Мусапир болуп турған Кириат-Арба, йәни
Һебронниң йенидики Мамрәгә кәлди.
28 Исһақниң көргән күнлири бир йүз сәксән жил
болди.

■ **35:19** Яр. 48:7. □ **35:21** **«Исраил»** —Йәни Яқуп, әлвәттә. **«Мигдал-Едир»** — мәнаси «қой падиси мунари». ■ **35:22** Яр. 49:4. ■ **35:23** Яр. 46:8; Мис. 1:2.

29 Исһақ толиму қерип, күнлири тошуп, нәпәстин
тохтап вапат болди вә өз қовминиң қешиға берип
қошулди. Униң оғуллири Әсав билән Яқуп уни дәпнә
қилди.□ ■

36

Әсавниң әвлатлири
1Тар. 1:35-54

1 Төвәндикиләр Әсавниң әвлатлиридур (Әсав йәнә
Едом дәпму атилиду): —□ ■
2 Әсав аяллирини Қананийларниң қизлиридин алди,
йәни һиттийлардин болған Елонниң қизи Адаһ
билән һивийлардин болған Зибеонниң нәвриси,
Анаһниң қизи Оһолибамаһни алди;
3 униңдин башқа Исмаилниң қизи, Небайотниң
сиңлиси Басиматнիму алған еди.
4 Адаһ Әсавға Елифазни туғуп бәрди; Басимат болса
Реуәлни туғди.
5 Оһолибамаһ Йәуш, Яалам вә Кораһни туғди; булар
Қанаан зиминида Әсавға туғулған оғуллар еди.
6 Әсав аяллири, оғул-қизлири, өйидики һәммә
кишилирини вә чарпайлирини, барлиқ улақлирини,

□ **35:29 «күнлири тошуп,...»** — ибраний тилида «күнләр билән толған болуп, ...» дегән сөзләр билән ипадилиниду. **«өз қовминиң қешиға берип қошулди»** — «ибраний тилида «өз қовмлириға қошулди» — 15:15 вә изаһатини көрүң. ■ **35:29** Яр. 25:8.
□ **36:1 «Төвәндикиләр Әсавниң әвлатлиридур»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң тоққузинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Әсав (Едом)ниң әвлатлириниң тарихи» («Әсавниң әвлатлириниң тарихи») (36:1-8) башлиниду. **«Едом»** — буниң мәнаси «қизил» болуп, Сеир районидики тупрақниң рәңгини көрситиду. Әсав өзиму «қизил адәм» болуп, «қизил бир зимин»да олтирақлашқан.
■ **36:1** 1Тар. 1:35.

шундақла Қанаан зиминида тапқан барлиқ
тәәллуқатлирини елип, иниси Яқуптин айрилип,
башқа бир жутқа көчүп кәтти.
7 Чүнки һәр иккисиниң тәәллуқатлири интайин көп
болғачқа, бир йәрдә биллә туралмайтти; мусапир
болуп турған зимин уларниң мал-чарвилириниң
көплүгидин уларни бақалмайтти.■
8 Буниң билән Әсав (Әсав Едом дәпму атилиду) Сеир
теғиға берип, олтирақлишип қалди.■
9 Төвәндикиләр тағлиқ район Сеирдики
Едомийларниң ата-бовиси Әсавниң әвлатлиридур:
—□
10-13 Әсавниң оғуллири: — Әсавниң аяли адаһниң
оғли Елифаз; Әсавниң аяли Басиматниң оғли Реуәл.
Елифазниң оғуллири: — Теман, Омар, Зәфо, Гатам
вә Кәназ еди. Әсавниң оғли Елифазниң кичик
хотуни Тимна еди; у Елифазға Амаләкни туғуп бәрди.
Жуқирилар болса Әсавниң аяли адаһниң әвлатлири
еди. Реуәлниң оғуллири: — Наһат, Зәраһ, Шаммаһ
вә Миззаһ еди; булар Әсавниң аяли Басиматниң
әвлатлири еди.
14 Әсавниң аяли, йәни Зибеонниң чоң қизи, Анаһниң

■ **36:7** Яр. 13:6. ■ **36:8** Йә. 24:4. □ **36:9 «Төвәндикиләр ... Едомийларниң ата-бовиси Әсавниң әвлатлиридур: —»** — мошу жүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң онинчи «толидот»и («тарихи»), йәни «Әсавниң **Сеирда олтирақлашқан** әвлатлириниң толидоти» («Әсавниң **Сеирда олтирақлашқан** әвлатлириниң тарихи») (36:9-37:1) башлиниду. Әсав авал Қанаан зиминида туруп бир нәччә пәрзәнт көрди; булар 1-8-айәттә хатирилиниду. Андин у «Сеир тағлиқ райони»да туруп у йәрдә бир нәччә пәрзәнтлик болған; бу йәрдә дейиливатқини шуларниң әвлатлирини көрситиду (36:9-37:1). Мәзкур тарих шу тағлиқ районлуқ «Һорийлар»ниң тарихини өз ичигә алиду. Қариғанда, Һорийлар авал Әсавларға бойсунуп, андин улар билән ассимилятсийилишип бир милләт, йәни «Едомлар» яки «Едомийлар» болуп қалған.

қизи болған Оһолибамаһниң оғуллири: у Әсавға
Йәуш, Яалам вә Кораһни туғуп бәрди.
15 Әсавниң әвлатлириниң ичидин төвәндики
әмирләр чиққан: — Әсавниң тунҗа оғли Елифазниң
оғуллиридин: — әмир Теман, әмир Омар, әмир Зәфо,
әмир Кеназ,□
16 әмир Кораһ, әмир Гатам вә әмир Амаләк чиққан.
Булар Едом зиминида Елифазниң нәслидин чиққан
әмирләр болуп, Адаһниң әвлатлири еди.
17 Әсавниң оғли Реуәлниң оғуллиридин әмир Наһат,
әмир Зәраһ, әмир Шаммаһ вә әмир Миззаһлар
чиққан; булар Едом зиминида Реуәлниң нәслидин
чиққан әмирләрдур; уларниң һәммиси Әсавниң
аяли Басиматниң әвлатлири еди.
18 Әсавниң аяли Оһолибамаһниң оғуллиридин
әмир Йәуш, әмир Яалам вә әмир Кораһлар чиққан.
Булар Анаһниң қизи, Әсавниң аяли Оһолибамаһниң
нәслидин чиққан әмирләр еди.
19 Булар Әсавниң, йәни Едомниң әвлатлири болуп,
едомийларниң әмирлири еди.

Сеирниң әвлатлири — Һорийлар

20-21 Һорийлардин болған Сеирниң *Едом* зиминида
олтарған әвлатлири: — Лотан, Шобал, Зибеон, Анаһ,
Дишон, Езәр вә Дишан еди. Булар Сеирниң әвлатлири
болуп, Едом зиминида Һорийларниң әмирлири
еди.□ ■

□ **36:15 «әмирләр»** — мошу йәрдә Әсавниң нәслидин чиққан қәбилиләрниң әмирлири (қәбилә башлиқлири)ни көрсәтсә керәк. □ **36:20-21 «Һорийлардин болған Сеирниң Едом зиминида олтарған әвлатлир»** — Һорийлар Әсавлар «Сеир зимини»ға кириштин илгирила шу йәрдә олтирақлашқанлар еди. Сеир уларниң әҗдати болуп, зимин униң исми билән аталған еди. ■ **36:20-21** 1Тар. 1:38.

22 Лотанниң оғуллири Һори билән Һемам еди;
Лотанниң сиңлиси Тимна еди.
23 Шобалниң оғуллири: Алван, Манаһат, Ебал, Шефо
вә Онам еди.
24 Зибеонниң оғуллири: — Аяһ вә Анаһ еди. Бу
Анаһ чөлдә атиси Зибеонниң ешәклирини беқиветип,
аршаңларни тепивалған Анаһниң дәл өзи шу еди.
25 Анаһниң пәрзәнтлири: оғли Дишон; Анаһниң қизи
Оһолибамаһ еди.
26 Дишонниң оғуллири: Һәмдан, Әшбан, Итран вә
Керан еди.

27 Езәрниң оғуллири: Билһан, Зааван вә Акан еди.
28 Дишанниң оғуллири: Уз вә Аран еди.
29-30 Һорийларниң өзлириниң әмирлири: әмир
Лотан, әмир Шобал, әмир Зибеон, әмир Анаһ, әмир
Дишон, әмир Езәр вә әмир Дишан еди. Булар болса
Һорийларниң Сеир зиминида өз намлири бойичә
аталған қәбилиләрниң әмирлири еди.

Едомдики падишалар

31 Исраилларниң үстигә һеч падиша техи сәлтәнәт
қилмаста Едом зиминида сәлтәнәт қилған
падишалар төвәндикидәк: —■
32 Беорниң оғли Бела Едомда сәлтәнәт қилди; униң
шәһириниң исми Динһабаһ еди.
33 Бела өлгәндин кейин, бозраһлиқ Зәраһниң оғли
Йобаб униң орнида сәлтәнәт қилди.
34 Йобаб өлгәндин кейин, теманийларниң
зиминидин кәлгән Һушам униң орнида сәлтәнәт
қилди.
35 Һушам өлгәндин кейин, Бедадниң оғли Һадад униң
орнида сәлтәнәт қилди. У Моабниң яйлақлирида

■ **36:31** 1Тар. 1:43.

мидиянийларға һуҗум қилип йәңгән еди. Униң шәһириниң исми Авит еди.

36 Һадад өлгәндин кейин, масрәкаһлиқ Самлаһ униң орнида сәлтәнәт қилди.

37 Самлаһ өлгәндин кейин, «Дәрияниң бойидики Рәһобот»тин кәлгән Саул униң орнида сәлтәнәт қилди.□

38 Саул өлгәндин кейин, Акборниң оғли Баал-һанан униң орнида сәлтәнәт қилди.

39 Акборниң оғли Баал-һанан өлгәндин кейин, Һадар униң орнида сәлтәнәт қилди. Униң шәһириниң исми Пау еди. Униң аялиниң исми Мәһетабәл болуп, у Мәй-Заһабниң қизи болған Матрәдниң қизи еди.□

40-43 Әсавниң нәслидин болған әмирләр уларниң ат-исимлири, җәмәтлири, нәсәбнамилири вә турған җайлири бойичә: әмир Тимна, әмир Алваһ, әмир Йәһәт, әмир Оһолибамаһ, әмир Елаһ, әмир Пинон, әмир Кеназ, әмир Теман вә әмир Мибзар, әмир Магдийәл вә әмир Ирамлар еди. Булар Едомийларниң әмирлири болуп, өзлири егиләп олтирақлашқан җайлар өз намлири билән аталған еди. Мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-

---

□ **36:37 «Дәрия»** — мошу йәрдә «Әфрат дәрияси»ни көрситиду.
□ **36:39 «Акборниң оғли ... өлгәндин кейин, Һадар униң орнида сәлтәнәт қилди»** — қариғанда, Һорийларниң падишалири сулалә түзүми бойичә әмәс, мәлум сайлам йоли билән таллинатти.

бовиси болди.□ ■

37

Йүсүп вә униң қериндашлири

1 Яқуп болса атиси мусапир болуп турған йәрдә, йәни
Қанаан зиминида олтирақлашти.■
2 Төвәндикиләр Яқуп әвлатлириниң иш-излиридур.
Йүсүп жигит болуп он йәттә яшқа киргән чағлирида, акилири билән биллә қойларни бақатти; у атисиниң кичик хотунлири Билһаһ вә Зилпаһниң оғуллири билән биллә ишләйтти. Йүсүп атисиға уларниң начар қилиқлирини ейтип қоятти.□
3 Йүсүп Исраилниң қериған вақтида тапқан балиси болғачқа, уни башқа оғуллиридин бәкрәк яхши

□ **36:40-43 «мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-бовиси болди»** — яки «булар болса Едомдики өзлири егиләп олтирақлашқан җайлардики әмирләр еди». **«мана шу тәриқидә Әсав Едомийларниң ата-бовиси болди»** — қизиқ бир иш шуки, Исраиллар техи мусапир болуп жүрүватқанда, Әсавлар аллиқачан муқим зиминлиқ болуп, падишалиқ түзүми болған, шундақла хеләла тәрәққий қилған болса керәк. Бирақ кейин Исраиллар улардин көп тәрәпләрдә ешип кәтти. ■ **36:40-43** 1Тар. 1:51. ■ **37:1** Яр. 36:7; Ибр. 11:9. □ **37:2 «Төвәндикиләр Яқуп әвлатлириниң иш-излириду»** — мошу җүмлә билән «Аләмниң Яритилиши»ниң он биринчи «толидот»и (ахирқи «толидот» яки «тарих»), йәни «Яқупниң әвлатлириниң толидоти» («Яқупниң әвлатлириниң иш-излири») (37:2-50:26) башлиниду. **«Йүсүп атисиға уларниң начар қилиқлирини ейтип қоятти»** — оқурмәнләр Йүсүпниң акилириниң кейинки ишлиридин у бәргән бу хәвәрниң раст яки раст әмаслигини көрәләйду.

көрәтти. Шуңа у Йүсүпкә узун йәңлик тон тиктүрүп
бәрди.□
4 Амма акилири атисиниң уни өзлиридин яхши
көридиғинини көрүп, униңға өч болуп қалған еди вә
униңға чирайлиқ гәп қилматти.
5 Униң үстигә Йүсүп бир чүш көргән болуп, уни
акилириға дәп беривиди, улар униңға техиму өч
болуп кәтти.
6 Йүсүп уларға мундақ деди: — Мениң көргән шу
чүшүмни аңлап беқиңлар.
7 Мана, биз һәммимиз етизларда ашлиқларни
бағлаватқидәкмиз. Қарисам мениң өнчәм өрә
туруптидәк; силәрниң өнчәңлар болса мениң
өнчәмниң чөрисигә олишип тазим қилип турғидәк!
— деди.
8 Акилири униңдин: — Әҗәба, сән бизгә падиша
боламсән? Үстимизгә һөкүмранлиқ қиламсән? —
дәп сориди. Униң көргән чүшлири вә гепидин
акилири уни техиму яман көрди.
9 Кейин у йәнә бир чүш көрди вә чүшини акилириға
дәп: — Мана, мән йәнә бир чүш көрдүм. Қарисам,
қуяш билән ай вә он бир юлтуз маңа тазим қилип
турғидәк! — деди.
10 У бу чүшни атиси вә акилириға дәп бәрди. Атиси
униңға тәнбиһ берип: — Бу көргиниң зади қандақ
чүш? Әҗәба, мән, анаң вә ака-укилириң алдиңға
берип, саңа йәргә баш уруп тазим қилимизму? —
деди.□

□ **37:3 «узун йәңлик тон»** — шу дәвирләрдики әмирләр вә падишалар өз шаһзадилири яки есилзадилиригә шундақ «узун йәңлик тон» кийгүзәтти. Башқа бир хил тәрҗимиси «ала рәңлик тон». □ **37:10 «ака-укилириң»** — Йүсүпниң бир укиси, йәни Бинямин бар еди. Шу вақитта у бәк кичик еди.

11 Шуниң билән акилири униңға һәсәт қилғили
турди. Амма атиси шу гәпни көңлигә пүкүп қойди.■

Йүсүпниң Мисирға, қуллуққа сетилиши

12 Әнди Йүсүпниң қериндашлири атисиниң
қойлирини баққили Шәкәмгә кәткән еди.
13 Исраил Йүсүпкә: — Акилириң Шәкәмдә пада
беқиватидиғу? Кәл, мән сени уларниң қешиға
әвәтәй, девиди, Йүсүп: — Мана мән, деди.
14 У униңға: — Әнди берип акилириң аман-есәнму-
әмәсму, қойлар аман-есәнму-әмәсму, маңа хәвирини
елип кәлгин, дәп уни Һеброн җилғисидин йолға
салди; у Шәкәмгә барди.
15 Шу йәрдә бириси униң далада тенәп жүргинини
көрүп униңдин: — Немә издәватисән, дәп сориди.
16 У: — Мән акилиримни издәватимән. Уларниң
падилирини қәйәрдә беқиватқанлиғини ейтип
бәрсиңиз, деди.
17 У адәм җавап берип: — Улар бу йәрдин кетип
қалди, чүнки мән уларниң: «Жүрүңлар, Дотанға
барайли» дегинини аңлидим, деди.
Шуниң билән Йүсүп акилириниң арқисидин берип,
уларни Дотандин тапти.
18 Улар уни жирақтин көрүп, у техи уларниң қешиға
кәлмәйла, уни өлтүрүветишни мәслиһәтләшти.
19 Улар бир-биригә: — Мана һелиқи чүш көргүчи
келиватиду.
20 Келиңлар, уни өлтүрүп мошу йәрдики орәклардин
биригә ташливетәйли, андин: — Вәһший бир
һайван уни йәп кетипту, дәйли. Шунда, биз униң
чүшлириниң немә болидиғинини көримиз! — деди.

■ **37:11** Рос. 7:9.

21 Амма Рубән буни аңлап уни уларниң қоллиридин
қутқузмақчи болуп: — Уни өлтүрмәйли, деди.□ ■
22 Рубән уларға йәнә: — Қан төкмәңлар! Бәлки
уни чөлдики мошу орәккә ташливетиңлар; лекин
униңға қол тәккүзмәңләр, деди (әмәлийәттә, у
уни уларниң қолидин қутқузуп, атисиниң қешиға
қайтурувәтмәкчи еди).
23-24 Йүсүп акилириниң қешиға йетип кәлгәндә
улар уни тутуп, униң алаһидә тонини, йәни
кийиклик узун йәңлик тонини салдурувелип, орәккә
ташливәтти. Лекин орәк қуруқ болуп, ичидә су йоқ
еди.
25 Андин улар тамақ йегили олтарди. Улар бешини
көтирип қаривиди, мана Исмаилларниң бир карвини
Гилеад тәрәптин келивататти. Төгилиригә дора-
дәрмәк, тутия вә мурмәккиләр артилған болуп,
Мисир тәрәпкә кетиватәтти.
26 Йәһуда қериндашлириға: — Бизниң бир
туққан қериндишимизни өлтүрүп, қенини
йошурғинимизниң немә пайдиси бар?
27 Келиңлар, уни Исмаилларға сетиветәйли;
қандақла болмисун у бизниң инимиз, бир туққан
қериндишимиз; шуңа униңға қол салмайли, девиди,
қериндашлири буниңға қулақ салди.□
28 Мидиянлиқ Содигәрләр шу йәрдин өтүп
кетиватқанда, улар Йүсүпни орәктин тартип
чиқирип, уларға жигирмә күмүч тәңгигә сетивәтти.
Булар болса Йүсүпни Мисирға елип кәтти.■
29 Рубән орәкниң йениға қайтип келип, Йүсүпниң
орәктә йоқлуғини көрүп, кийимлирини житип,

□ **37:21 «қутқузмақчи болуп...»** — ибраний тилида «қутқузуп...». ■ **37:21** Яр. 42:22. □ **37:27 «у бир туққан қериндишимиз»** — ибраний тилида «у бизниң әтлиримиз». ■ **37:28** Һак. 8:24; Зәб. 104:17-18; Рос. 7:9.

30 инилириниң қешиға берип: — Бала йоқ туриду!
Әнди мән нәгә барай?! — деди.
31 Амма улар Йүсүпниң тонини елип, бир текини
боғузлап тонни униң қениға миләп,
32 Андин узун йәңлик тонни атисиниң қешиға
әвәтип, униңға: — Буни биз тепивалдуқ; бу оғлуңниң
тониму-әмәсму, өзүң көрүп баққин, деди.
33 У уни тонуп: — Бу дәрвәқә мениң оғлумниң тони
екән; бир вәһший һайван уни йәп кәткән охшайду;
шүбһисизки, Йүсүп титма-титма қиливетилипту! —
деди.
34 Шуниң билән Яқуп кийимлирини житип, белигә
бөз бағлап, нурғун күнләргичә оғли үчүн матәм
тутти.
35 Униң һәммә оғул-қизлири йениға келип униңға
тәсәлли бәрсиму, у тәсәллини қобул қилмай: «Мән
тәһтисараға чүшүп оғлумниң қешиға барғичә шундақ
матәм тутимән!» деди. Йүсүпниң атиси шу пети
униңға аһ-зар көтирип матәм тутти.■
36 Әнди мидиянийлар *Йүсүпни* Мисирға елип берип,
Пирәвнниң бир ғожидари, пасибан беши Потифарға
сатти.□ ■

38

Йәһуда билән Тамар

1 У вақитларда шундақ болдики, Йәһуда ака-
укилириниң қешидин кетип, Һираһ исимлиқ
Адулламлиқ бир кишиниңкигә чүшти.

■ **37:35** Яр. 42:38; 44:29,31. □ **37:36 «пасибан беши»** — шу чағдики «пасибан беши» дегән мәнсәп бәлким «җаллат беши» дегәнниму өз ичигә алатти. ■ **37:36** Яр. 39:1; Зәб. 104:17-18

2 Шу йәрдә Йәһуда Шуа исимлиқ бир Қананийниң
қизини көрди; у уни хотунлуққа елип қешиға кирип
ятти.□ ■
3 У һамилдар болуп бир оғул туғди; Йәһуда униңға
«Әр» дәп ат қойди.
4 У йәнә һамилдар болуп, бир оғул туғди вә униңға
Онан дәп ат қойди.
5 Андин йәнә һамилдар болуп бир оғул туғди вә
униңға Шәлаһ дәп ат қойди. У туғулғанда Йәһуда
Кезибда еди.■
6 Йәһуда тунжа оғли Әргә Тамар исимлиқ бир қизни
елип бәрди.
7 Лекин Йәһуданиң тунжа оғли Әр Пәрвәрдигарниң
нәзиридә рәзил болғачқа, Пәрвәрдигар уни өлтүрди.
8 Бу чағда Йәһуда Онанға: — Акаңниң аялиниң
қешиға кирип, уни хотунлуққа елип қериндашлиқ
бурчини Ада қилип, акаң үчүн нәсил қалдурғин,
деди.□
9 Амма Онан бу нәсилниң өзигә тәвә
болмайдиғанлиғини билип, акисиға нәсил
қалдурмаслиқ үчүн һәр қетим акисиниң аяли билән
биллә болғанда мәнийсини йәргә ақтуруветәтти.
10 Униң бу қилмиши Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил
көрүнгәчкә, униму өлтүрүвәтти.
11 Йәһуда әнди келини Тамарға: — Оғлум Шәлаһ чоң

□ **38:2 «бир Қананийниң қизи»** — оқурмәнләрниң есидә барки, Қананийлар имансиз вә әхлақсиз бир хәлиқ еди. ■ **38:2** 1Тар. 2:3. ■ **38:5** Чөл. 26:20. □ **38:8 «қериндашлиқ бурчи»** — қедимки заманларниң өрп-адәтлири бойичә, бириси өз мал-мүлкигә варислиқ қилидиған пәрзәнти болмай өлүп кәтсә, ундақта өлгүчиниң ака яки укиси униңға бир варис пәрзәнт қалдуруш үчүн аялини хотунлуққа елиши керәк еди. Бу аялдин пәрзәнт туғулса, ундақта у өзиниңки әмәс, бәлки өлгән қериндишиниң һесаплинатти. Кейин бу ишни Муса пәйғәмбәр йәһудийларға қанун дәп бекиткән («Қан.» 25:5-10).

болғичә атаңниң өйидә тул олтирип турғин, деди.
Чүнки у ичидә: — Буму акилириға охшаш өлүп
кетәрмекин, дәп қорқти. Шуниң билән Тамар берип
атисиниң өйидә туруп қалди.
12 Әнди көп күнләр өтүп, Шуаниң қизи, Йәһудаға
тәккән аял өлди. Йәһуда тәсәлли тапқандин кейин
адулламлиқ дости Һираһ билән биллә өзиниң қой
қирқиғучилириниң әһвалини билишкә Тимнаһқа
чиқти.
13 Тамарға: — Қейинатаң қойлирини қирқиғили
Тимнаһқа йол алди, дегән хәвәр йәтти.
14 Шуниң билән Тамар Шәлаһ чоң болған болсиму,
мән униңға хотунлуққа елип берилмидим, дәп
қарап, туллуқ кийимини селиветип, чүмбәл тартип
бәдинини орап, Тимнаһ йолиниң үстидә Әнаимға
кириш еғизиға берип олтарди.
15 Әнди Йәһуда уни йүзи йепиқлиқ һалда көргәндә: —
Бу бир паһишә аял охшайду, дәп ойлиди.□
16 У йолдин бурулуп униң йениға берип, өз келини
екәнлигини билмәй: — Кәл, мән сән билән биллә
болай, деди. У җавап берип: — Мән билән биллә
болсаң, маңа немә берисән? дәп сориди.
17 У униңға: — Падамниң ичидин бир оғлақни саңа
әвәтип берәй, деди. Аял: — Сән уни әкелип бәргичә,
маңа рәнигә бирәр нәрсә берәмсән? дәп соривиди,
18 У: — Саңа немини рәнигә берәй? — деди.
У: — Өз мөһүрүң билән униң шойнисини вә
қолуңдики һасаңни рәнигә бәргин, девиди, у
буларни берип, униң билән биргә болди. Шуниң

□ **38:15 «бу бир паһишә аял охшайду»** — шу вақитларда паһишә аялар йүзини етивалатти; той қилған аяллар вә қизлар адәттә чүмбәлсиз жүрәтти. Пәқәт той қилидиған лайиқи алдидила қизлар йүзини йепивалатти (24:65ни көрүң).

билән у униңдин һамилдар болуп қалди.
19 Андин Тамар орнидин туруп маңди; у пәрәнжини
селиветип, туллуқ кийимини кийивалди.
20 Йәһуда: — У хотунниң қолидики рәнини яндуруп
кәлсун дәп адулламлиқ достиниң қоли арқилиқ
оғлақни әвәтти, амма у уни тапалмиди.
21 У шу җайдики адәмләрдин: — Әнаимдики йолниң
бойида олтарған бутпәрәс паһишә қени, дәп сориса,
улар: — Бу йәрдә һеч бир бутпәрәс паһишә болған
әмәс, дәп җавап бәрди.□
22 Буниң билән у Йәһуданиң қешиға йенип берип:
— Мән уни тапалмидим; униң үстигә у җайдики
адәмләрму: «Бу йәрдә һеч бир бутпәрәс паһишә аял
болған әмәс» дейишти, деди.
23 Йәһуда: — Бопту, у нәрсиләрни у елип кәтсә кәтсун;
болмиса, башқиларниң мәсқирисигә қалимиз.
Немила болмисун, мән униңға оғлақ әвәттим, лекин
сән у хотунни тапалмидиң, деди.
24 Үч айчә өткәндин кейин бириси Йәһудаға: — Сениң
келиниң Тамар бузуқчилиқ қилди, униң үстигә
зинадин һамилдар болуп қалди, дегән хәвәрни
йәткүзди. Йәһуда җававән: — Уни елип чиқиңлар,
көйдүрүветилсун! — деди.
25 Лекин у елип чиқилғанда қейинатисиға хәвәр
әвәтип: — Бу нәрсиләрниң егиси болған адәмдин
һамилдар болдум! Әнди сән көрүп бақ, бу мөһүр,
шойниси вә һасиниң кимниң екәнлигини етирап
қилғин, деди.
26 Йәһуда бу нәрсиләрни етирап қилип: — У маңа
нисбәтән һәқлиқтур; дәрвәқә мән уни оғлум Шәлаһқа

□ **38:21 «бутпәрәс паһишә»** — Қананийлар арисида бутпәрәсликниң паһишивазлиқ билән зич мунасивити бар еди. «Ким бундақ «бутпәрәс паһишә» билән биллә болса, униңға буттин бир бәхит-бәрикәт келиду» дәп қарилатти.

елип бәрмидим, деди. Бу иштин кейин Йәһуда
униңға йәнә йеқинчилиқ қилмиди.□
27 Униң туғут вақти йеқинлашти, мана қосиғида кош
гезәк бар еди.■
28 У туққан вақтида балилардин бириси қолини
чиқиривиди, туғут аниси дәрһал бир қизил жипни
елип: «Бу авал чиқти» дәп униң қолиға чигип қойди.
29 Лекин у қолини йәнә ичигә тиқивалди, мана униң
иниси чиқти. Шуниң билән туғут аниси: «Сән қандақ
қилип бөсүп чиқтиң!» деди; шуниң билән униңға
«Пәрәз» дегән ат қоюлди.□ ■
30 Андин қолиға қизил жип чигилгән акиси туғулди.
Униң исми Зәраһ дәп аталди.□

39

Йүсүпниң Потифарниң өйидә хизмәт қилиши

1 Йүсүп болса Мисирға елип келинди; уни Пирәвнниң
ғожидари, пасибан беши Потифар шу йәргә елип
кәлгән Исмаилларниң қолидин сетивалди.■

□ **38:26 «У маңа нисбәтән һәқлиқтур»** — Тамарниң бу ишларда болуш мәхсити көңүл хуши үчүн әмәс, бәлки пәрзәнт көрүш үчүн еди. Йәһуда әслидә «Мән униңдин техиму гунакармән» дейишкә тоғра келәтти, әлвәттә. ■ **38:27** 1Тар. 2:4. □ **38:29 «Сән қандақ қилип бөсүп чиқтиң!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Сән қандақ қилип бөсүп чиқтиң? Бундақ иш бешиңға йәнә келиду!» (әйни сөз «бөсүп чиқиш» бешиңға йәнә келиду!»). **«Пәрәз»** — «бөсүлгән җай» яки «бөскүчи» дегән мәнидә. ■ **38:29** Мат. 1:3. □ **38:30 «Зәраһ»** — Бабил яки арамий тилида «қип-қизил» дегән мәнидә. Ибраний тилида «пақирақ» дегән мәнидә. Бу бабниң тарихий әһмийити тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **39:1** Яр. 37:28; Зәб. 104:17.

2 Лекин Пәрвәрдигар Йүсүп билән биллә болғачқа,
униң ишлири оңға тартти; у мисирлиқ ғожисиниң
өйидә туруп қалди.■
3 Униң ғожиси Пәрвәрдигарниң униң билән
биллә екәнлигини, шундақла у немә иш
қилса, Пәрвәрдигарниң униң қолида ронақ
тапқузғанлиғини байқиди.
4 Шуниң билән Йүсүп униң нәзиридә илтипат тепип,
униң хас хизмәтчиси болди. Ғожиси уни өйини
башқурушқа қойди вә барлиқ тәәллуқатини униң
қолиға тапшурди.
5 Вә шундақ болдики, у уни өйи вә барлиқ
тәәллуқатини башқурушқа қойғандин тартип,
Пәрвәрдигар бу мисирлиқниң өйини Йүсүпниң
сәвәвидин бәрикәтлиди; Пәрвәрдигарниң бәрикити
униң пүтүн аилиси вә барлиқ териқчилиғиға кәлди.
6 Шуниң билән *Потифар* барлиқ ишлирини Йүсүпниң
қолиға тапшуруп, өз тамиғини йейиштин башқа һеч
қандақ иш билән кари болмиди.
Йүсүп болса қамити келишкән, хушчирай жигит еди.
7 Бир нәччә вақит өткәндин кейин шундақ болдики,
униң ғожисиниң аялиниң Йүсүпкә көзи чүшүп
қелип: — Мән билән ятқин! — деди.■
8 Амма у унимай ғожисиниң аялиға мундақ деди: —
Мана ғожам өйдики ишларни, шундақла барлиқ
тәәллуқатини қолумға тапшурди, маңа толиму
ишинип ишлирим билән кари болмайду.
9 Бу өйдә мәндин чоң адәм йоқ. Сәндин башқа у
һеч бир нәрсини мәндин айимиди — чүнки сән униң
аялидурсән! Шундақ туруқлуқ мән қандақму бундақ
рәзилликни қилип Худа алдида гунакар болай? —
деди.

■ **39:2** Рос. 7:9. ■ **39:7** Пәнд. 7:13.

10 Гәрчә һәр күни Йүсүпкә шундақ десиму, шундақла
у униң билән йетип униңға йеқинчилиқ қилишни
яки униң билән биргә турушни рәт қилған болсиму,

11 шундақ бир вақиә болдики, бир күни у өз иши
билән өй ичигә киргән еди, өйдикиләрдин һеч
қайсиси өйниң ичидә әмәс еди;

12 бу аял униң тонини тутувелип: — Мән билән
ятқин! деди. У тонини униң қолиға ташлап қоюп,
жүгүргән пети қечип ташқириға чиқип кәтти.

13 Аял Йүсүпниң тонини өз қолиға ташлап қечип
чиқип кәткинини көрүп,

14 өйидики хизмәтчилирини чақирип уларға: —
Қараңлар, ерим бизгә һақарәт кәлтүрсун дәп бир
ибраний адәмни елип кәпту! Бу адәм йенимға кирип:
«Сән билән ятай» девиди, қаттиқ вақиридим!

15 У мениң қаттиқ вақириғинимни аңлап, тонини
йенимға ташлап, ташқириға қечип кәтти, деди.

16 Шуниң билән ғоҗиси өйигә йенип кәлгичә у
Йүсүпниң тонини йенида сақлап қойди.

17 Андин у еригиму шу гәпни қилип: — Сән елип
кәлгән һелиқи ибраний қул маңа һақарәт қилишқа
қешимға кирди.

18 Лекин мән қаттиқ вақирап-жарқирдим, у тонини
қешимда ташлап, ташқириға қечип кәтти, — деди.

19 Униң ғоҗиси аялиниң: — Сениң қулуң мени ундақ-
мундақ қилди, дегән гәплирини аңлап ғәзиви оттәк
туташти.

20 Шуниң билән Йүсүпниң ғоҗиси уни тутуп орда
мунарлиқ зинданға қамап қойди. Шу йәргә пәқәт
падишаниң мәһбуслири солинатти. Буниң билән у

шу йәрдә солақта йетип қалди.□ ■
21 Лекин Пәрвәрдигар Йүсүп билән биллә болуп,
униңға шапаәт көрситип, уни зиндан бегиниң
нәзиридә илтипат таптурди.
22 Шуниң билән зиндан беги гундиханида ятқан
һәммә мәһбусларни Йүсүпниң қолиға тапшурди. Шу
йәрдә қилинидиған һәр қандақ иш униң қоли билән
болатти.
23 Зиндан беги Йүсүпниң қолидики һеч қандақ
иштин ғәм қилматти; чүнки Пәрвәрдигар униң билән
биллә болуп, у һәр немә қилса Пәрвәрдигар уни
оңушлуқ қилатти.

40

Йүсүпниң зиндандашлириниң чүшлиригә тәбир бериши

1 Бу ишлардин кейин Мисир падишасиниң сақийси
вә баш навийи Мисир падишасиниң зитиға тегип
гунакар болуп қалди.
2 Шуниң билән Пирәвн униң бу икки мәнсәпдариға,
йәни баш сақий вә баш навайға ғәзәплинип,
3 уларни пасибан бешиниң сарийиға, Йүсүп солақлиқ
мунарлиқ зинданға солап қойди.□

□ **39:20 «*Йүсүпни* тутуп орда мунарлиқ зинданға қамап қойди»** — жуқурқи изаһатта ейтқинимиздәк, Потифар «җаллат беши» болуши мүмкин еди. Шуңа у Йүсүпни өлүм җазасиға мәһкүм қилишқа һоқуқлуқ болатти. Униң шундақ қилмаслиғи көңлидә аялиниң гәплиригә гуман пәйда болғанлиғиға испат болуши мүмкин. Қайси аяқ астида дәссилиш хәтиригә қалған аял өзини бозәк қилмақчи кишиниң кийимини тутувелишни халайтти? ■ **39:20** Зәб. 104:18

□ **40:3 «пасибанларниң беши»** — Потифар болса керәк (39:1ни көрүң).

4 Пасибан беши Йүсүпни уларниң хизмитидә болуп
уларни күтүшкә тайинлиди. Улар солақта бир нәччә
күн йетип қалди.
5 Улар иккиси — Мисир падишасиниң сақийси вә
навийи гундиханида солақлиқ турған бир кечидә
чүш көрди. Һәр бириниң чүшиниң өзигә хас тәбири
бар еди.
6 Әтиси әтигәндә, Йүсүп уларниң қешиға кирививиди,
уларниң ғәмкин олтарғинини көрди;
7 шуңа у өзи билән биллә ғоҗисиниң сарийида
солақлиқ ятқан Пирәвнниң бу икки мәнсәпдаридин:
— Немишкә чирайиңлар бүгүн шунчә солғун? — дәп
сориди.
8 Улар униңға җавап берип: — Иккимиз бир
чүш көрдуқ; амма чүшимизниң тәбирини йешип
беридиған киши йоқ, деди. Йүсүп уларға: — Чүшкә
тәбир бериш Худадин болиду әмәсму? Чүшүңларни
маңа ейтип бериңлар, — деди.□
9 Буниң билән баш сақий Йүсүпкә чүшини ейтип: —
Чүшүмдә алдимда бир үзүм тели турғидәк;
10 бу үзүм телиниң үч шехи бар екән. У бих уруп
чечәкләп, саплирида узум пишип кетиптудәк;
11 Пирәвнниң қәдәһи қолумда екән; мән үзүмләрни
елип Пирәвнниң қәдәһигә сиқип, қәдәһни униң
қолиға сунуптимән, деди.
12 Йүсүп униңға җававән: Чүшниң тәбири шудурки,
бу үч шах үч күнни көрситиду.
13 Үч күн ичидә Пирәвн қәддиңни руслитип, сени
мәнсивиңгә қайтидин тайинлайду. Буниң билән сән
бурун униңға сақий болғандәк Пирәвнниң қәдәһини

□ **40:8 «чүшимизниң тәбирини йешип беридиған киши йоқ»** — шу дәвирләрдә Мисирда «чүшни йәшкүчи» дәйдиған «алаһидә кәсп»тики бир хил адәмләр бар еди.

униң қолиға сунидиған болисән.□
14 Лекин ишлириң оңушлуқ болғанда мени ядиңға
йәткүзүп, маңа шапаәт көрситип Пирәвнниң
алдида мениң тоғрамда гәп қилип, мени бу өйдин
чиқартқайсән.
15 Чүнки мән һәқиқәтән ибранийларниң зиминидин
наһәқ тутуп елип келиндим; бу йәрдиму мени
зинданға салғидәк бир иш қилмидим, — деди.
16 Баш навай Йүсүпниң шундақ яхши тәбир
бәргинини көрүп униңға мундақ деди: — Мәнму
өзүмни чүшүмдә көрдүм; мана, бешимда ақ нан бар
үч севәт бар екән.
17 Әң үстүнки севәттә навайлар Пирәвнгә пишарған
һәр хил назу-немәтләр бар екән; лекин қушлар
бешимдики у севәттики нәрсиләрни йәп кетиптудәк,
— деди.
18 Йүсүп җававән: — Чүшниң тәбири шудурки: — Бу
үч севәт үч күнни көрситиду.
19 Үч күн ичидә Пирәвн сениң бешиңни кесип,
җәситиңни дәрәққә асидикән. Шуниң билән
учарқанатлар келип гөшүңни йәйдикән, — деди.□
20 Үчинчи күни шундақ болдики, Пирәвнниң
туғулған күни болғачқа, у һәммә хизмәткарлири
үчүн бир зияпәт қилип бәрди, шундақла дәрвәқә
хизмәткарлириниң арисида баш сақийниң бешини
көтәрди вә баш навайниң бешини алди;□

□ **40:13 «Пирәвн қәддиңни руслитип...»** — ибраний тилида: — «Пирәвн бешиңни көтирип...». □ **40:19 «Пирәвн сениң бешиңни кесип,...»** — ибраний тилида: «Пирәвн бешиңни үстүңдин көтирип,...» . Мошу сөзләрни 13-айәт билән селиштурғили болиду. □ **40:20 «бешини алди»** — ибраний тилида бу ибарә «бешини көтәрди» дегән сөз билән ипадилиниду. Лекин бу «баш көтириш» орнини өстүрүш әмәс, бәлки каллисини елишни көрситиду.

21 у баш сақийни қайтидин өз мәнсивигә тайинлиди;
шуниң билән у Пирәвнниң қәдәһини униң қолиға
қайтидин сунидиған болди.
22 Лекин баш навайни болса Йүсүп уларға тәбир
бәргәндәк есивәтти.
23 Амма баш сақий Йүсүпни һеч әслимәй, әксичә уни
унтуп қалди.

41

Йүсүпниң падишаниң чүшигә тәбир бериши

1 Топтоғра икки жил өтүп, Пирәвн бир чүш көрди.
Чүшидә у *Нил* дәриясиниң бойида турғидәк.■
2 Һәм чирайлиқ һәм семиз йәттә туяқ инәк дәриядин
чиқип, қумушлуқта отлаптудәк.
3 Андин йәнә йәттә туяқ инәк дәриядин чиқипту;
улар сәт һәм оруқ болуп, алдинқи инәкләрниң
йенида, дәрияниң бойида турупту.
4 Бу сәт һәм оруқ инәкләр у йәттә чирайлиқ һәм семиз
инәкләрни йәветипту. Шу вақитта Пирәвн ойғинип
кетипту.
5 У йәнә ухлап, иккинчи қетим чүш көрди: — Мана,
бир түп буғдай шехидин тоқ вә чирайлиқ йәттә башақ
чиқипту.
6 Улардин кейин йәнә йәттә башақ чиқипту; улар
һәм оруқ вә пучәк болуп, шәриқ шамилида солишип
қалған еди.
7 Бу оруқ башақлар у йәттә семиз, тоқ башақни жутуп
кетипту. Андин Пирәвн ойғинип кетипту, бу униң
чүши екән.
8 Әтиси униң көңли наһайити беарам болуп,
Мисирдики һәммә палчи-җадугәрләр билән барлиқ

■ **41:1** Зәб. 104:19

данишмәнләрни чақиртип кәлди. Пирәвн өз чүшини уларға ейтип бәрди; лекин һеч ким Пирәвнгә чүшләрниң тәбирини дәп берәлмиди.□
9 У чағда баш сақий Пирәвнгә: — Бүгүн мениң өткүзгән хаталиқлирим есимгә кәлди.
10 Бурун Пирәвн җанаблири қуллириға, йәни пекир вә баш навайға аччиқлинип, бизни пасибан бешиниң сарийида солаққа ташлиған едила;
11 Шу чағларда һәр биримиз бир кечидә бирдин чүш көрдуқ; һәр қайсимиз көргән чүшниң тәбири башқа-башқа еди.■
12 Шу йәрдә биз билән биллә пасибан бешиниң қули болған бир ибраний жигит бар еди. Униңға чүшлиримизни ейтивидуқ, у бизгә чүшлиримизниң тәбирини баян қилди; у һәр биримизниң көргән чүшигә қарап тәбир бәргән еди.
13 Шундақ болдики, ишлар дәл униң бәргән тәбиридә дейилгәндәк йүз бәрди; җанаблири пекирни өз мәнсивимгә қайтидин тайинлидилә, баш навайни дарға астила, — деди.
14 Шуниң билән Пирәвн адәм әвәтип, Йүсүпни чақирди; улар дәрһал уни зиндандин чиқарди. Йүсүп бурут-сақилини чүшүрүп, кийимлирини йәңгүшләп, Пирәвнниң алдиға кирди.■
15 Пирәвн Йүсүпкә: — Мән бир чүш көрдүм, амма униң тәбирини ейтип берәләйдиған һеч ким чиқмиди. Аңлисам, сән чүшкә тәбир берәләйдикәнсән, — деди.
16 Йүсүп Пирәвнгә җавап берип: — Тәбир бериш өзүмдин әмәс; лекин Худа Пирәвнгә хатирҗәмлик

□ **41:8 «униң көңли»** — ибраний тилида: — «униң роһи».
■ **41:11** Дан. 2:2. ■ **41:14** Зәб. 104:20; Дан. 2:25.

беридиған бир җавап бериду, — деди.□
17 Пирәвн Йүсүпкә: — Чүшүмдә мән дәрияниң
қирғиқида туруптимән.□
18 Қарисам, дәриядин һәм семиз һәм чирайлиқ йәттә
туяқ инәк чиқип қумушлуқта отлапту.
19 Андин улардин кейин аҗиз, толиму сәт һәм оруқ
йәттә туяқ инәк чиқипту. Мән Мисир зиминида
шундақ сәт инәкләрни көргән әмәсмән.
20 Бу оруқ, әски инәкләр болса авалқи йәттә семиз
инәкни йәветипту.
21 Уларни йәвәткән болсиму, қосиғиға бир неминиң
киргәнлиги һеч аян болмапту, уларниң көрүнүши
бәлки бурунқидәк сәт имиш. Андин мән ойғинип
кәттим.
22 Андин йәнә бир чүш көрдум, мана бир шахтин
йәттә һәм тоқ һәм чирайлиқ башақ чиқипту.
23 Андин йәнә йәттә пучәк, оруқ башақ чиқипту; улар
шәриқ шамили билән солишип қуруп кетипту.
24 Бу оруқ башақлар йәттә чирайлиқ башақни йәп
кетипту. Мән бу ишни палчи-җадугәрләргә дәп
бәрсәм, маңа тәбирини ейтип беридиған һеч киши
чиқмиди, деди.
25 Йүсүп Пирәвнгә: — *Җанаблири* Пирәвнниң
чүшлири бир мәнидидур. Худа Өзи қилмақчи болған
ишлирини Пирәвнгә алдин билдүрди.
26 Бу йәттә яхши инәк йәттә жилни көрситиду; йәттә
яхши башақму йәттә жилни көрситиду. Бу чүшләр
охшаш бир чүштур.
27 Улардин кейин чиққан йәттә оруқ, яман сәт
инәк йәттә жилни көрситиду; шәриқ шамили билән

□ **41:16 «хатирҗәмлик беридиған бир җавап»** — яки «аман-есәнликкә елип баридиған бир җавап». □ **41:17 «дәрия»** — Нил дәрияси. Мисирлиқларға нисбәтән пәқәт бир дәрия, йәни Нил дәриясила бардур.

солишип қалған йәттә қуруқ башақму шундақ болуп, ачарчилиқ болидиған йәттә жилдур.
28 Мән Пирәвнгә дәйдиған сөзүм шуки, Худа йеқинда қилмақчи болған ишни Пирәвнгә аян қилди.
29 Мана, пүткүл Мисир зиминида йәттә жилғичә мәмурчилиқ болиду;
30 андин йәттә жилғичә ачарчилиқ болиду; шуниң билән Мисир зиминида пүткүл мәмурчилиқни унутқузидиған ачарчилиқ зиминни вәйран қилиду.
31 Келидиған ачарчилиқниң сәвәвидин зиминда болған мәмурчилиқ кишиләрниң есидин көтирилип кетиду; чүнки ачарчилиқ толиму еғир болиду.
32 Лекин чүшниң яндурулуп, Пирәвнгә икки қетим көрүнгинининиң әһмийити шуки, бу иш Худа тәрипидин бекитилгән болуп, Худа уни пат арида әмәлгә ашуриду.
33 Әнди Пирәвн өзи үчүн пәм-парасәтлик һәм дана бир кишини тепип, Мисир зиминиға қойсун.
34 Пирәвн шундақ қилсунки, мәмурчилиқ болған йәттә жилда Мисир зиминидин чиққан ашлиқниң бәштин бирини топлаңлар дәп зиминға назарәтчиләрни тайинлисун.
35 Булар шу келидиған тоқчилиқ жиллирида барлиқ ашлиқни топлап, шәһәр-шәһәрләрдә йемәклик болсун дәп буғдай-қонақларни Пирәвнниң қол астиға жәм қилип сақлитип қойсун.
36 *Жиғилған* шу ашлиқлар Мисир зиминида болидиған йәттә жиллиқ ачарчилиққа тақабил туруш үчүн сақлансун; шу тәриқидә зимин ачарчилиқтин һалак болмайду, — деди.

Йүсүпниң Мисирни идарә қилиши

37 Бу сөз Пирəвн вə униң хизмəткарлириниң
нəзиригə таза якти.■
38 Шуниң билəн Пирəвн хизмəткарлириға: — Бу
кишидəк, ичидə Худаниң роһи бар йəнə бирисини
тапаламдуқ?! — деди.■
39 Пирəвн Йүсүпкə: — Худа саңа буниң һəммисини
аян қилған екəн, сəндəк пəмлик һəм дана һеч ким
чиқмайду.
40 Сəн əнди мениң өйүмни башқурушқа бекитилдиң,
барлиқ хəлқим сениң ағзиңға қарап өзлирини
тəртипкə тизсун. Пəқəт тəхттила мəн сəндин үстүн
туримəн, — деди.□ ■
41 Ахирида Пирəвн Йүсүпкə: — Мана, мəн сени пүткүл
Мисир зимининиң үстигə тайинлидим, — деди.
42 Буниң билəн, Пирəвн өз қолидин мөһүр үзүгини
чиқирип, Йүсүпниң қолиға салди; униңға нəпис
канап рəхттин тикилгəн либасни кийгүзүп, бойниға
бир алтун зəнҗир есип қойди.
43 Уни өзиниң иккинчи шаһанə һарвусиға
олтарғузуп, униң алдида: «Тиз пүкүңлар!» — дəп
җар салдурди. Шундақ қилип, Пирəвн уни пүткүл
Мисир зиминиға тиклəп қойди.
44 Андин Пирəвн Йүсүпкə йəнə: — Мəн дегəн
Пирəвндурмəн; пүткүл Мисир зиминида сəнсиз
һеч ким қол-путини мидирлатмисун! — деди.□
45-46 Пирəвн Йүсүпкə Зафинат-Паанияһ дегəн намни
бəрди вə он шəһиридики каһин Потифираһниң қизи
Асинатни униңға хотунлуққа елип бəрди. Шундақ

■ **41:37** Рос. 7:10. ■ **41:38** Зəб. 104:20-22. □ **41:40** **«тəртипкə тизсун»** — яки «бойсуниду». ■ **41:40** Зəб. 104:21-22 □ **41:44** **«Мəн дегəн Пирəвндурмəн; пүткүл Мисир зиминида сəнсиз һеч ким қол-путини мидирлатмисун!»** — яки «Мəн Пирəвндурмəн; лекин пүткүл Мисир зиминида сениң рухситиңсиз һеч ким қол-путини мидирлатмисун!».

қилип Йүсүп пүткүл Мисир зиминини башқуруш
үчүн чөргиләшкә чиқти. Йүсүп Мисир падишаси
Пирәвнниң хизмитидә болушқа бекитилгәндә оттуз
яшта еди; у Пирәвнниң алдидин чиқип, Мисир
зимининиң һәр қайси җайлирини көздин кәчүрди. □
47 Мәмурчилиқ болған йәттә жил ичидә зиминниң
һосули дога-дога болди.□
48 Йәттә жилда у Мисир зиминидин чиққан ашлиқни
жиғип, шәһәр-шәһәргә топлиди; һәр қайси шәһәрниң
әтрапидики етизлиқниң ашлиғини у шу шәһәрниң
өзигә жуғлап қойди.
49 Шу тәриқидә Йүсүп деңиздики қумдәк наһайити
көп ашлиқ топлиди; ашлиқ һәдди-һесапсиз болғачқа,
улар һесаплашни тохтатти.
50 Ачарчилиқ жиллири йетип келиштин бурун
Йүсүпкә икки оғул төрәлди. Буларни Ондики каһин
Потифәраһниң қизи Асинат униңға туғуп бәрди.■
51 Йүсүп: «Худа пүтүн җапа-мушәққитим вә атамниң
пүтүн аилисини көңлүмдин көтиривәтти» дәп тунҗа
оғлиға Манассәһ дәп ат қойди;□
52 андин: «Мән азап-оқубәт чәккән жутта Худа мени
мевилик қилди» дәп иккинчисигә Әфраим дәп ат
қойди.□
53 Мисир зиминида мәмурчилиқ болған йәттә жил
аяқлашти.
54 Андин Йүсүпниң ейтқинидәк ачарчилиқниң
йәттә жили башланди. У чағларда башқа барлиқ

□ **41:45-46 «Зафинат-Паанияһ»** — мәнаси «Худаниң сөз қилиши билән у (Йүсүпни демәкчи) һаят туриду» дегән болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси «Дунияниң Қутқузғучиси». □ **41:47 «дога-дога»** — ибраний тилида «чаңгал-чаңгал». ■ **41:50** Яр. 46:20; 48:5. □ **41:51 «Манассәһ»** — мәнаси «унтулдурған». □ **41:52 «Әфраим»** — мәнаси «икки һәссә мевилик».

жутлардиму ачарчилиқ болди; лекин Мисир
зиминидики һәр йәрләрдә нан бар еди.■
55 Ачарчилиқ пүткүл Мисир зиминни басқанда,
хәлиқ ашлиқ сорап Пирәвнгә пәряд қилди. Пирәвн
мисирлиқларниң һәммисигә: — Йүсүпниң қешиға
берип, у силәргә немә десә, шуни қилиңлар, — деди.
56 Ачарчилиқ пүткүл йәр йүзини бесип кәтти. Йүсүп
һәр йәрдики амбарларни ечип, мисирлиқларға
ашлиқ сататти; ачарчилиқ Мисир зиминида интайин
еғир болғили турди.
57 Ачарчилиқ пүткүл йәр йүзини басқан болғачқа,
барлиқ жутлардики хәлиқму ашлиқ алғили Мисирға
Йүсүпниң қешиға келәтти.

42

Йүсүпниң қериндашлириниң Мисирға ашлиқ алғили бериши

1 Әнди Яқуп Мисирда ашлиқ барлиғини билгинидә
оғуллириға: — Немишкә бир-бириңларға қаришип
турисиләр? — деди.
2 Андин йәнә: — Маңа қараңлар, аңлишимчә Мисирда
ашлиқ бар екән. У йәргә берип, андин шу йәрдин
бизгә ашлиқ елип келиңлар; униң билән өлүп
кәтмәй, тирик қалимиз, — деди.■
3 Буниң билән Йүсүпниң он акиси ашлиқ
сетивалғили Мисирға йолға чиқти.□

■ **41:54** Яр. 45:6; Зәб. 104:16. ■ **42:2** Рос. 7:12. □ **42:3** **«Йүсүпниң он акиси ... Мисирға йолға чиқти»** — Яқупниң оғуллириниң өзлириниң Мисирға бериши аилисиниң ачарчилиқ түпәйлидин намратлишип кәткәнлигини көрсәтсә керәк; баридиған хизмәтчиләрму қалмиған болуши мүмкин.

4 Лекин Яқуп Йүсүпниң иниси Бинияминниң бирәр
яманлиққа учрап қелишидин қорқуп уни акилири
билән биллә әвәтмиди.
5 Шуниңдәк ачарчилиқ Қанаан зиминидиму йүз
бәргәчкә, Исраилниң оғуллири ашлиқ алғили
кәлгәнләр арисида бар еди.
6 Йүсүп зиминниң валийси болуп, жутниң барлиқ
хәлқигә ашлиқ сетип бәргүчи шу еди. Йүсүпниң
акилири келип униң алдида йүзлирини йәргә
тәккүзүп тазим қилди.□ ■
7 Йүсүп акилирини көрүпла уларни тонуди; лекин
у тонушлуқ бәрмәй, уларға қопал тәләппузда гәп
қилип: — Қәйәрдин кәлдиңлар, дәп сориди. Улар
жававән: — Қанаан зиминидин ашлиқ алғили кәлдуқ,
— деди.
8 Йүсүп акилирини тонуған болсиму, лекин улар уни
тонумиди.
9 Йүсүп әнди улар тоғрисида көргән чүшлирини
есигә елип, уларға: — Силәр жасус, бу әлниң
мудапиәсиз жайлирини күзәткили кәлдиңлар, —
деди.□ ■
10 Амма улар униңға жавап берип: — Әй ғожам, ундақ
әмәс! Бәлки кәминилири ашлиқ сетивалғили кәлди!
11 Биз һәммимиз бир адәмниң оғуллири, сәмимий
адәмләрмиз. Кәминилири жасус әмәс! — деди.
12 У уларға йәнә: — Ундақ әмәс! Бәлки зиминниң
мудапиәсиз жайлирини көргили кәлдиңлар, — деди.

□ **42:6 «Йүсүпниң акилири келип униң алдида йүзлирини йәргә тәккүзүп тазим қилди»** — бу иш билән Йүсүпниң көргән чүшлири техи толуқ әмәлгә ашурулмиди; атиси Яқуп, иниси Бинямин вә өгәй анисиниң Мисирға келиши билән көргән чүшлири толуқ әмәлгә ашурулиду. ■ **42:6** Яр. 37:7. □ **42:9 «әлниң мудапиәсиз жайлири»** — ибраний тилида «әлниң яланғач жайлири». ■ **42:9** Яр. 37:5.

13 Улар җавап берип: — Кәминилири әслидә он икки
қериндаш едуқ; биз һәммимиз Қанаан зиминидики
бир адәмниң оғуллиридурмиз; лекин кәнҗи инимиз
атимизниң қешида қелип қалди; йәнә бир инимиз
йоқап кәтти, — деди.■
14 Амма Йүсүп уларға йәнә: — Мана мән дәл силәргә
ейтқинимдәк, җасус екәнсиләр!□
15 Пирәвнниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, кичик
иниңлар бу йәргә кәлмигичә силәр бу йәрдин чиқип
кетәлмәйсиләр; силәр шуниң билән синилисиләр.
16 Иниңларни елип кәлгили бириңларни әвәтиңлар,
қалғанлириңлар болса солап қоюлисиләр.
Буниң билән ейтқиниңларниң раст-ялғанлиғи
испатлиниду; болмиса, Пирәвнниң һаяти билән
қәсәм қилимәнки, силәр җәзмән җасус! — деди.□
17 Шуниң билән у уларни үч күнгичә солап қойди.
18 Үчинчи күни Йүсүп уларға мундақ деди: — Мән
Худадин қорқидиған адәммән; тирик қелишиңлар
үчүн мошу ишни қилиңлар: —
19 Әгәр сәмимий адәмләр болсаңлар,
қериндашлириңлардин бири силәр соланған
гундиханида солақлиқ туривәрсун, қалғиниңлар
ачарчилиқта қалған аиләңлар үчүн ашлиқ елип
кетиңлар;
20 Андин кичик иниңларни қешимға елип келиңлар.
Шуниң билән сөзлириңлар испатланса, өлмәйсиләр!,
— деди. Улар шундақ қилидиған болди.■

■ **42:13** Яр. 43:29. □ **42:14 «мана мән дәл силәргә ейтқинимдәк, җасус екәнсиләр!»** — Йүсүпниң буни дегинидики мәнтиқә бәлким «Ким өз оғуллириниң һәммисини дегидәк бирақла Мисирға баридиған хәтәрлик йолға маңдуратти?!» дегәндәк болуши мүмкин. □ **42:16 «ейтқиниңларниң раст-ялғанлиғи испатлиниду»** — ибраний тилида «силәрдә һәқиқәт бар-йоқлуғи испатлиниду». ■ **42:20** Яр. 43:5; 44:23.

21 Андин улар өз ара: — Бәрһәқ, биз инимизға
қилған ишимиз билән гунакар болуп қалдуқ; у бизгә
ялвурсиму униң азавини көрүп туруп униңға қулақ
салмидуқ. Шуниң үчүн бу азап-оқубәт бешимизға
чүшти, — дейишти.
22 Рубән уларға җававән: — Мән силәргә: балиға
зулум қилмаңлар, дегән әмәсмидим? Лекин
унимидиңлар. Мана әнди униң қан қәрзи
биздин сориливатиду, — деди.■
23 Амма Йүсүп улар билән тәрҗиман арқилиқ
сөзләшкәчкә, улар Йүсүпниң өз гәплирини уқуп
туруватқинини билмиди.
24 У улардин өзини чәткә елип, жиғлап кәтти. Андин
уларниң қешиға йенип келип, уларға йәнә сөз қилип,
уларниң арисидин Шимеонни тутуп, уларниң көз
алдида бағлиди.

Йүсүпниң акилириниң Қанаанға қайтиши

25 Андин Йүсүп әмир чүшүрүп, уларниң тағарлириға
ашлиқ толдуруп, һәр бирисиниң пулини қайтуруп
тағириға селип қоюп, сәпәр һазирлиқлириму
берилсун дәп буйрувиди, уларға шундақ қилинди.
26 Шуниң билән акилири ешәклиригә ашлиқлирини
артип, шу йәрдин кәтти.
27 Амма өтәңгә кәлгәндә улардин бири ешигигә йәм
бәргили тағирини ечивиди, мана, өз пули тағарниң
ағзида туратти.
28 У қериндашлириға: — Мениң пулумни
қайтуруветипту. Мана у тағиримда туриду, деди.
Буни аңлап уларниң жүриги су болуп, титришип бир-
биригә: — Бу Худаниң бизгә зади немә қилғиниду?
— дейишти.

■ **42:22** Яр. 37:21,22.

29 Улар Қанаан зиминиға, атиси Яқупниң қешиға
келип, бешидин өткән һәммә вақиәләрни униңға
сөзләп берип:
30 — Һелиқи киши, йәни шу зиминниң ғоҗиси бизгә
қопал гәп қилди, бизгә зиминни пайлиғучи җасустәк
муамилә қилди;
31 әнди биз униңға: «Биз болсақ сәмимий
адәмләрмиз, җасус әмәсмиз.
32 Биз бир атидин болған оғуллар болуп, он икки
ака-ука едуқ; бири йоқап кәтти, кичик инимиз һазир
Қанаан зиминида атимизниң йенида қалди» десәк,
33 Һелиқи киши, йәни шу зиминниң ғоҗиси
бизгә мундақ деди: «Мениң силәрниң
сәмимий екәнлигиңларни билишим үчүн,
қериндашлириңларниң бирини мениң йенимда
қалдуруп қоюп, ач қалған аиләңлар үчүн ашлиқ елип
кетиңлар;
34 андин кичик иниңларни қешимға елип келиңлар;
шундақ қилсаңлар, силәрниң җасус әмәс, бәлки
сәмимий адәмләр екәнлигиңларни биләләймән.
Андин қериндишиңларни силәргә қайтуруп беримән
вә силәр зиминда сода-сетиқ қилсаңлар болиду» —
деди.□
35 Амма шундақ болдики, улар тағарлирини
төккәндә, мана һәр бириниң пулдини өз тағарлирида
туратти! Улар вә атиси өзлириниң чигиклик
пуллирини көргәндә, қорқуп қелишти.■
36 Атиси Яқуп уларға: — Мени оғлумдин җуда
қилдиңлар! Йүсүп йоқ болди, Шимеонму йоқ, әнди
Бинияминниму елип кәтмәкчи болуватисиләр! Мана
бу ишларниң һәммиси мениң бешимғила кәлди! —
деди.

□ **42:34 «зимин»** — Мисир зиминини көрситиду. ■ **42:35** Яр. 42:25; 44:1.

37 Рубән атисиға: — Әгәр мән Биняминни қешиңға
қайтуруп елип кәлмисәм, мениң икки оғлумни
өлтүрүвәткин; уни мениң қолумға тапшурғин; мән
уни қешиңға яндуруп елип келимән, — деди.
38 Лекин Яқуп җавап берип: — Оғлум силәр билән
биллә у йәргә чүшмәйду; чүнки униң акиси өлүп
кетип, у өзи ялғуз қалди. Мабада йолда кетиватқанда
униңға бирәр келишмәслик кәлсә, силәр мәндәк
бир ақ чачлиқ адәмни дәрд-әләм билән тәхтисараға
чүшүриветисиләр, — деди.

43

Йүсүпниң акилириниң Биняминни Мисирға елип бериши

1 Ачарчилиқ зиминни интайин еғир басқан еди.
2 Бу сәвәптин улар Мисирдин елип кәлгән ашлиқни
йәп түгәткәндә, атиси уларға: — Йәнә берип бизгә
азғина ашлиқ елип келиңлар, — деди.
3 Лекин Йәһуда униңға җававән: — Һелиқи киши
бизни қаттиқ агаһландуруп: «Иниңлар силәр
билән биллә кәлмисә, йүзүмни көримән дәп хиял
қилмаңлар» дегән.
4 Әгәр инимизни биз билән биллә әвәтсәң, биз берип
саңа ашлиқ елип келимиз.
5 Амма әвәтишкә унимисаң, биз бармаймиз; чүнки
һелиқи киши бизгә: «Иниңлар силәр билән биллә
кәлмисә, йүзүмни көримән дәп хиял қилмаңлар»
дегән, — деди.■
6 Исраил уларға: — Силәр немишкә маңа шунчә
яманлиқ қилип у кишигә: «Йәнә бир инимизму бар»
дедиңлар, — деди.

■ **43:5** Яр. 42:20; 44:23;

7 Улар жававән: — У киши бизниң вә аилимизниң
әһвалини сүрүштүрүп кочилап: «Атаңлар техи
һаятму? Йәнә бир иниңлар барму?» — дәп сориди.
Биз униң шу соалиға яриша җавап бәрдуқ. Униң
бизгә: «Иниңларни елип келиңлар» дәйдиғинини
нәдин биләйли? — деди.
8 Йәһуда атиси Исраилға: — Балини мән билән
әвәткин; биз дәрһал қозғилип йолға чиқайли;
шундақта биз вә сән, бизләр һәм балилиримиз өлмәй,
тирик қалимиз.
9 Мән униңға кепил болимән; сән униң үчүн мениң
мениңдин һесап алисән; әгәр мән уни сениң
қешиңға аман-есән яндуруп келип, йүзүңниң алдида
турғузмисам, пүткүл өмрүмдә алдиңда гунакар
болай. □ ■
10 Чүнки кечикмигән болсақ, бу чаққичә икки қетим
берип келәттуқ, — деди.
11 Уларниң атиси Исраил уларға: — Ундақ болса,
мундақ қилиңлар: — У кишигә қача-қучаңларға
зиминдики әң есил мевиләрдин соғат алғач
бериңлар: йәнә азғина тутия, азрақ һәсәл, дора-
дәрманлар, мурмәкки, пистә вә бадамларни алғач
бериңлар.
12 Қолуңларда икки һәссә пул елип,
тағарлириңларниң ағзидики өзүңларға яндурулған
пулниму алғач бериңлар. Еһтимал, бу иштa
сәһвәнлик көрүлгән болуши мүмкин.
13 Иниңларниму биллә елип, қозғилип у кишиниң
йениға йәнә бериңлар.
14 Һәммигә Қадир Тәңри Өзи силәрни у кишиниң
алдида рәһимгә ериштүргәй. Буниң билән у
силәрниң шу йәрдики қериндишиңларни вә

□ **43:9 «мениңдин һесап алисән»** — ибраний тилида «мениң қолумдин һесап алисән». ■ **43:9** Яр. 44:32.

Бинияминни қоюп берип, силәргә қошуп қоярмекин;
өзүм навада балилиримдин жуда болсам болай! —
деди.
15 Шуниң билән бу адәмләр шу соғатни елип,
қоллириға икки һәссә пулни тутуп, Бинияминни
елип қозғилип, Мисирға берип Йүсүпниң алдида
һазир болди.
16 Йүсүп Бинияминни улар билән биллә көргинидә,
өз өйини башқуридиған ғожидариға буйруп: — Бу
адәмләрни өйүмгә башлап кирип, мал союп таам
тәйяр қилғин; чүнки бу кишиләр чүшлүк ғизани мән
билән йәйду, — деди.
17 У киши Йүсүпниң буйруғинидәк қилип, адәмләрни
Йүсүпниң өйигә башлап кирди.
18 Улар болса Йүсүпниң өйигә башлап келингинидин
қорқушуп: — Алдинқи қетим тағарлиримизға
яндурулған пулниң сәвәвидин биз униң өйигә
елип келиндуқ; униң мәхсити бизгә һуҗум қилип,
үстимиздин бесип қул қилип, ешәклиримизни
тартивелиш охшайду, — дейишти.
19 Улар Йүсүпниң өйини башқуридиған ғожидарниң
йениға келип, өйниң ишигиниң түвидә униңға: —
20 Әй ғожам, биз һәқиқәтән әслидә мошу йәргә ашлиқ
алғили кәлгән едуқ;■
21 Шундақ болдики, биз өтәңгә келип өз
тағарлиримизни ачсақ, мана һәр биримизниң пули,
әйни еғирлиғи бойичә тағарлиримизниң ағзида
турупту; шуңа биз буни яндуруп қолимизда алғач
кәлдуқ.■
22 Ашлиқ алғили қолимизда башқа пулму елип
кәлдуқ; амма тағарлиримизға пулни кимниң селип
қойғанлиғини билмидуқ, — деди.

■ **43:20** Яр. 42:3. ■ **43:21** Яр. 42:27,35.

23 У уларға: — Хатирҗәм болуңлар, қорқмаңлар. Силәрниң Худайиңлар, атаңларниң Худаси тағарлириңларда силәргә байлиқ ата қилған охшайду; силәрниң пулуңларни аллиқачан тапшуруп алдим, — деди. Андин у Шимеонни уларниң қешиға елип чиқти.
24 У киши уларни Йүсүпниң өйигә башлап кирип, уларниң путлирини жуюшиға су әкирип берип, андин ешәклиригә йәм бәрди.■
25 Улар Йүсүпниң чүштә келишигә үлгүртүп соғатни тәйярлап қойди; чүнки улар өзлириниң шу йәрдә ғиза йәйдиғинини аңлиған еди.
26 Йүсүп өйгә кәлгәндә улар қоллиридики соғатни өйгә униң алдиға елип кирип, бешини йәргә тәккүзүп униңға тазим қилди.■
27 У улардин һал сорап, андин: — Силәр гепини қилған қери атаңлар саламәтму? У һаятму? — деди.
28 Улар җавап берип: — Силиниң қуллири бизниң атимиз саламәт туруватиду, у техи һаяттур, — дәп униң алдида егилип тазим қилди.
29 Йүсүп бешини көтирип, өз иниси Биняминни көрүп: — Силәр маңа гепини қилған кичик иниңлар шуму? — дәп сорап: — Әй оғлум, Худа саңа шапаәт көрсәткәй! — деди.■
30 Йүсүпниң өз инисиға болған сеғиниш оти қаттиқ күчийип, жиғливалғидәк халий җай издәп, алдирап ичкирики өйгә кирип таза бир жиғливалди.■
31 Андин йүзини жуюп чиқип, өзини бесивелип: — Таамларни қоюңлар, — дәп буйруди.
32 Хизмәткарлар Йүсүпкә айрим, уларға айрим вә Йүсүп билән биллә тамаққа кәлгән мисирлиқларғиму айрим тамақ қойди; чүнки

■ **43:24** Яр. 18:4. ■ **43:26** Яр. 37:10; 42:6. ■ **43:29** Яр. 42:13. ■ **43:30** Яр. 45:2.

мисирлиқлар ибранийлар билән бир дәстиханда тамақ йейишни жиркиничлик дәп қарап, улар билән биллә тамақ йемәйтти.
33 Йүсүпниң қериндашлири униң удулида, һәр бири чоң-кичик тәртиви бойичә олтарғузулди; чоңи чоңлуғиға яриша, кичиги кичиклигигә яриша олтарғузулди; улар бир-биригә қарап һәйран қелишти.
34 Йүсүп алдидики дәстихандики тамақлардин уларға бөлүп бәрди. Амма Бинязминға бәргини башқиларниңкигә қариғанда бәш һәссә көп еди. Улар шарап ичип, униң билән хуш кәйп қилишти.

44

Йүсүпниң қериндашлирини ахирқи қетим синиши

1 Андин у өз өйини башқуридиған ғожидариға буйруп: — Бу кишиләрниң тағарлирини елип көтирәлигидәк ашлиқ қачилап, һәр бириниң пулини тағириниң ағзиға селип қойғин;
2 андин мениң җамимни, йәни күмүч җамни ашлиқниң пули билән биллә әң кичигиниң тағириниң ағзиға селип қойғин, — деди. У адәм Йүсүпниң дегинидәк қилди.
3 Әтиси таң йориғанда, улар ешәклири билән биллә йолға селип қоюлди.
4 Лекин улар шәһәрдин чиқип анчә узун маңмайла, Йүсүп ғожидариға: — Орнуңдин тур, бу адәмләрниң кәйнидин қоғлиғин; уларға йетишкиниңдә уларға: «Немишкә яхшилиққа яманлиқ қайтурдуңлар?

5 Ғожам шу *жамда* шарап ичиду һәмдә униңда пал
ачиду әмәсму?! Мундақ қилғиниңлар рәзиллик
қилғиниңлар болмамду!» дегин, — деди.□
6 Бу адәм уларниң кәйнидин йетишип берип, уларға
бу сөзләрни қилди.
7 Улар униңға жававән: — Ғожимиз немишкә мундақ
гәп қилиду? Мундақ ишни қилиш кәминилиридин
нери болсун!
8 Биз әслидә тағарлиримизниң ағзидин тапқан
пулниму Қанаан зиминидин силиниң қашлириға
қайтуруп беришкә әкәлгән едуқ. Шундақ туруқлуқ
қандақму ғожилириниң өйидин алтун-күмүчни
оғрилайли?
9 Кәминилириңниң арисида кимдин бу *жам* тепилса,
шу өлүмгә мәһкүм болсун, бизму ғожимизниң
қуллири болайли, — деди.
10 Ғожидар жававән: — Ейтқан сөзлириңлардәк
болсун; жам кимниң йенидин тепилса, шу киши
қулум болуп қелип қалсун, қалғанлириңлар бегуна
болисиләр, — деди.
11 Шуниң билән улар алдирап-тенәп, тағарлирини
йәргә чүшүрүп, һәр бири өз тағирини ечип бәрди.
12 Ғожидар чоңиниңкидин башлап кичигиниңкигичә
ахтурди, жам Биняминниң тағиридин тепилди.
13 Буни көрүп улар кийимлирини житишип, һәр
бири ешигигә қайтидин жүкни артип, шәһәргә
қайтти.

Йәһуданиң Бинямин үчүн йелиниши

□ **44:5 «Һожам шу жамда шарап ичиду һәмдә униңда пал ачиду әмәсму?!»** — Йүсүп Худаниң пәйғәмбири болғачқа, «пал ечиш» қатарлиқ ишларни қәтъий қилмайтти. Униң гепи акилирини синаш мәхситидә ейтилған, халас.

14 Шундақ қилип Йәһуда вә қериндашлири Йүсүпниң
өйигә кәлди; у техи шу йәрдә еди. Улар униң алдиға
келип өзлирини йәргә етишти.
15 Йүсүп уларға: — Бу силәрниң зади немә
қилғиниңлар? Мениңдәк адәмниң чоқум пал
ачалайдиғанлиғини билмәмтиңлар? — деди.□
16 Йәһуда жававән: — Биз ғожимизға немиму
дейәләймиз? Немә гәп қилалаймиз, қандақ қилип
өзимизни ақлалаймиз? Худа кәминлириниң
қәбиһлигини ашкарә қилди. Мана, биз вә қолидин
жамлири тепилған киши һәммимиз ғожимизға қул
болидиған болдуқ, — деди.□
17 Лекин Йүсүп: — Мундақ қилиш мәндин нери
болсун! Бәлки жам кимниң қолидин тепилған
болса пәқәт шу киши мениң қулум болиду. Лекин
қалғанлириңлар аман-есән атаңларниң қешиға
кетиңлар, — деди.
18 Андин Йәһуда униңға йеқин берип мундақ деди:
— Әй ғожам, кәминилиригә қулақ селип ғожамниң
қулиқиға бир еғиз гәп қилишқа ижазәт бәргәйла.
Ғәзәплири кәминилиригә туташмиғай; чүнки өзлири
Пирәвнгә охшаш екәнла.
19 Әслидә ғожам кәминилиридин: «Атаңлар я
иниңлар барму?» дәп соривидила,
20 биз ғожимизға жававән: «Бизниң бир қери атимиз
бар вә у қериғанда тапқан, яш бир балисиму бар. Бу
балиниң бир анисидин болған акиси өлүп кетип, у

□ **44:15 «Мениңдәк адәмниң чоқум пал ачалайдиғанлиғини билмәмтиңлар?»** — 5-айәттики изаһатни көрүң. □ **44:16 «Худа кәминлириниң қәбиһлигини ашкарә қилди»** — Йәһуданиң мошу гепи мошу йәрдә бәлким Йүсүпниң жами тағарлиридин тепилғанлиғини әмәс, бәлки улар өткәндә иниси Йүсүпкә өткүзгән яманлиқни көрсәтсә керәк. Йәһуда өзлириниң алдида турғининиң Йүсүп екәнлигини билмәйтти, әлвәттә.

өзи ялғуз қалди; униң атиси уни интайин сөйиду» десәк,
21 Сили кәминилиригә: «Униң өзини қешимға елип келиңлар, мән уни өз көзүм билән көрәй» дедилә.■
22 Биз ғоҗимизға җавап берип: «Жигит атисидин айрилалмайду; әгәр атисидин айрилса, атиси өлүп кетиду» десәк,
23 Сили йәнила кәминилиригә: «Әгәр кичик иниңлар силәр билән биллә кәлмисә, йүзүмни йәнә көримиз дәп хиял қилмаңлар» дегән едила.■
24 Шуниң билән биз кәминилири атимизниң қешиға барғанда ғоҗамниң сөзлирини униңға ейттуқ;
25 андин атимиз йәнә: «Йәнә берип, бизгә азрақ ашлиқ елип келиңлар» девиди,
26 Биз җававән: «Биз шу йәргә қайтидин чүшәлмәймиз; әгәр кичик инимиз биз билән биллә болса, ундақта баримиз; чүнки кичик инимиз биз билән биллә болмиса, у затниң йүзи алдида туралмаймиз», дедуқ.□
27 Силиниң қуллири бизниң атимиз бизгә йәнә: «силәргә мәлумки, аялим маңа икки оғул туғуп бәргән еди.
28 Бири мениң йенимдин чиқип, йоқ болуп кәтти; мән: у җәзмән титма-титма қиливетилипту, дәп ойлидим, шундақла уни бүгүнгичә көрмидим.■
29 Әнди силәр буниму мениң қешимдин елип кетип, униңға бир келишмәслик келип қалса, силәр мәндәк бир ақ чачлиқ адәмни дәрд-әләм билән тәхтисараға чүшүриветисиләр», дегән еди.■
30 Әнди мән силиниң қуллири мениң атамниң

■ **44:21** Яр. 42:15. ■ **44:23** Яр. 43:3, 5 □ **44:26 «У затниң йүзи алдида туралмаймиз»** — ибраний тилида «шу кишиниң йүзини қайтидин көрәлмәймиз». ■ **44:28** Яр. 37:33. ■ **44:29** Яр. 42:38.

қешиға барғанда, шу бала биз билән болмиса униң
җени балиниң җениға бағланған болғачқа,
31 шундақ болидуки, у балиниң йоқлуғини көрсә,
җәзмән өлүп кетиду; шуниң билән силиниң қуллири
бизниң атимиз болған бу ақ чачни дәрд-әләм ичидә
тәһтисараға чүшүрүвәткән болимиз.
32 Чүнки мәнки кәминилири атамға бу жигит үчүн
кепил болуп: «Әгәр мән уни қешиңға қайтуруп
кәлмисәм пүткүл өмрүмдә атамниң алдида гунакар
болай» дегән едим.■
33 Шуңа һазир өтүнүп қалай, мәнки кәминилири
у жигитниң орнида ғоҗамниң қешида қул болуп
турсам, у жигит қериндашлири билән биллә қайтип
кәтсә!
34 Чүнки жигит мән билән болмиса, мән қандақму
атамниң қешиға баралаймән? Атамға шундақ азап-
оқубәтниң чүшүшини көзүм көргүчи болмисун! —
деди.

45

Йүсүпниң қериндашлириға өзини ашкарилиши

1-2 Йүсүп өз йенида турғанларниң алдида
өзини туталмай: — Һәммә адәм алдимдин
чиқириветилсун! дәп вақириди. Шуниң билән
Йүсүп өзини қериндашлириға ашкарә қилғанда
униң қешида һеч ким болмиди. У қаттиқ жиғлап
кәтти; мисирлиқлар уни аңлиди, Пирәвнниң
ордисикиләрму буниңдин *тезла* хәвәр тапти.□

■ **44:32** Яр. 43:9. □ **45:1-2 «Мисирлиқлар уни аңлиди, Пирәвнниң ордисикиләрму буниңдин тезла хәвәр тапти»** — яки «Мисирлиқлар, шундақла Пирәвнниң ордисидикиләр уни аңлиди».

3 Йүсүп қериндашлириға: — Мән Йүсүп болимән!
Атам һазир һаятму?! — дәп сориди. Амма
қериндашлири униңға қарап һодуқуп кетип, һеч
жавап берәлмәй қалди.
4 Лекин Йүсүп уларни: — Қени, маңа йеқин келиңлар,
дәп чақириди. Улар йеқин кәлди, у йәнә: — Мән
силәрниң иниңлар, йәни силәр Мисирға сетиватқан
Йүсүп болимән.■
5 Әнди мени мошу йәргә сетиваткиниңлар үчүн
азапланмаңлар, өзүңларни әйипкә буйрумаңлар;
чүнки Худа адәмләрниң һаятини сақлап қелиш үчүн
мени силәрдин бурун бу йәргә әвәтти.■
6 Чүнки һазир зиминдики ачарчилиққа икки жил
болди; лекин техи йәнә бәш жилғичә һеч терилғуму
болмайду, ормиму болмайду.
7 Шуниң үчүн силәргә дунияда бир қалдини сақлап
қелиш үчүн, улуқ бир нижатлиқ көрситип, силәрниң
тирик қутулушуңлар үчүн Худа мени силәрдин
бурун бу йәргә әвәтти.
8 Шундақ болған екән, мени мошу йәргә әвәткүчи
силәр әмәс, бәлки Худадур. У мени Пирәвнгә
атиниң орнида қилип, униң пүткүл өйигә ғоҗа қилип
тикләп, пүткүл зиминға баш вәзир қилип қойди.□
9 Әнди тездин атамниң қешиға берип, униңға: —
Сениң оғлуң Йүсүп: «Худа мени пүткүл Мисирға
ғоҗа қилип қойди. Сән кечиктүрмәй, мениң
қешимға кәлгин;
10 сән Гошән жутида турисән; шуниң билән сән өзүң,
оғуллириң, нәврилириң, қойлириң, калилириң
вә һәммә тәәллуқатлириң билән маңа йеқин

■ **45:4** Яр. 37:28; Зәб. 104:17; Рос. 7:9, 13. ■ **45:5** Яр. 50:19,20,21. □ **45:8** **«атиниң орнида қилип»** — мошу йәрдә бәлким Йүсүпниң Пирәвнгә чоң мәслиһәтчи екәнлигини көрсәтсә керәк.

турисиләр.
11 Өзүң, аиләң вә һәммә тәәллуқатиңни намратлиқ
бесивалмисун дәп мән сени шу йәрдә бақимән; чүнки
йәнә бәш жил ачарчилиқ бардур», деди, — дәңлар.
12 — Мана силәрниң көзлириңлар вә иним
Биняминниң көзлири силәргә гәп қиливатқан мениң
өз ағзим екәнлигини көрүватиду.
13 Атамға мениң Мисирдики бу барлиқ шан-шәривим
һәмдә силәрниң барлиқ көргиниңлар тоғрисида
ейтип, атамни тездин бу йәргә елип келиңлар, —
деди.■
14 Шуниң билән у өзини Бинямингға етип униң
бойниға гирә селип жиғлап кәтти; Биняминму униң
бойниға йөлинип жиғлиди.
15 Андин Йүсүп барлиқ қериндшалирини сөйүп,
уларни бир-бирләп қучағлап жиғлиди. Андин
қериндшалири униң билән параңлашти.
16 Йүсүпниң қериндшалири кәлди, дегән хәвәр
Пирәвнниң ордисиға йәткүзүлди; бу Пирәвн вә
хизмәткарлириниң нәзиридә қутлуқ иш болди.
17 Пирәвн Йүсүпкә: — Қериндашлириңға: — «Силәр
әнди мундақ қилиңлар; улақлириңларға жүк артип,
Қанаан зиминиға берип,
18 атаңлар вә җәмәтиңларни елип мениң қешимға
келиңлар; мән Мисир зиминидин әң есил йәрләрни
силәргә берәй; силәр бу зиминдин чиққан назу-
немәтләрдин йәйсиләр» — дегин.
19 Саңа болған әмрим шуки, сән уларға:
«Балилириңлар вә аяллириңларни елиш үчүн Мисир
зиминидин һарвуларни елип бериңлар. Шуниңдәк
атаңларниму бу йәргә йәткүзүп келиңлар.
20 Пүткүл Мисир зиминидин әң есил җайлар
силәрниңки болғачқа, өз сәрәмҗанлириңларға

■ **45:13** Рос. 7:14.

кариңлар болмисун» дәп буйруғин, — деди.□
21 Шуниң билән Исраилниң оғуллири шундақ
қилди; Йүсүп Пирәвнниң буйруғи бойичә уларға
һарвуларни берип, йоли үчүнму озуқ бәрди.
22 Уларниң һәр биригә бир қур кийим бәрди; лекин
Бинияминға болса у үч йүз күмүч тәңгә, бәш қур
кийим бәрди.
23 У атисиғиму шу һәдийәләрни, йәни Мисирниң
есил мәһсулатлири артилған он һаңга ешәк һәмдә
ашлиқ, нан вә атисиға йол тәйярлиғи артилған он
мада ешәкни әвәтти.
24 Андин у қериндашлирини йолға селип, уларға: —
Йолда жедәлләшмәңлар, дәп жекилиди. Улар йолға
раван болди.□
25 Улар Мисирдин чиқип, Қанаан зиминиға атиси
Яқупниң қешиға берип,
26 униңға Йүсүп өзлиригә ейтқан гәпләрни йәткүзүп:
«Йүсүп техи һаят екән! У пүткүл Мисир зиминиға
баш вәзир екән!» деди. Амма у уларға ишәнмәй,
жүриги қетип һошидин кетәй дәп қалди.
27 Лекин улар Йүсүпниң өзлиригә ейтқан барлиқ
сөзлирини униңға дегәндә, шундақла Йүсүпниң
өзини елип келишкә әвәткән һарвуларниму
көргәндә, уларниң атиси Яқупниң роһиға жан кирди.
28 Исраил шуниң билән: — Әнди арминим йоқ!
Оғлум Йүсүп техи һаяттур! Мән өлмәстә берип уни
көрүвалай, — деди.

□ **45:20 «өз сәрәмжанлириңларға кариңлар болмисун»** — ибраний тилида «көзүңлар сәрәмжанлириңларға һәсрәт чәкмисун». □ **45:24 «йолда жедәлләшмәңлар»** — бу несиһәтни бәлким уларниң өзини Мисирға сетивәткәнлиги тоғрилиқ бир-бирини йәнә әйиплишидин әнсирәп ейтқан болса керәк.

46

Яқупниң пүтүн аилисини елип Мисирға меңиши

1 Шуниң билән Исраил барлиқ тәаллуқатини елип
йолға чиқип, Бәәр-Шебаға кәлди. У шу йәрдә атиси
Исһақниң Худасиға қурбанлиқларни сунди.
2 Кечиси Худа аламәт көрүнүшләрдә Исраилға: —
Яқуп, Яқуп! девиди, у җавап берип: — Мана мән! —
деди.□
3 У: — Атаңниң Тәңриси болған Худа Мәндурмән. Сән
Мисирға бериштин қорқмиғин, чүнки Мән сени шу
йәрдә улуқ бир қовм қилимән.■
4 Мән сениң билән Мисирға биллә баримән вә Мән
Өзүм җәзмән йәнә сени шу йәрдин яндуруп келимән.
Йүсүп өз қоли билән сениң көзүңни жумдуриду, —
деди.□ ■
5 Андин Яқуп Бәәр-Шебадин йолға чиқти; Исраилниң
оғуллири атиси Яқуп вә уларниң бала-җақилирини
Пирәвн уни епкелиш үчүн әвәткән һарвуларға
олтарғузуп, ■
6-7 чарпайлири билән Қанаан зиминида тапқан
тәаллуқатлирини елип маңди. Бу тәриқидә
Яқуп билән барлиқ әвлатлири Мисирға кәлди;
оғуллирини, оғул нәврилирини, қизлирини, қиз

□ **46:2 «Яқуп, Яқуп»** — Худаниң адәмниң исмини икки кетим чақириши Худаниң униңға болған чоңқур меһир-муһәббитини вә өзигә толиму әзиз екәнлигини көрситиду. ■ **46:3** Яр. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4 «Йүсүп өз қоли билән сениң көзүңни жумдуриду»** — демәк, Йүсүп Яқуп сәкратқа чүшүп қалғанда униң йенида болиду. «Мән Өзүм җәзмән йәнә сени шу йәрдин яндуруп келимән» дегән жуқуриқи сөзләр шүбһисизки, Яқуп Қанаан зиминида дәпнә қилинипла қалмай, бәлки Қанаан зиминида ахирқи заманда тирилиду, дегән мәнини көрситиду. ■ **46:4** Чөл. 20:15; Қан. 10:22; Йә. 24:4, 5, 6; Зәб. 104:23, 24; Йәш. 52:4; Һош. 11:1. ■ **46:5** Рос. 7:15.

нәврилирини жиғип, нәсиллириниң һәммисини өзи
билән биллә елип Мисирға кәлди.
8 Исраилниң оғуллири, йәни Яқупниң Мисирға
кәлгән әвлатлири төвәндикичә: — Яқупниң тунҗа
оғли Рубән;■
9 Рубәнниң оғуллири һанох, Паллу, һәзрон билән
Карми.
10 Шимеонниң оғуллири: — Йәмуәл, Ямин, Оһад,
Яқин, Зоһар вә Қананий аялдин болған Саул.□ ■
11 Лавийниң оғуллири: — Гәршон, Коһат вә Мәрари.■
12 Йәһуданиң оғуллири: — Әр, Онан, Шәлаһ, Пәрәз
вә Зәраһ. Амма Әр вә Онан Қанаанниң зиминида
өлүп кәткән еди. Пәрәзниң оғуллири һәзрон билән
Һамуллар еди.■
13 Иссакарниң оғуллири: — Тола, Пуаһ, Йоб вә
Шимрон.□
14 Зәбулунниң оғуллири: — Сәрәд, Елон вә Җаһлийәл.
15 Булар Леяһниң Яқупқа Падан-Арамда туғуп бәргән
оғул-әвлатлири еди; у йәнә қизи Динаһни туғуп
бәрди. Буниң бу оғул-қиз пәрзәнтлири җәмий болуп
оттуз үч җан еди.
16 Гадниң оғуллири: — Зифион, һагги, Шуни, Әзбон,
Ери, Ароди вә Арәли.■
17 Аширниң оғуллири: — Йимнаһ, Йишваһ, Йишви
вә Берияһ. Уларниң сиңлиси Сераһ еди; Берияһниң
оғуллири һәбәр вә Малкиәл еди.■
18 Булар болса Лабан қизи Леяһқа дедәк болушқа
бәргән Зилпаһниң Яқупқа туғуп бәргән оғуллири

■ **46:8** Мис. 1:2; 6:13; Чөл. 26:5; 1Тар. 4-8. □ **46:10 «Саул»** — яки «Шаул». ■ **46:10** Мис. 6:15; 1Тар. 4:24. ■ **46:11** 1Тар. 5:27. ■ **46:12** Яр. 38:3, 4, 5; 1Тар. 2:5. □ **46:13 «Пуаһ»** — яки «Пуваһ». «Чөл.» 36:23ни көрүң. **«Йоб»** — яки «Яшуб». ■ **46:16** 1Тар. 5:11. ■ **46:17** 1Тар. 7:30.

болуп, җәмий он алтә җан еди.■
19 Яқупниң аяли Раһиләниң оғуллири Йүсүп вә Бинямин.
20 Йүсүпкә Мисир земинида төрәлгән оғуллири Манассәһ вә Әфраим; буларни Ондики каһин Потифираһниң қизи Асинат униңға туғуп бәрди.■
21 Биняминниң оғуллири: — Белаһ, Бәкәр, Ашбәл, Гера, Нааман, Еһи, Рош, Муппим, Һуппим вә Ард.□ ■
22 Булар Раһиләниң Яқупқа туғуп бәргән оғул-әвлатлири болуп, җәмий он төрт җан еди.
23 Данниң оғли: — Һушим.
24 Нафталиниң оғуллири: — Яһзиәл, Гуни, Йәзәр вә Шилләм.■
25 Булар Лабан қизи Раһиләгә дедәк болушқа бәргән Билһаһниң Яқупқа туғуп бәргән оғул-әвлатлири болуп, җәмий йәттә җан еди.■
26 Яқупниң келинлиридин башқа, Яқупниң пуштидин болған, униң билән биргә Мисирға кәлгәнләр җәмий атмиш алтә җан еди.
27 Йүсүпниң Мисирда туғулған оғуллири икки еди. Яқупниң җәмәтидин болуп, Мисирға кәлгәнләр җәмий йәтмиш җан еди.■

Яқуп вә униң җәмәтиниң Мисирға йетип келиши

28 Яқуп Йүсүптин көрсәтмә елип, өзлирини Гошәнгә башлап беришқа Йәһудани Йүсүпниң қешиға әвәтти. Шундақ қилип улар Гошән жутиға келип чүшти.□

■ **46:18** Яр. 29:24. ■ **46:20** Яр. 41:50; 48:5. □ **46:21** **«Белаһ»** — яки «Бела». ■ **46:21** 1Тар. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Тар. 7:13. ■ **46:25** Яр. 29:29. ■ **46:27** Қан. 10:22; Рос. 7:14. □ **46:28** **«Яқуп Йүсүптин көрсәтмә елип, өзлирини Гошәнгә башлап беришқа Йәһудани Йүсүпниң қешиға әвәтти»** — яки «өзлири Гошәнгә бериштин авал Йәһудани Йүсүпкә уқтуруш үчүн әвәтти».

29 Йүсүп өзиниң вәзирлик һарвусини қатқузуп, атиси Исраилниң алдиға Гошәнгә чиқти. У өзини униң алдиға һазир қилип атисиға өзини етип бойниға бешини қоюп қучағлап, узундин узун жиғлиди.

30 Исраил Йүсүпкә: Мән сениң йүзүңни көрүп, тирик екәнлигиңни билдим; әнди өлсәмму арминим йоқ, — деди.□

31 Андин Йүсүп қериндашлири вә атисиниң өйдикилиригә мундақ деди: — Мән һазир чиқип Пирәвнгә хәвәр берип: «Қанаан зиминида олтарған қериндашлирим, шундақла атамниң өйдикиләр қешимға кәлди;

32 бу адәмләр падичилар болуп, мал беқиш билән шуғуллинип кәлгән, қой-калилири, шундақла барлиқ мал-мүлүклирини елип кәлди» дәп ейтай.

33 Шундақ болидуки, Пирәвн силәрни чақириду; шу чағда у силәрдин: «Немә оқитиңлар бар?» дәп сориса,

34 силәр җавап берип: — Кәминилири кичигимиздин тартип ата-бовилиримизға охшаш пада беқип кәлгәнмиз, — дәңлар. Шундақ десәңлар Гошән жутида олтирип қалисиләр; чүнки падичиларниң һәммиси мисирлиқлар арисида көзгә илинмайду.□ ■

□ **46:30 «өлсәмму арминим йоқ»** — ибраний тилида «өлсәм болиду». □ **46:34 «чүшүнмә»** — шу гепи билән Йүсүп: (1) өз аилисидикиләрниң Мисир иқтисадиға жүк болмайдиғанлиғини, өзлириниң җенини бақалайдиғанлиғини көрсәтмәкчи; (2) уларниң Гошән дегән чәт районда турушини бекитмәкчи. Шундақ болғанда, Исраил хәлқи Мисирлиқлар билән анчә ассимилиятсийә болмайду, шундақла Мисирдин қечиш керәк болса, Гошән жути Қанаан зиминиға бир қәдәр йеқинрақ еди. ■ **46:34** Яр. 43:32; Мис. 8:22.

47

1 Йүсүп Пирәвнниң қешиға келип: — Атам билән
қериндашлирим қой-калилири, шундақла һәммә
мал-мүлүклирини биллә елип Қанаан зиминидин
кәлди. Мана, улар һазир Гошән жутиға чүшти, дәп
хәвәр берип,■
2 қериндашлириниң ичидин бәшәйләнни елип,
Пирәвнниң алдиға һазир қилди.
3 Пирәвн униң қериндашлиридин: — Немә оқитиңлар
бар, дәп соривиди, улар Пирәвнгә жавап берип:
— Кәминилири ата-бовилиримизға охшаш мал
баққучилармиз, — деди.■
4 Андин улар Пирәвнгә илтимас қилип: —
Қанаан зиминида қаттиқ қәһәтчилик болғачқа,
кәминилириниң қойлиримизни бақидиғанға
яйлақму йоқ; шуңа бу зиминда мусапир болуп
турушқа кәлдуқ; жанаблиридин тәләп қилимизки,
кәминилириниң Гошән жутида турушиға иҗазәт
бәргәйла, — деди.
5 Пирәвн Йүсүпкә: — Атаң вә қериндашлириң
қешиңға кәлди;
6 мана Мисир зимини сениң алдиңда турупту;
атаң вә қериндашлириңни зиминниң әң есил
йеридә олтарғузғин; улар Гошән жутида макан
қилсун. Шуниңдәк, әгәр сән уларниң ичидики қабил
кишиләрни билсәң, буларни мениң чарпайлиримға
назарәтчи қилғин, — деди.
7 Кейин, Йүсүп атиси Яқупни елип, Пирәвнниң
алдиға һазир қилди; Яқуп Пирәвнгә бәхит-бәрикәт
тилиди.
8 Андин Пирәвн Яқуптин: — Өмрүңниң жил-күнлири
нәччигә йәтти? — дәп сориди.
9 Яқуп Пирәвнгә жавап берип: — Мусапирлиқ

■ **47:1** Яр. 45:10. ■ **47:3** Яр. 46:34.

сәпиримниң күнлири бир йүз оттуз жилға йәтти; өмрүмниң күнлири аз һәм җапа-мушәққәтлик болуп, ата-бовилиримниң мусапирлиқ өмүр сәпириниң күнлиригә техи йәтмиди, — деди.■
10 Шуниң билән Яқуп Пирәвнгә бәхит-бәрикәт тиләп, алдидин чиқип кәтти.
11 Шуниң билән Йүсүп атиси билән қериндашлирини Мисир зиминида олтирақлаштуруп қойди; Пирәвнниң буйруғинидәк уларға зиминниң әң есил йеридин, йәни Рамсәс дегән жуттин тәвәлик бәрди.
12 Йүсүп атиси, қериндашлири, шундақла атисиниң һәммә өйдикилирини бала-җақилириниң санлириға қарап ашлиқ билән тәминләп бақти.

Йүсүпниң дана һөкүмранлиғи

13 Амма ачарчилиқ қаттиқ еғир болғачқа, зиминниң һеч йеридә озуқ-түлүк тепилмиди; Мисир зимини билән Қанаан зимини ачарчилиқтин хараплишип кәтти.
14 Йүсүп ашлиқ сетип Мисир зимини билән Қанаан зиминидики барлиқ пулни жиғивалди. Андин Йүсүп бу пулни Пирәвнниң ордисиға йәткүзүп бәрди.
15 Амма Мисир зимини билән Қанаан зиминидики Пул түгәп кәткәндә мисирлиқларниң һәммиси Йүсүпниң алдиға келип: — Бизгә нан бәргәйла! Пул түгәп кәткини үчүн силиниң алдилирида өлимизму? — деди.
16 Йүсүп җававән: — Пулуңлар қалмиған болса, чарпайлириңларни елип келип бәрсәңлар, мән маллириңлариға озуқ-түлүк тегишип беримән, — деди.

■ **47:9** Зәб. 118:19; Ибр. 11:9,13.

17 Буниң билән улар чарпайлирини Йүсүпниң
қешиға елип кәлгили турди; Йүсүп уларниң атлири,
қой падилири, кала падилири вә ешәклириниң
орниға озуқ-түлүк бәрди; шу жили маллириниң
орниға уларға озуқ-түлүк берип бақти.
18 У жил аяқлишип, улар иккинчи жили униң
қешиға келип униңға: — Биз ғоҗимиздин һеч
немини йошурмаймиз; пулимиз түгиди, чарпай
мал падилиримиз болса ғоҗимизниң илкидә,
ғоҗимизниң алдида тәнлиримиз билән йеримиздин
башқа һеч нәрсә қалмиди.
19 Немишкә көз алдилирида биз һәм йеримизму
өлүп кәтсун? Әнди сили өзимиз вә йеримизни озуқ-
түлүккә тегишип еливалғайла; өзимиз вә йеримиз
Пирәвнниң болуп, униңға қул болайли. Биз өлүп
кәтмәй, тирик турушимиз, йеримизму вәйран
болмаслиғи үчүн бизгә уруқ-түлүк бәргәйла, деди.
20 Бу тәриқидә Йүсүп Мисирниң пүткүл терилғу
йерини Пирәвн үчүн сетивалди; чүнки ачарчилиқ
қаттиқ болғачқа, мисирлиқларниң һәр бири өз
етизини сетип бәрди. Шуниң билән йәр-зимин
Пирәвнниң болуп қалди.
21 Йүсүп хәлиқни Мисирниң бу четидин йәнә бир
четигичә һәр қайси шәһәрләргә көчүрди.□
22 Пәқәт каһинларниң йерини у алмиди; чүнки

□ **47:21 «чүшәнмә»** — хәлиқләрниң йезилардин шәһәрләргә көчүрүлүшиниң сәвәви: (1) тупрақта гия үнмәс болуп қалғачқа, хәлиқниң шу йәрдә туруверишиниң пайдиси йоқ еди; (2) хәлиқ шәһәрдә турса уларға «қутқузуш ашлиғи» тарқитип беришкә қолайлиқ болатти. Бу вақитлиқ тәдбир болуп, кейин Йүсүп уларға уруқ бәргәндә (23-айәт) хәлиқ бәлким өз жутлириға қайтқан болуши мүмкин. Башқа бир хил тәрҗимиси: «Шу тәриқидә Йүсүп хәлиқни Мисирниң бу четидин йәнә бир четигичә қуллуғиға киргүзди».

каһинларға Пирәвн тәрипидин алаһидә тәминат берилгәчкә, улар Пирәвн тәрипидин тәминләнгән үлүшини йәп, өз йәрлирини сатмиған еди.
23 Йүсүп хәлиққә: — Мана, мән бүгүн өзүңлар билән йәрлириңларни Пирәвн үчүн сетивалдим. Мана силәргә уруқ! Әнди йәр териңлар.
24 Әнди шундақ қилисиләрки, чиққан һосулдин бәштин бирини Пирәвнгә берип, қалған төрт қисмини өзүңларға елип қелиңлар; у уруқлуқ һәмдә өзүңларға, җүмлидин өйүңдикиләргә вә кичик балилириңларға озуқ болсун, — деди.
25 Улар җававән: — Сили җенимизни қутқуздила. Ғоҗимизниң нәзиридә илтипат тапқан болсақла, Пирәвнниң қуллири болуп турайли, — деди.
26 Шуниң билән Йүсүп: — «Һосулниң бәштин бири Пирәвнгә берилсун» дәп бу ишни бүгүнгә қәдәр Мисир зимини үчүн қанун-бәлгүлимә қилди. Пәқәт каһинларниң йерила буниң сиртида болуп, Пирәвнгә тәвә болмиди.

Яқупниң ахирқи тәливи

27 Исраиллар Мисир зиминида, Гошән өлкисидә олтирақлашти; улар шу җайда йәр-зиминлик болуп, көпийип, толиму көпәйди.
28 Яқуп Мисир зиминида он йәттә жил өмүр көрди; буниң билән Яқупниң өмүр күнлири бир йүз қириқ йәттә жилға йәтти.
29 Исраилниң күнлири сәкратқа йеқинлашқанда, оғли Йүсүпни чақиртип, униңға: — Әгәр нәзириңдә илтипат тапқан болсам, қолуңни янпашмниң астиға қоюп, маңа шапаәт вә садақәтликни көрситип, мени Мисирда дәпнә қилма; ■

■ **47:29** Яр. 24:2.

30 бәлки мән ата-бовилирим билән ятидиған
вақтимда мени Мисирдин елип кетип, уларниң
гөристаниға дәпнә қилғин, деди. У җавап берип: —
Мән ейтқиниңдәк қилай, — деди.
31 Яқуп униңға: — Маңа қәсәм қилип бәргин, —
деди. У униңға қәсәм қилип бәрди; андин Исраил
карватниң баш тәрипидә сәҗдә қилди.□ ■

48

Яқупниң Әфраим вә Манассәһкә хәйрлик дуа қилиши

1 Бу ишлардин кейин бириси Йүсүпкә: — Мана атаң
кесәл болуп қапту, дәп хәвәр бәрди. У икки оғли
Манассәһ билән Әфраимни биллә елип барди.
2 Бириси Яқупқа: — Мана оғлуң Йүсүп қешиңға
келиватиду, дәп хәвәр беривиди, Исраил күчәп қопуп
кариватта олтарди.
3 Яқуп Йүсүпкә: — Һәммигә Қадир Тәңри маңа
Қанаан зиминидики Луз дегән җайда аян болуп, мени
бәрикәтләп ■
4 маңа: Мана, Мән сениң нәслиңни көпәйтип, сени
интайин зор көпәйтимән, сәндин бир түркүм хәлиқ
чиқиримән; бу зиминни сәндин кейинки нәслиңгә
әбәдий мирас қилип беримән, дәп ейтқан еди.■
5 Әнди мән Мисирға келиштин илгири саңа Мисир
зиминида туғулған икки оғлуң мениң һесаплиниду;
Әфраим билән Манассәһ болса, худди Рубән билән

□ **47:31 «Исраил карватниң баш тәрипидә сәҗдә қилди»** — кона грекчә тәрҗимиси (LXX)дә «у (Исраил) һасисиға йөлинип Худаға сәҗдә қилди» дейилиду. Мошу йәрдә икки мәнаси болуши мүмкин («Ибр.» 11:21ниму көрүң). ■ **47:31** Ибр. 11:21. ■ **48:3** Яр. 17:1. ■ **48:4** Яр. 28:3; 35:11.

Шимеонға охшаш, һәр иккиси мениң оғуллирим болиду.□ ■
6 Улардин кейин тапқан балилириң өзүңниң болиду; улар кәлгүсидә мирасқа еришкәндә акилириниң нами астида болиду.□
7 Маңа кәлсәк, Падандин келиватқинимда Раһилә Қанаан зиминида йол үстидә Әфратқа аз қалғанда мени ташлап өлүп кәтти. Мән уни шу йәрдә, йәни Әфратқа (йәни Бәйт-Ләһәмгә) баридиған йолда дәпнә қилдим, — деди.□ ■
8 Андин Исраил Йүсүпниң оғуллириға қарап: — Булар кимдур, — дәп сориди.
9 Йүсүп атисиға җававән: — Булар болса Худа маңа бу йәрдә бәргән оғуллиримдур, — деди. У: — Уларни алдимға йеқин кәлтүргин, мән уларға бәхит-бәрикәт тиләй, — деди.
10 Әнди Исраилниң көзлири қерилиғидин ғувалишип *яхши* көрәлмәйтти. Шуңа Йүсүп уларни униң алдиға йеқинрақ кәлтүрди; у уларни сөйүп қучағлиди.
11 Андин Исраил Йүсүпкә: — Мән сениң йүзүңни көрәләймән дәп һеч ойлимиған едим; лекин Худа мени сениң балилириңниму көрүшкә несип қилди, —

□ **48:5 «һәр иккиси мениң оғуллирим болиду»** — кейин Манассәһ вә Әфраимдин болған қәбилиләр Исраилниң он икки қәбилисидин иккиси һесапланди. ■ **48:5** Яр. 41:50; 46:20. □ **48:6 «улар кәлгүсидә мирасқа еришкәндә акилириниң нами астида болиду»** — демәк, әгәр Йүсүпниң кейин оғуллири болса, Манассәһниң қәбилиси яки Әфраимниң қәбилисиниң бир әзаси һесаплинип, шу қәбилиниң бир қисми сүпитидә тегишлик мирас алалайтти. □ **48:7 «мени ташлап өлүп кәтти»** — яки «мени һәсрәткә қалдуруп өлүп кәтти». **«мән уни (Раһиләни) шу йәрдә, йәни Әфратқа баридиған йолда дәпнә қилдим»** — Раһилә Йүсүпниң өз аниси, әлвәттә. Бәлким анисиниң өлүми тоғрилиқ тәпсилатлар униң есидә анчә қалмиған болуши мүмкин еди. ■ **48:7** Яр. 35:19.

деди.

12 Йүсүп балиларни *Яқупниң* тизлириниң
арилиғидин елип, йүзини йәргә тәккүзүп тазим
қилди.□

13 Андин Йүсүп бу иккиләнни Исраилниң алдиға
йеқин елип келип, Әфраимни оң қоли билән
тутуп Исраилниң сол қолиға удуллап турғузди;
Манассәһни сол қоли билән тутуп Исраилниң оң
қолиға удуллап турғузди.

14 Лекин Исраил оң қолини узитип, кәнжи балиси
Әфраимниң бешиға қойди, сол қолини Манассәһниң
бешиға қойди. Манассәһ тунжиси болсиму, у икки
қолини қайчилап тутуп шундақ қойди.

15 У Йүсүпкә бәхит-бәрикәт тиләп: — Атилирим
Ибраһим билән Исһақ Худа дәп билип йүзи алдида
маңған, мени пүткүл өмрүмдә бу күнгичә падичидәк
йетәкләп бақип кәлгән Худа,■

16 Маңа һәмҗәмәт болуп мени һәммә бала-қазадин
қутқузған Пәриштә бу икки оғулни бәрикәтлисун;
улар мениң исмим вә атилирим болған Ибраһим вә
Исһақниң исимлири билән атилип, йәр йүзидә көп
авуғай! — деди.□ ■

17 Йүсүп атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға
қойғинини көрүп көңлидә хапа болди; шуңа у
атисиниң қолини тутуп, Әфраимниң бешидин елип

□ **48:12 «Яқупниң»** — ибраний тилида «униң». ■ **48:15** Ибр. 11:21. □ **48:16 «...һәмҗәмәт болуп ... қутқузған»** — ибраний тилида «гоел» дегән пеил билән ипадилиниду. Мошу йәрдә «гоел» дегән пеил Тәвратта биринчи қетим ишлитилиду. «Аюп» 19:25 вә изаһатини вә «Тәбирләр»ниму көрүң. ■ **48:16** Яр. 31:42; 32:1.

Манассәһниң бешиға йөткимәкчи болуп, □
18 атисиға: — Әй ата, бундақ қилмиғин; чүнки мана,
тунҗиси будур; оң қолуңни униң бешиға қойғин! —
деди.
19 Лекин атиси рәт қилип: — Билимән, и оғлум,
билимән; униңдинму бир қовм чиқип, өзиму улуқ
болиду, амма дәрһәқиқәт униң иниси униңдин
техиму улуқ болиду; униң нәслидин наһайити көп
қовмлар пәйда болиду, — деди.■
20 Шуниң билән шу күни у бу иккисини бәрикәтләп:
— Кәлгүсидә Исраиллар бәхит-бәрикәт тилигәндә:
«Худа сени Әфраим билән Манассәһдәк улуқ
қилсун!» дәйдиған болиду, деди. Бу тәриқидә у
Әфраимни Манассәһтин үстүн қойди.■
21 Андин Исраил Йүсүпкә йәнә: — Мана, мән өлимән;
лекин Худа силәр билән биллә болуп, силәрни ата-
бовилириңларниң зиминиға қайтуруп бариду.
22 Мән саңа қериндашлириңниңкидин бир үлүш
йәрни артуқ бәрдим; шу йәрни өзүм қилич вә
оқяйим билән Аморийларниң қолидин тартивалған
едим.□ ■

□ **48:17 «Йүсүп атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға қойғинини көрүп көңлидә хапа болди»** — ибраний тилида «атисиниң оң қолини Әфраимниң бешиға қойғини Йүсүпниң көзлиригә яман иштәк көрүнди». ■ **48:19** Рут 4:11,12. ■ **48:20** Йәр. 31:20. □ **48:22 «Мән саңа ... бир үлүш йәрни артуқ бәрдим»** — дегән сөзләрниң йәнә мүмкин болған икки мәнаси бар: — (1) «саңа... әшу «яғлиқ район» (көп зәйтун мейини чиқидиған зимин)ни тәқдим қилдим,...» яки (2) «саңа... Шәкәм дегән йәрни ... тәқдим қилдим» (34-бапни көрүң). Әмәлийәттә үч мәна охшашла тоғра болуши мүмкин. ■ **48:22** Йә. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

49

Яқупниң вәсийити — оғуллириға тилигән бәхит-бәрикәтлири вә бәргән бешарәтлири

1 Андин Яқуп оғуллирини чақирип уларға мундақ
деди: — *һәммиңлар* җәм болуңлар, мән силәргә
кейинки күнләрдә силәр йолуғидиған ишларни
ейтип берәй: —
2 Жиғилип келип аңлаңлар, и Яқупниң оғуллири;
Атаңлар Исраилға қулақ селиңлар.
3 Әй Рубән, сән мениң тунҗа оғлумсән,
Күч-қудритимсән,
Күчүм бар вақтимниң тунҗа мевисидурсән,
Салапәт вә қудрәттә алди едиң,■
4 Лекин қайнап тешип чүшкән судәк,
Әнди алди болалмассән;
Чүнки сән атаңниң көрписигә чиқтиң,
Шуниң билән сән уни булғидиң!
У мениң көрпәмниң үстигә чиқти!□ ■
5 Шимеон билән Лавий қериндашлардур;
Уларниң қиличлири зораванлиқниң қураллиридур!
□
6 Аһ җеним, уларниң мәслиһитигә кирмигин!
И иззитим, уларниң җамаити билән четилип
қалмиғай!
Чүнки улар аччиғида адәмләрни өлтүрүп,
Өз бешимчилик қилип буқиларниң пейини кәсти.■
7 Уларниң аччиғи әшәддий болғачқа ләнәткә қалсун!

■ **49:3** Яр. 29:32; Қан. 21:17; Зәб. 77:51. □ **49:4 «У мениң көрпәмниң үстигә чиқти!»** — Рубәнниң атисиниң тоқили Билһаһ билән биллә ятқинини көрситиду (35:22). Яқупниң бу улуқ бешарәтлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тәпсилийрәк тохтилимиз. ■ **49:4** Яр. 35:22; 1Тар. 5:1. □ **49:5 «Уларниң қиличлири зораванлиқниң қураллиридур!»** — 34:25-31ни көрүң. ■ **49:6** Яр. 34:25.

Ғәзивиму рәһимсиз болғачқа ләнәткә қалсун!
Мән уларни Яқупниң ичидә тарқитиветимән,
Исраилниң ичидә уларни чечиветимән.□ ■
8 Әй Йәһуда! Сени болса қериндашлириң тәрипләр,
Қолуң дүшмәнлириңниң гәжгисини басар.
Атаңниң оғуллири саңа баш урар,□
9 Йәһуда яш бир ширдур;
Әй оғлум, сән овни тутупла чиқтиң;
У ширдәк *овниң йенида* чөкүп созулуп ятса,
Яки чиши ширдәк йетивалса,
Кимму уни қозғашқа петинар?□ ■
10 Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду,
Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи өксүмәйду,
Таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;
Кәлгәндә, жаһан хәлиқлири униңға итаәт

□ **49:7 «тарқитиветимән,... чечиветимән»** — Яқуп пәйғәмбәр болғачқа униң мошу сөзлири Худаниң сөзигә баравәр болиду. Бу сөзни Худа Өзи Яқупниң ағзи арқилиқ ейтқан болса керәк. ■ **49:7** Йә. 19:1; 21:3-45. □ **49:8 «Сени болса қериндашлириң тәрипләр»** — оқурмәнләрниң есидә барки, «Йәһуда» дегәнниң мәнаси «тәрипләш» яки «мәдһийә»дур (29:35ни көрүң). □ **49:9 «сән ов тутупла чиқтиң»** — бу сөз, шүбһисизки, Йәһуданиң кәлгүсидә толуқ ғәлибә қилидиғанлиғини көрситиду. «Ширдәк чөкүп созулуп ятса яки чиши ширдәк йетивалса» дегән сөзләргә «овниң йенида» дегән сөзләрни қошуп киргүздуқ; чүнки бизниңчә бу жүмлә алдинқи жүмлә билән зич бағлинишлиқ. Демәк, Йәһуда ғәлибә қилипла қалмай, бәлки ғәлибиниң мевилиридин бемалал һозурлинишқа муйәссәр болиду. Йәһуда Мәсиһниң әждати болғачқа, мошу сөзләр Мәсиһниң өзи тоғрисида техиму инавәтлик болуши керәк. «У ширдәк овниң йенида чөкүп созулуп ятса, яки чиши ширдәк йетивалса,...» дегәнниң башқа бир хил тәржимиси: «У ширдәк яки чиши ширдәк Марашқа йетивалса,...». ■ **49:9** Чөл. 24:9; Мик. 5:7.

қилиду.□ ■
11 У тәхийини үзүм телиға,
Ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр.
У либасини шарапта жуюп,
Тонини үзүм шәрбитидә жуяр.□
12 Униң көзлири шараптин қизирип кетәр,
Чишлири сүт ичкинидин аппақ турар.□
13 Зәбулун деңиз бойини макан қилар,
Макани кемиләрниң панаһгаһи болар,
Йәр-зимини Зидонғичә йетип барар.■
14 Иссакар бәстлик бәрдәм бир ешәктур,
У икки қотан арисида ятқандур;
15 У арамгаһниң яхши екәнлигигә қарап,
Зиминниң есиллиғини көрүп,
Жүк көтиришкә мүрисини егип,
Алванға ишләйдиған қул болуп қалар.□
16 Дан Исраил қәбилилиридин бири болар,
Өз хәлқигә һөкүм чиқирар.□

□ **49:10 «Йәһуданиң пуштидин»** — ибраний тилида «Йәһуданиң путлири арисидин» — демәк, униң нәслидин, пуштидин. **«қанун чиқарғучи»** — яки «идарә қилғучиниң тутқан тайиғи». **«шу һоқуқ Егиси»** — ибраний тилида «Шилоһ» дегән сөз билән ипадилиниду. Бу улуқ бешарәт тоғрисида «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз. ■ **49:10** Мат. 2:6. □ **49:11 «шарапта»** — ибраний тилида «үзүм қенида». **«ешәк балисини сортлуқ үзүм телиға бағлап қояр, ... либасини шарапта жуюп, Тонини үзүм шәрбитидә жуяр»** — демәк, Йәһуда қәбилиси шунчә бай болидуки, тәхәйни әң есил үзүм телиға бағлайду, тәхәйниң уни тартип жулуветишидин яки уни йәп кетишидин қорқмайду вә халиса кейимини жуйғанда суниң орнида шарап ишлитиду. □ **49:12 «қизирип кетәр»** — яки «нурлинар». ■ **49:13** Йә. 19:10,11. □ **49:15 «арамгаһ»** — бәлким Худа өзигә вәдә қилған мирас зимининиң яхши бир қисмини көрсәтсә керәк. □ **49:16 «Дан»** — бу намниң мәнаси «һөкүм» яки «һөкүм чиқарғучи» яки «сотчи».

17 Дан йол үстидики илан,
Чиғир йол үстидә турған зәһәрлик бир иландур.
У атниң туйиғини чеқип,
Ат мингүчини арқиға моллақ атқузар.
18 И Пәрвәрдигар, ниҗатиңға тәлмүрүп күтүп
кәлдим!

19 Гадқа болса, қарақчилар қошуни һуҗум қилар;
Лекин у тапинини бесип зәрбә берәр.□
20 Аширниң тамиғида зәйтун мейи мол болар,
У шаһлар үчүн назу-немәтләрни тәминләр.□
21 Нафталидин чирайлиқ гәпләр чиқар,
У әркин қоюветилгән маралдур.
22 Йүсүп мевилик дәрәқниң шехидур,
Булақниң йенидики көп мевилик шахтәктур;
Униң шахчилири тамдин һалқип кәткәндур.□ ■
23 Я атқучилар униңға азар қилип,
Униңға оқ атти, униңға нәпрәтләнди.■
24 Һалбуки, униң оқяйи мәзмут турар,
Қол-биләклири әплик турғузулар,
Шу *күч* Яқуптики қудрәт Егисиниң қоллиридиндур —
(Исраилниң Қорам Теши, йәни униң Падичиси

□ **49:19 «Гад»** — ибраний тилида «Гад»ниң мәнаси «қошун» яки «һуҗум». □ **49:20 «Аширниң тамиғида зәйтун мейи мол болар»** — яки «Аширниң йеридин мол ашлиқ чиқар». □ **49:22 «дәрәқниң шехи»** — ибраний тилида мошу йәрдә «мевилик дәрәқниң балиси» дегән сөзләр билән ипадилиниду. Бу икки җүмлә ичидики «мевилик» дегән сөз «Әфраим» дегән сөз билән ипадилиниду; оқурмәнләрниң есидә барки «Әфраим» дегәнниң мәнаси «икки һәссә мевилик». **«униң шахчилири»** — ибраний тилида «униң қизлири».
■ **49:22** 1Тар. 5:1. ■ **49:23** Яр. 50:20.

Униңдин чиқар!)□
25 *Әшу күч* атаңниң Тәңрисидиндур — (У саңа мәдәт берәр!)
Йәни һәммигә Қадирдиндур — У сени бәрикәтләр!
Жуқирида асманниң бәрикәтлири билән,
Төвәндә ятқан чоңқур суларниң бәрикәтлири билән,
Әмчәк билән балиятқуниң бәрикити билән сени бәрикәтләр!□
26 Сениң атаңниң тилигән бәрикәтлири ата-бовилиримниң тилигән бәрикәтлиридин зиядә болди,
Улар мәңгүлүк тағ-едирларниң чәтлиригичә йетәр,
Улар Йүсүпниң бешиға чүшәр,
Йәни өз қериндашлиридин айрим турғучиниң чоққисиға тегәр.□ ■
27 Бинямин житқуч бөридәктур;
Әтигәндә у овни йәр.
Кәчқурун у олҗисини тәқсим қилар» — деди.
28 Буларниң һәммиси Исраилниң он икки қәбилиси болуп, мәзкур сөзләр болса атисиниң уларға тилигән бәхит-бәрикәт сөзлиридур. У шуниң билән уларниң һәр биригә мас келидиған бир бәрикәт билән уларға бәхит-бәрикәт тилиди.

□ **49:24 «Исраилниң қорам теши, йәни униң падичиси униңдин чиқар!»** — демәк, «Исраилниң Қорам Теши», «униң һәқиқий Падичиси», йәни Қутқузғучи-Мәсиһ Худаниң Өзидин чиқису. Башқа бир хил тәрҗимиси: «(Йәни Исраилниң Қорам Тешидин, униң Падичисидиндур)». □ **49:25 «Һәммигә Қадир»** —Худаниң бир намидур. □ **49:26 «Улар мәңгүлүк тағ-едирларниң чәтлиригичә йетәр»** — башқа бир хил тәрҗимиси: —«Улар мәңгүлүк тағларниң бәрикәтлиридин зиядә болди». **«өз қериндашлиридин айрим турғучиниң...»** — яки «өз қериндашлири арисидин әмир болғучиниң...» ■ **49:26** Қан. 33:16

Яқупниң өлүми вә ахирқи вәсийити

29 Андин Яқуп уларға мундақ тапилиди: — «Мән
әнди өз қовмимниң қешиға қошулимән. Силәр мени
ата-бовилиримниң йенида, Һиттийлардин болған
Әфронниң етизлиғидики ғарға дәпнә қилиңлар;
30 у ғар болса Қанаан зиминида Мамрәниң удулида,
Макпелаһниң етизлиғида. Ғарни Ибраһим гөристан
болсун дәп шу етизлиқ билән қошуп Һиттий
Әфрондин сетивалған еди.■
31 Шу йәрдә Ибраһим аяли Сараһ билән дәпнә
қилинған; шу йәрдә Исһақ аяли Ривкаһ биләнму
дәпнә қилинған; шу йәрдә мәнму Леяһни дәпнә
қилдим.■
32 Бу етизлиқ һәм ичидики ғар Һәтниң әвлатлиридин
сетивелинған еди».
33 Яқуп оғуллириға бу вәсийәтни тапилап болуп,
путлирини кариватта түзләп, нәпәс тохтап өз
қовмиға қошулди.■

50

Яқупниң дәпнә қилиниши

1 Йүсүп атисиниң йүзигә өзини етип, униң үстидә
жиғлап, уни сөйди.
2 Андин Йүсүп өз хизмитидә болған тевипларға
атисини мумия қилишни буйруди; шуниң билән
тевиплар Исраилни мумия қилди.□

■ **49:30** Яр. 23:9,16. ■ **49:31** Яр. 25:9; 35:29; Рос. 7:16. ■ **49:33** Рос. 7:15. □ **50:2** **«мумия қилиш»** — адәмниң жәситини чириштин сақлаштин ибарәттур. Мисирда алаһидә мумия қилиш кәспи билән шуғуллланғучилар бар еди; лекин у кишиләр мумия қилғанда көп бутпәрәслик мурасимлирини өткүзәтти, шуңа Йүсүп уларни ишләтмәй, бәлки өз тевиплирини шу ишқа буйруди.

3 Буни қилишқа қириқ күн кәтти, чүнки мумия
қилишқа шунчилик күн кетәтти. Мисирлиқлар
униңға йәтмиш күн матәм тутти.
4-5 Униңға һаза тутуш күнлири өтүп болғанда, Йүсүп
Пирәвнниң ордисидикиләргә: — Мән нәзириңларда
илтипат тапқан болсам, Пирәвнниң қулақлириға сөз
қилиңларки: — Атам маңа қәсәм қилдуруп: «Мана
мән өлимән; сән мени мән Қанаан зиминида өзүм
үчүн колап қойған гөргә дәпнә қилғин» дегән еди.
Әнди Пирәвн маңа иҗазәт бәргәй, мән берип атамни
дәпнә қилип болуп йенип кәлсәм, — деди.■
6 Пирәвн җававән: — Сән берип өзүңгә атаң қәсәм
қилдурғандәк уни дәпнә қилғин, деди.
7 Шуниң билән Йүсүп атисини дәпнә қилғили
маңди. Пирәвнниң барлиқ хизмәткарлири, ординиң
ақсақаллири һәм Мисир зиминидики ақсақаллар
униң билән һәмраһ болуп маңди.
8 Йүсүпниң өйидики һәммиси, қериндашлири вә
атисиниң өйидикиләрму биллә барди; улар пәқәт
кичик балилири, қой-кала падилирини Гошән
жутида қоюп кәтти.
9 Униң билән йәнә җәң һарвулири вә атлиқларму
биллә барди; шуниң билән улар наһайити чоң бир
қошун болди.
10 Улар Иордан дәриясиниң у тәрипидики «Атадниң
хамини»ға йетип кәлгәндә, шу йәрдә қаттиқ вә
һәсрәтлик жиға-зерә қилип матәм тутуп жиғлашти.
Йүсүп атиси үчүн йәттә күн матәм тутти.
11 Шу жутта олтиришлиқ Қананийлар Атадниң
хаминида болған бу матәмни көрүп: — Бу
мисирлиқларниң интайин қаттиқ тутқан һазиси
болди, дейишти. Бу сәвәптин у җайниң нами
«Абәл-Мизраим» дәп аталди; у Иордан дәриясиниң у

■ **50:4-5** Яр. 47:29.

тәрипидидур.□
12 Яқупниң оғуллири униң өзлиригә тапилиғинидәк
қилди;
13 униң оғуллири уни Қанаан зиминиға елип берип,
Мамрәниң удулида, Макпелаһниң етизлиғиниң
ичидики ғарда дәпнә қилди. Шу ғарни Ибраһим
қәбирстанлиқ қилай дәп Макпелаһниң етизлиғи
билән қошуп һиттий Әфрондин сетивалған еди.■
14 Йүсүп атисини дәпнә қилғандин кейин, өзи,
қериндашлири, шундақла атисини дәпнә қилишқа
униңға һәмраһ болуп чиққан һәммә хәлиқләр
Мисирға йенип кәлди.

Йүсүпниң қериндашлирини хатирҗәм қилиши

15 Лекин Йүсүпниң қериндашлири атисиниң өлүп
кәткинини көргәндә: — Әнди Йүсүп бизгә дүшмән
болуп бизниң униңға қилған барлиқ яманлиғимизни
үстимизгә яндурармекин, дейишти.
16 Улар Йүсүпниң қешиға адәм әвәтип: — Атилири
өлүштин илгири бизгә вәсийәт қилип тапилап: —
17 «Силәр Йүсүпкә: — Акилириң саңа рәзиллик
қилған еди; әнди уларниң асийлиғи һәм гунайини
кәчүргин! — дәңлар» — дегән еди. Һазир силидин
өтүнүмизки, атилириниң Худасиниң бәндилириниң
асийлиғини кәчүргәйла! — деди. Йүсүп бу гәпләрни
аңлап жиғлиди.
18 Андин акилири келип униң алдида өзлирини йәргә
етип: — Мана, биз силиниң қуллиридурмиз! — деди.

□ **50:11 «Абәл-Мизраим»** — мәнаси: «мисирлиқларниң матими» вә «мисирлиқларниң етизлиғи» дегәнләрни билдүрүши мүмкин. «Иордан дәриясиниң у тәрипидә» болса Иордан дәриясиниң шәрқий тәрипидә. ■ **50:13** Яр. 23:16; Рос. 7:15,16.

19 Лекин Йүсүп уларға жававән: — Қорқмаңлар! Мән
Худаниң орнида туруватамдим?■
20 Силәр дәрвәқә маңа шу ишни яман нийәт билән
қилдиңлар; лекин Худа бүгүнки күндикидәк
нурғунлиған хәлиқниң җенини тирик сақлап қелиш
үчүн шу ишни яхшилиққа бекиткән еди.
21 Шуңа әнди қорқмаңлар; мән һәм силәрни һәм
бала-җақилириңларни бақимән, — деди вә уларниң
көңлини хатирҗәм қилип меһирлик гәп қилди.

Йүсүпниң аләмдин өтүши

22 Йүсүп атисиниң җамәти билән биллә Мисирда
туруп қалди. Йүсүп бир йүз он жил өмүр көрди.
23 Бу тәриқидә Йүсүп Әфраимниң үчинчи әвладини
көрди; Манассәһниң оғли Макирниң балилириму
униң тизлири үстидә туғулди.□ ■
24 Йүсүп қериндашлириға: — Мән өлүп кетимән;
лекин Худа чоқум силәрни йоқлап силәрни бу
зиминдин чиқирип, Ибраһим, Исһақ вә Яқупқа
беришкә қәсәм қилип вәдә қилған зиминға
йәткүзиду, — деди.□ ■
25 Андин Йүсүп йәнә қериндашлириға қәсәм ичкүзүп:
«Худа силәрни чоқум йоқлайду; шу чағда силәр

■ **50:19** Яр. 45:5. □ **50:23 «Макирниң балилириму униң тизлири үстидә туғулди»** — дегән ибарә бәлким: (1) Йүсүп мошу чәврилиригә өзиниң оғуллиридәк қарайтти; (2) мошу чәврилири Йүсүпниң беваситә мирасхори қилинди. ■ **50:23** Чөл. 32:39. □ **50:24 «Худаниң йоқлиши»** — ибраний тилида «йоқлаш» дегән бу пеил Худа билән мунасивәтликИшлитилгән болса, Униң ғәмхорлуқ қилиши, инсанниң һалидин хәвәр елишини өз ичигә алиду. ■ **50:24** Ибр. 11:22.

мениң сүйәклиримни елип, бу йәрдин чиқип
кетишиңлар керәк», — деди.□ ■
26 Йүсүп бир йүз он яшқа киргәндә вапат тапти. Улар
уни мумия қилип, Мисирда бир мейит сандуғиға
селип қойди.

□ **50:25 «йоқлаш»** — тоғрилиқ 24-айәт вә изаһатини көрүң.
■ **50:25** Мис. 13:19; Йә. 24:32.

Муқеддес Калам (кирил йезиқ)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Cyrillic script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5